

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

САВЕНКО ЛЮДМИЛА ПЕТРІВНА

Примірник № 1

УДК 378.011.3-051:8]:373.5.035:39(=161.2)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І
ЛІТЕРАТУРИ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

011 Освітні, педагогічні науки

01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Л. П. Савенко

Науковий керівник:

ГРИНЬОВА Марина Вікторівна,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Полтава – 2023

АНОТАЦІЯ

Савенко Л. П. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, МОН України, Полтава, 2023.

У дисертації виокремлено й систематизовано наукові основи підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти; виявлено специфіку наукових позицій учених щодо процесу етнокультурної підготовки майбутніх педагогів; теоретично обґрунтовано педагогічну модель формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти та здійснено експериментальну перевірку доцільності застосування пропонованої моделі в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Окреслено перспективні напрями досвіду використання етнокультури у підготовці здобувачів вищої освіти та подальшого його розвитку на рівні інтеграції держави і суспільства та реформування вищої педагогічної освіти в Україні.

Обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету і завдання, розкрито об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено зв'язок роботи з науковими планами й програмами, представлено джерельну базу, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, відображено форми апробації й упровадження результатів дослідження в практику.

У першій чверті XXI століття особливо актуальним у наших реаліях стає процес професійної підготовки висококваліфікованого вчителя української мови і літератури, здатного втілювати етнокультурну діяльність у полікультурному соціумі, толерантно ставитися до представників різних соціальних груп, їхніх традицій, духовних цінностей, культивувати та примножувати національні

орієнтири і з цих позицій виховувати та навчати учнів закладів загальної середньої освіти.

Загальний аналіз науково-документальної бази та досвіду практичної роботи учителів-практиків закладів загальної середньої освіти показує, що вивчалися різні аспекти етнокультурної підготовки учителів, серед них: етнокультурна підготовки майбутніх учителів, формування етнокультурної компетентності, теоретико-методологічні засади підготовки майбутнього вчителя до етнокультурної діяльності, впровадження інноваційних підходів у професійну підготовку фахівців, методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України, становлення національної ідентичності та самосвідомості, етнокультурне виховання.

Однак проблема становлення етнокультурної підготовки вчителя української мови і літератури на сучасному етапі розвитку педагогічної науки донині ґрунтовно не розкривалася і на часі недостатньо вивчена в контексті сучасних вимог освітнього процесу.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше на основі ідей і положень особистісного, діяльнісного, культурологічного, системного наукових підходів проаналізовано методологічні основи проблеми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти (виокремлено мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний компоненти етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури).

Досліджено структуру етнокультурної діяльності (знання про етнокультурну компетентність; уміння і навички етнокультурної діяльності; особистісні цінності і вольові якості) та з'ясовано педагогічну сутність дефініції «етнокультурна діяльність майбутніх учителів української мови і літератури» (під нею розуміємо професійно важливу інтегровану рису особистості вчителя, представлену елементами особистісної, інформаційної та процесуальної діяльності).

Визначено наукові засади (специфіку, структурні елементи та функції) процесу здійснення етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури, з'ясовано критерії, показники та рівні сформованості означеної діяльності.

Так серед критеріїв готовності майбутніх учителів української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності виокремлено мотиваційно-аксіологічний (наявність розвиненої спрямованості та мотивації до організації та проведення етнокультурної діяльності на уроках української мови і літератури); когнітивний (сформованість системи знань для здійснення етнокультурної діяльності на засадах українознавства); комунікативно-діяльнісний (уміння, навички, досвід, захопленість, прагнення, активність, ініціатива, спрямовані на здійснення етнокультурної діяльності), рефлексивний (уміння, навички коригувати діяльність, об'єктивно оцінювати здобутки, здійснювати самоаналіз).

У межах кожного з чотирьох критеріїв виділено показники готовності майбутніх учителів української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності.

Серед рівнів теоретичної готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності називаємо високий, середній, достатній, низький. Для характеристики рівнів готовності нами були застосовані оцінні шкали, що являють собою характеристики відповідних рівнів.

Обґрунтовано педагогічну модель готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти, доведено доцільність її застосування у процесі професійної підготовки.

Визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективної реалізації розробленої моделі (формування в навчальному закладі відповідного освітнього середовища; стимулювання мотивації студентів до здійснення етнокультурної діяльності; систематичний моніторинг етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі фахової

підготовки; занурення майбутніх учителів української мови і літератури в активну етнокультурну діяльність).

Представлено технологічний супровід реалізації моделі підготовки учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності, особі його етапи (аналіз сучасних освітніх потреб та вимог; розробка програми підготовки вчителів; встановлення системи моніторингу та оцінки успішності програми, забезпечення можливості подальшого навчання та розвитку; співпраця з партнерами та експертами в галузі етнокультурної діяльності; інформування громадськості; регулярне оновлення й адаптація до поточних потреб та вимог) та алгоритм втілення кожного з них.

Представлено зміст авторської навчальної програми спецкурсу «Педагогічні основи етнокультурної діяльності вчителя української мови і літератури» та відповідного навчально-методичного забезпечення; укладено та подано студентам до ознайомлення авторський навчально-методичний посібник «Формування етнокультурної компетентності на уроках української мови і літератури» з конспектами уроків та сценаріями позакласних заходів етнокультурного спрямування. У межах навчальних дисциплін інваріантної складової запропоновано елементи етнокультурної підготовки (у курсі «Педагогіки» теми «Етнокультурні компоненти змісту освіти та їх зв'язки з загальнокультурними знаннями», «Етнокультурне спрямування вищої освіти в інших країнах світу», «Етнопедагогіка як засіб формування етнокультури особистості»; у курсі «Методики навчання української мови» теми «Етнокультурні освітні технології як невід'ємна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти», «Методи, прийоми і засоби навчання у процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури», «Зміст та структура етнокультурної компетентності педагога»). Зініційовано комплекс позаурочних заходів етнокультурного спрямування з метою формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Уточнено та конкретизовано базові поняття дисертаційної роботи («етнокультурна діяльність вчителя української мови і літератури», «етнокультурна компетентність», зміст структурних компонентів етнокультурної діяльності майбутнього вчителя української мови і літератури); критеріальний апарат діагностування стану етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури, показники та рівні (високий, середній, достатній, низький) такої діяльності.

Подальшого розвитку набули наукові уявлення щодо сутності етнокультурної діяльності майбутнього вчителя української мови і літератури та змісту його професійної підготовки.

Удосконалено форми (фронтальна, індивідуальна, групова, лекції, лабораторно-практичні заняття), методи (евристичних прийомів, дискусія, евристична бесіда, кейс-метод, метод творчих проєктів) і засоби (інформаційні, програмні, вербальні) реалізації етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури у закладах вищої педагогічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в практиці викладання навчальних дисциплін закладів вищої освіти та закладів післядипломної освіти для проведення методичних семінарів з учителями української мови і літератури, для просвітницької роботи з громадянами, а також використані для підготовки підручників і посібників, навчально-методичних видань тощо. Основні положення дисертації мають практичну цінність для організації освітньої діяльності майбутніх учителів української мови і літератури на основі єдності традицій та інновацій, виявлення прогресивних тенденцій розвитку педагогічної освіти майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти і шляхів актуалізації прогресивного досвіду в сьогоденних умовах.

Ключові слова: учитель української мови і літератури, професійна підготовка, етнокультурна підготовка, наукові підходи, заклади вищої освіти, заклади загальної середньої освіти, діяльнісний підхід, компетентнісний підхід,

особистісний підхід, методологічний підхід, міжкультурна взаємодія, національна ментальність, педагогічні умови.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Савенко Л. Сутність етнокультурного світогляду майбутніх учителів української мови і літератури. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голов.) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. Випуск 42. С. 142–149. URL: <https://drive.google.com/file/d/1pA6d7aFTMfmrC6hlgLlZDjDwO5TRPjmg/view>

2. Савенко Л. П. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Вісник науки та освіти* (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2023. № 10 (16), 2023. С. 772–784. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/187>

3. Савенко Л. П. Формування етнокультурної компетентності на уроках української мови і літератури: навч.-метод. посібн. Полтава,: Астроя, 2022, 116 с.

4. Семеновська Л. А., **Савенко Л. П.** Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2021. Вип. 24. С. 45–55. URL: <http://aesthetethicpedaction.pnpu.edu.ua/article/view/255896>

5. Liudmila Savenko. Realization of the competence approach in the process of professional training of the future teachers of ukrainian language and literature to ethnocultural activity in the institutions of general secondary education. *Nauka i Studia*, 2020. №9 (211) (Польща) С. 39–47. URL: https://nauka-i-studia.eu/ojs/index.php/pl_ojs/article/view/51

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Савенко Л. Використання методу «майнднеппінг» на уроках української мови та літератури. *Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 квітня 2018 р.) / КДІДПМіД ім. Михайла Бойчука. К., 2018. С. 323–328.

7. Савенко Л. Етнокультурна підготовка майбутніх учителів: вітчизняний та закордонний досвід. *Дидактика* : часопис : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст», 16–17 листопада 2021 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. Випуск 22. С. 197–199.

8. Савенко Л. Етнокультурна спрямованість виховної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Дидактика* : часопис : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. «Університетська освіта в Україні у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», 17–18 листопада 2020 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. № 21. С. 44–46.

9. Савенко Л. Етнокультурні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. *Дидактика* : часопис : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Забезпечення якості вищої освіти в Україні: сучасний стан і перспективи». Полтава, 2020р. № 20. С. 305–308.

10. Савенко Л. Культурологічні аспекти підготовки майбутнього вчителя-філолога. *Дидактика* : часопис : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. «Педагогічна освіта в Україні: пошуки, стратегія, перспективи розвитку», 20-21 листопада 2018 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В.Г. Короленка, Полтава, 2019. № 19. С. 31–34.

11. Савенко Л. П. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти. *Збірн. наук. праць викл., аспір., магістр. і студ. фіз.-матем. факульт. ПНПУ імені В.Г.Короленка*; редкол. : Ю. Д. Москаленко (голов. ред.) та ін. Полтава: Астроя, 2020. С. 224–226.

12. Савенко Л. П. Семеновська Л. А. Позааудиторна робота у підготовці майбутніх учителів до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. «*Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*»: Papers of the 11th International Scientific Conference. December 20, 2019, Stuttgart, Germany. P. 268–277.

13. Савенко Л. Ярмарок у системі традиційної культури України. Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. присв. 20-й річч. відродж. Сорочинського ярмарку (м. Полтава, 4 жовтня 2018). / упоряд. і відп. ред. М. І. Степаненко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. С. 143–145.

14. Liudmila Savenko Criteria and indicators of levels of preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in 7 general secondary education institutions. *Scientific Collection «InterConf», (172): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Progressive Science and Achievements» (September 26-28, 2023; Doha, Qatar) / comp. by LLC SPC «InterConf». Doha: Katara, 2023. P. 154–159.*

15. Liudmila Savenko Modern technologies in teaching Ukrainian language and literature: Ethno-cultural approach in general secondary education institutions. *Scientific Collection «InterConf», (166): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Science in the Environment of Rapid Changes» (August 16-18, 2023; Brussels, Belgium) / comp. by LLC SPC «InterConf». Brussels: De Boeck, 2023. P. 206–209.*

16. Liudmila Savenko The role of ethnocultural training in the formation of future teachers of Ukrainian language and literature. *Scientific Collection «InterConf», (168): with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference «Science, Education, Innovation: Topical Issues and Modern Aspects» (August 26-28, 2023; Tallinn, Estonia) / comp. by LLC SPC «InterConf». Tallinn: Ühingu Teadus juhatus, 2023. P. 49–53.*

ABSTRACT

Savenko L. P. Preparation of future teachers of the Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in institutions of general secondary education. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 011 Educational, pedagogical sciences, branches of knowledge 01 Education/Pedagogy. - Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Poltava, 2023.

The dissertation identifies and systematizes the scientific foundations of training future teachers of the Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in general secondary education institutions; the specificity of the scientific positions of scientists regarding the process of ethnocultural training of future teachers was revealed; the pedagogical model of forming the readiness of future teachers of the Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in general secondary education institutions was theoretically substantiated; an experimental verification of the feasibility of using the proposed model in the educational process of a higher education institution was carried out.

Prospective directions of the experience of using ethnoculture in the preparation of higher education candidates and its further development at the level of integration of the state and society and reform of higher pedagogical education in Ukraine are outlined.

The urgency of the topic is substantiated, the purpose and tasks are formulated, the object, subject and methods of research are revealed, the connection with scientific plans and programs is highlighted, the source base is presented, the scientific novelty and practical significance of the obtained results are revealed, the forms of approbation and introduction of research results into practice are reflected.

In the first quarter of the 21st century, the process of professional training of a highly qualified teacher of the Ukrainian language and literature, capable of embodying ethnocultural activities in a multicultural society, tolerantly treating representatives of various social groups, their traditions, spiritual values, cultivating and multiplying

national landmarks and with these positions to educate and teach students of general secondary education institutions.

The general analysis of the scientific-documentary base and experience of practical work of teachers-practitioners of general secondary education institutions shows that various aspects of ethnocultural training of teachers were studied, among them: ethnocultural training of future teachers, formation of ethnocultural competence, theoretical and methodological principles of training future teachers for ethnocultural activities, introduction of innovative approaches in the professional training of specialists, methods of implementation of the ethnocultural component of the content of the history of Ukraine, formation of national identity and self-awareness, ethnocultural education.

However, the problem of ethnocultural training of Ukrainian language and literature teachers at the current stage of the development of pedagogical science has not been thoroughly explored to date and has not been sufficiently studied in the context of modern requirements of the educational process.

The scientific novelty of the obtained research results is that, for the first time, based on the ideas and provisions of personal, activity, cultural, and systemic scientific approaches, the methodological foundations of the problem of training future teachers of the Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in general secondary education institutions were analyzed (motivational, axiological, cognitive, communicative-active, reflective components of the ethnocultural activity of future teachers of the Ukrainian language and literature).

The structure of ethnocultural activity (knowledge of ethnocultural competence; abilities and skills of ethnocultural activity; personal values and volitional qualities) was studied and the pedagogical essence of the definition “ethnocultural activity of future teachers of the Ukrainian language and literature” was clarified (by it we understand the professionally important integrated trait of the teacher’s personality, represented by elements of personal, informational and procedural activity).

The scientific principles (specificity, structural elements and functions) of the process of ethnocultural activity of future teachers of the Ukrainian language and

literature were determined, the criteria, indicators and levels of formation of the specified activity were clarified.

Thus, among the criteria for the readiness of future teachers of the Ukrainian language and literature to organize ethnocultural activities, the motivational and axiological one is singled out (the presence of a developed focus and motivation to organize and conduct ethnocultural activities in Ukrainian language and literature classes); cognitive (formation of the knowledge system for the implementation of ethnocultural activities on the basis of Ukrainian studies); communicative and active (skills, skills, experience, enthusiasm, aspirations, activity, initiative, aimed at carrying out ethnocultural activities), reflective (skills, skills to adjust activities, objectively evaluate achievements, carry out self-analysis).

Within each of the four criteria, indicators of the readiness of future teachers of the Ukrainian language and literature to organize ethnocultural activities are highlighted.

Among the levels of theoretical readiness of future teachers of the Ukrainian language and literature for ethnocultural activities, we call them high, medium, sufficient, and low. To characterize the readiness levels, we used rating scales representing the characteristics of the corresponding levels.

The pedagogical model of the readiness of future teachers of the Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in institutions of general secondary education is substantiated, and the expediency of its application in the process of professional training is proven.

Pedagogical conditions for the effective implementation of the developed model were defined and theoretically substantiated (formation of an appropriate educational environment in the educational institution; stimulation of students' motivation to carry out ethnocultural activities; systematic monitoring of ethnocultural activities of future teachers of the Ukrainian language and literature in the process of professional training).

The technological support for the implementation of the model of training teachers of the Ukrainian language and literature for ethnocultural activities is

presented, including its stages (analysis of modern educational needs and requirements; development of a teacher training program; establishment of a system for monitoring and evaluating the success of the program, ensuring the possibility of further training and development; cooperation with partners and by experts in the field of ethnocultural activities; informing the public; regular updating and adaptation to current needs and requirements) and the algorithm for implementing each of them.

The content of the author's curriculum of the special course "Pedagogical foundations of ethnocultural activity of the teacher of Ukrainian language and literature" and the corresponding educational and methodological support are presented; the author's educational and methodological manual "Formation of ethnocultural competence in Ukrainian language and literature lessons" with lesson notes and scenarios of ethnocultural extracurricular activities was compiled and presented to students for perusal. Elements of ethnocultural training are proposed within the educational disciplines of the invariant component (topics "Ethnocultural components of the content of education and their connections with general cultural knowledge", "Ethnocultural direction of higher education in other countries of the world", "Ethnopedagogy as a means of forming the ethnoculture of the individual" in the "Pedagogy" course; topics "Ethnocultural educational technologies as an integral part of the educational process in institutions of higher education", "Methods, techniques and teaching aids in the process of ethnocultural training of future teachers of the Ukrainian language and literature", "Content and structure of ethnocultural teacher's competence" in the "Methods of teaching the Ukrainian language" course). A complex of ethnocultural extracurricular activities was initiated with the aim of forming the ethnocultural competence of future teachers of the Ukrainian language and literature.

The basic concepts of the dissertation ("ethnocultural activity of the teacher of the Ukrainian language and literature", "ethnocultural competence", the content of the structural components of the ethnocultural activity of the future teacher of the Ukrainian language and literature); criterion apparatus for diagnosing the state of ethnocultural activity of future teachers of the Ukrainian language and literature,

indicators and levels (high, average, sufficient, low) of such activity.

Scientific ideas about the essence of the ethnocultural activity of the future teacher of the Ukrainian language and literature and the content of his professional training gained further development.

Forms (frontal, individual, group, lectures, laboratory-practical classes), methods (heuristic techniques, discussion, heuristic conversation, case method, method of creative projects) and means (informational, programmatic, verbal) of implementing ethnocultural activities of future Ukrainian teachers have been improved language and literature in institutions of higher pedagogical education.

The practical significance of the obtained results is that the research materials can be used in the practice of teaching academic disciplines in institutions of higher education and institutions of postgraduate education for conducting methodical seminars with teachers of the Ukrainian language and literature, for educational work with citizens, and also used for the preparation of textbooks and manuals, educational and methodical publications, etc.. The main provisions of the dissertation have practical value for the organization of educational activities of future teachers of the Ukrainian language and literature on the basis of the unity of traditions and innovations, the identification of progressive trends in the development of pedagogical education of future teachers in institutions of higher pedagogical education and ways of actualizing progressive experience in today's conditions.

Key words: teacher of Ukrainian language and literature, professional training, ethnocultural training, scientific approaches, institutions of higher education, institutions of general secondary education, activity approach, competence approach, personal approach, methodological approach, intercultural interaction, national mentality, pedagogical conditions.

LIST OF THE APPLICANT'S PUBLICATIONS
ON THE TOPIC OF THE THESIS

Research papers in which the main research results of the thesis are published

1. Savenko L. (2019). Sutnist etnokulturnoho svitogliadu maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury [The essence of the ethnocultural outlook of future teachers of the Ukrainian language and literature]. *Pedagogical almanac*: collection of scientific works. Kherson: Kherson Academy of Continuing Education, Vol. 42. P. 142–149. URL:

<https://drive.google.com/file/d/1pA6d7aFTMfmrC6hlgLlZDjDwO5TRPjmg/view>

2. Savenko L. P. (2023). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury do etnokulturnoi diialnosti v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Preparation of future teachers of the Ukrainian language and literature for ethno-cultural activities in institutions of general secondary education]. *Bulletin of Science and Education* (Philology Series, Pedagogy Series, Sociology Series, Culture and Art Series, History and Archeology Series): journal, No. 10 (16), P. 772–784. URL:

<http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/187>

3. Savenko L. P. (2022). Formubannia etnokulturnoi kompetentnosti na urokakh ukrainskoi movy i literatury [Formation of ethnocultural competence in the lessons of the Ukrainian language and literature]: teaching method. manual. Poltava: Astraia, , 116 p.

4. Semenovska L. A., Savenko L. P. (2021). Teoretychni osnovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury do etnokulturnoi diialnosti [Theoretical foundations of training future teachers of the Ukrainian language and literature for ethno-cultural activities]. *Aesthetics and ethics of pedagogical activity*: coll. of science works / Ivan Ziaziun Pedagogical Institute of Education and Adult Education of National Academy of Sciences of Ukraine, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. Vol. 24. P. 45–55. URL:

<http://aesthetethicpedaction.pnpu.edu.ua/article/view/255896>

5. Liudmila Savenko. (2020). Realization of the competence approach in the process of professional training of the future teachers of ukrainian language and

literature to ethnocultural activity in the institutions of general secondary education. *Nauka i Studia*, 9 (211) (Poland) pp. 39–47. URL: https://nauka-i-studia.eu/ojs/index.php/pl_ojs/article/view/51

Research papers which certify the approbation of the materials of the thesis

6. Savenko L. (2018). Vykorystannia metodu “mindnapping” na urokakh ukrainskoi movy i literatury [Using the “mindnapping” method in Ukrainian language and literature lessons]. *Modern art education: experience, problems and prospects: materials of the All-Ukrainian. science and practice conf. (Kyiv, April 20, 2018) / KDIDPMiD named after Mykhailo Boychuk. K.*, P. 323–328.

7. Savenko L. (2021). Etnokulturna pidhotovka maibutnikh uchyteliv: vitchyznianskyi ta zakordonnyi dosvid [Ethnocultural training of future teachers: domestic and foreign experience]. *Dydaskal: magazine: materials of the All-Ukrainian science and practice conf. with international part. “Transformations of higher pedagogical education: global and Ukrainian context”*, November 16-17, 2021 / Department of General Pedagogy and Andragogy Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Vol. 22. P. 197–199.

8. Savenko L. (2021). Etnokulturna spriamovanist vykhovnoi diialnosti v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Ethnocultural orientation of educational activities in institutions of general secondary education]. *Dydaskal: magazine: materials of the All-Ukrainian science and practice conf. with international part. “University education in Ukraine in the context of integration into the European educational space”*, November 17-18, 2020 / Department of General Pedagogy and Andragogy Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, No. 21. P. 44–46.

9. Savenko L. (2020). Etnokulturni aspekty profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury [Ethnocultural aspects of professional training of future teachers of the Ukrainian language and literature]. *Dydaskal: magazine: materials of the International science and practice conf. “Ensuring the quality of higher education in Ukraine: current state and prospects”*. Poltava, No 20, P. 305–308.

10. Savenko L. (2019). Kulturolohichni aspekty pidhotovky maibutnoho vchytelia-filoloha [Cultural aspects of training a future philology teacher]. *Dydaskal:*

magazine: materials of the All-Ukrainian science and practice conf. “Pedagogical education in Ukraine: searches, strategy, development prospects”, November 20-21, 2018. / Department of General Pedagogy and Andragogy Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, No. 19, P. 31–34.

11. Savenko L. P. (2020). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury do etnokulturnoi diialnosti v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Organizational and pedagogical conditions for training future teachers of the Ukrainian language and literature for ethno-cultural activities in general secondary education institutions]. *Collection of science works of lecturers, post-graduate students, master's students, and students of physics and mathematics. faculty* / Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, editor : Yu. D. Moskalenko (chief editor) and others. Poltava: Astraia, P. 224–226.

12. Savenko L. P., Semenovska L. A. (2019). . Pozaaudytorna robota u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv do etnokulturnoi diialnosti v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Extracurricular work in the preparation of future teachers for ethno-cultural activities in institutions of general secondary education]. “*Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*”: Papers of the 11th International Scientific Conference. December 20, 2019, Stuttgart, Germany. P. 268–277.

13. Savenko L. (2018). Yarmarok u systemi tradytsiinoi kultury Ukrainy. [Fair in the system of traditional culture of Ukraine]. *The Sorochyn fair is a historical landmark of fairs in Ukraine: materials* International. science and practice conf. adj. 20th anniversary revival Sorochyn Fair (Poltava, October 4, 2018). / arranged and resp. ed. M. I. Stepanenko. Poltava : Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, P. 143–145.

14. Liudmila Savenko. (2023). Criteria and indicators of levels of preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in 7 general secondary education institutions. *Scientific Collection “InterConf”, (172): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference*

“Progressive Science and Achievements” (September 26-28, 2023; Doha, Qatar) / comp. by LLC SPC “InterConf”. Doha: Katara, P. 154–159.

15. Liudmila Savenko. (2023). Modern technologies in teaching Ukrainian language and literature: Ethno-cultural approach in general secondary education institutions. *Scientific Collection “InterConf”, (166): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference “Science in the Environment of Rapid Changes”* (August 16-18, 2023; Brussels, Belgium) / comp. by LLC SPC “InterConf”. Brussels: De Boeck, P. 206–209.

16. Liudmila Savenko. (2023). The role of ethnocultural training in the formation of future teachers of Ukrainian language and literature. *Scientific Collection “InterConf”, (168): with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference “Science, Education, Innovation: Topical Issues and Modern Aspects”* (August 26-28, 2023; Tallinn, Estonia) / comp. by LLC SPC “InterConf”. Tallinn: Ühingu Teadus juhatus, P. 49–53.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	21
ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	31
1.1. Характеристика понятійно-термінологічного апарату дослідження	31
1.2. Особливості етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури	46
1.3. Наукові підходи до підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти	62
Висновки до першого розділу.....	87
РОЗДІЛ II. ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ	91
2.1. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності	92
2.2. Розробка й теоретичне обґрунтування моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності	112
2.3. Технологічний супровід реалізації моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності	131
Висновки до другого розділу.....	152

РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	155
3.1. Критерії та показники рівнів підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти	155
3.2. Аналіз та інтерпретація одержаних результатів	167
Висновки до третього розділу.....	193
ВИСНОВКИ.....	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	204
ДОДАТКИ.....	228

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВО – вища освіта

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ЗВО – заклад вищої освіти

ІКТН – інформаційно-комунікаційні технології навчання

КП – компетентнісний підхід

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними особливостями утвердження української державності, становленням відкритого громадянського суспільства, продовженням демократичних реформ інтеграції в Європейській і світовий простори, що посилює проблему етноідентичності окремої особистості, цілої нації та її культурних традицій. Пріоритетним стає оволодіння молоді людиною здатністю аналізувати й оцінювати досягнення національної культури, орієнтуватися в етнокультурному просторі нації, усвідомлювати національні духовно-моральні основи життя українців. Потужні процеси, що відбуваються в суспільстві, неминує призводять до народження нового типу світоглядних основ суспільства й відповідно – до освітніх модернізацій, які змінюють пріоритети педагогічної діяльності.

З огляду на це, особливого значення набуває процес професійної підготовки висококваліфікованого вчителя української мови і літератури, здатного втілювати етнокультурну діяльність у полікультурному соціумі, толерантно ставитися до представників різних соціальних груп, їхніх традицій, духовних цінностей і з цих позицій виховувати та навчати учнів закладів загальної середньої освіти.

Результати дослідження різних аспектів професійної підготовки вчителя досить широко представлені у наукових працях Р. Винничук [20, 93], Н. Дем'яненко [39], М. Євтуха [47], І. Зязюна [58, 59, 60, 61, 142], В. Коваль, Н. Кузьміної, В. Лозової, В. Нестерова, Н. Побірченко, Л. Хомич, М. Ярмаченка [143] та інших.

Теоретико-методологічні засади компетентнісного підходу в парадигмі професійної підготовки майбутнього вчителя були предметом дослідження у таких науковців як М. Гриньова [35], Н. Голуб, І. Гриценко, О. Караман [63]. На важливості педагогічних умов у процесі професійної підготовки майбутніх учителів наголошують Т. Григоренко [33, 34], Л. Кондрашова, Л. Лисенко, О. Мороз [115], М. Фіцула та інші.

Питання впровадження інноваційних підходів у професійну підготовку фахівців перебували в полі зору багатьох українських науковців, зокрема Н. Бібик, Л. Ващенко [17], Л. Варзацької, Л. Друганової, О. Овчарук, О. Пометун [149], О. Савченко [175].

Проблема підготовки майбутніх учителів до етнокультурної діяльності входила до наукових інтересів багатьох учених, зокрема різним її аспектам присвячували свої пошуки плеяда науковців. До прикладу, питання етнокультурної підготовки майбутніх учителів порушені В. Жулинським [50], Н. Зарічанською [55], Г. Зелениним [56], В. Кононенком [69], О. Мазуркевич [98], В. Стрельниковим [197, 198], та інші. Формування етнокультурної компетентності є сферою зацікавлення для таких учених як О. Березюк [232], О. Гуренко [239], О. Семенов [181], Л. Маєвська [95, 241] тощо. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутнього вчителя до етнокультурної діяльності висвітлені в працях В. Мокляка [114], Л. Петренко [114, 145] тощо.

Методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України представлена в роботах Ю. Бігунової, Т. Мацейків, Л. Яновської тощо. Досліджували етнокультурні традиції України, зокрема українську етнологію як складову, а також проблеми становлення національної ідентичності та самосвідомості Н. Миропольська [108], В. Неділько [120], О. Олексюк [129], В. Рибалка [158] тощо. Вивченням етнокультурного виховання займаються Т. Дяченко, Ю. Журецький, Т. Зякун, І. Лебідь, О. Березюк, О. Семенов та інші.

Проте аналіз науково-документальної бази та досвіду практичної роботи у ЗВО України дозволяє стверджувати, що глибоких досліджень проблеми становлення етнокультурної підготовки на сучасному етапі розвитку педагогічної науки немає. Постає питання підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності, котра на часі недостатньо вивчена в контексті сучасних вимог освітнього процесу.

Доцільність вивчення етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти в контексті професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури посилюється нагальністю питання щодо подолання

таких суперечностей:

- між зростаючими вимогами суспільства щодо якості етнокультурної підготовки української молоді та існуючою недостатньо ефективною системою їхньої підготовки у закладах вищої педагогічної освіти;
- між можливостями етнокультурної підготовки учнів для розвитку і соціалізації як громадян поліетнічної держави та відсутністю науково обґрунтованих педагогічних умов відповідної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури;
- між потребами студентів педагогічних університетів у знаннях, уміннях і навичках етнокультурної діяльності і відсутністю науково обґрунтованих моделей формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури;

Відтак, актуальність і соціально-педагогічна значущість порушеної проблеми, недостатній рівень її дослідженості, гостра соціальна потреба, особі сучасна геополітична ситуація в країні, зумовили вибір теми дисертації *«Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково-дослідної теми кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Єдність теорії і практики у підготовці бакалаврів, магістрів та докторів філософії в умовах реформування освіти України» (державний реєстраційний номер 0121U114718). Тему дисертації затверджено протоколом № 2 засідання вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка від 1 жовтня 2018 р. й узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 2 від 27 березня 2019 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці педагогічної моделі формування готовності майбутніх учителів української

мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти, а також експериментальній її перевірці у процесі професійної підготовки здобувачів закладів вищої педагогічної освіти.

Відповідно до мети дослідження визначено такі основні **завдання**:

1. Проаналізувати понятійно-термінологічний апарат дослідження та особливості етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

2. Розкрити наукові підходи до підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

3. Обґрунтувати педагогічну модель формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти та технологічний супровід її реалізації.

4. Експериментально перевірити ефективність реалізації моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності та довести доцільність її застосування у навчально-виховному процесі закладу вищої педагогічної освіти.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічна модель формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**:

– *Методи теоретичного рівня* – контент-аналіз, синтез нормативної документації, філософської, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з метою визначення стану підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності.

– *Методи емпіричного рівня* – спостереження, бесіда, анкетування, тестування для вивчення стану готовності майбутніх учителів української мови

і літератури до етнокультурної діяльності.

– *Метод педагогічного експерименту* – констатувальний, формувальний, контрольний – для перевірки ефективності розробленої педагогічної моделі «Формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності».

– *Методи математичної статистики* для статистичної обробки експериментальних даних та підтвердження достовірності отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– на основі ідей і положень особистісного, діяльнісного, культурологічного, системного наукових підходів проаналізовано методологічні основи проблеми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти (виокремлено мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний компоненти етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури);

– досліджено структуру етнокультурної діяльності (знання про етнокультурну компетентність; уміння і навички етнокультурної діяльності; особистісні цінності і вольові якості) та з'ясовано педагогічну сутність дефініції «етнокультурна діяльність майбутніх учителів української мови і літератури»;

– визначено наукові засади (специфіку, структурні елементи та функції) процесу здійснення етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури, з'ясовано критерії, показники та рівні сформованості означеної діяльності;

– обґрунтовано педагогічну модель готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти, доведено доцільність її застосування у процесі професійної підготовки;

– визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективної реалізації розробленої моделі (формування в навчальному закладі відповідного освітнього середовища; стимулювання мотивації студентів до здійснення етнокультурної діяльності; систематичний моніторинг етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі фахової підготовки; занурення майбутніх учителів української мови і літератури в активну етнокультурну діяльність);

уточнено та конкретизовано

– базові поняття дисертаційної роботи («етнокультурна діяльність вчителя української мови і літератури», «етнокультурна компетентність», зміст структурних компонентів етнокультурної діяльності майбутнього вчителя української мови і літератури);

– критеріальний апарат діагностування стану етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури, показники та рівні (високий, середній, низький) такої діяльності;

подальшого розвитку набули

– наукові уявлення щодо сутності етнокультурної діяльності майбутнього вчителя української мови і літератури та змісту його професійної підготовки;

удосконалено

– форми (фронтальна, індивідуальна, групова, лекції, лабораторно-практичні заняття), методи (евристичних прийомів, дискусія, евристична бесіда, кейс-метод, метод творчих проєктів) і засоби (інформаційні, програмні, вербальні) реалізації етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури у закладах вищої педагогічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в практиці викладання навчальних дисциплін закладів вищої освіти та закладів післядипломної освіти для проведення методичних семінарів з учителями української мови і літератури,

для просвітницької роботи з громадянами, а також використані для підготовки підручників і посібників, навчально-методичних видань тощо. Основні положення дисертації мають практичну цінність для організації освітньої діяльності майбутніх учителів української мови і літератури на основі єдності традицій та інновацій, виявлення прогресивних тенденцій розвитку педагогічної освіти майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти і шляхів актуалізації прогресивного досвіду в сьогоденних умовах.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Університету Григорія Сковороди в Переяславі (довідка від 23.10.2023 р. № 693), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка від 30.10.2023 р. № 75-н), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка від 01.12.202 р. № 3114/01-35/27), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (довідка від 07.12.2023 р. № 01-12/860/1) (Додаток А).

Особистий внесок здобувача. Уперше здійснено виокремлення методолого-теоретичних аспектів проблеми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури як процесу безперервного, систематичного опанування системою спеціальних прийомів творчого мислення, оволодіння розумовими якостями, властивостями та операціями цілеспрямованої етнокультурної діяльності, проведено характеристику базових понять дослідження, визначено наукові засади підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. Розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічну модель формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. Наведені результати дисертації одержані автором самостійно. У статті «Позааудиторна робота у підготовці майбутніх учителів до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти» [174], опублікованій у співавторстві, автору належить дослідження особливостей формування особистісних якостей майбутніх учителів української

мови і літератури на засадах етнокультури в процесі позанавчальної діяльності; у науковій праці «Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності» [178], опублікованій у співавторстві, автору належить характеристика традиційних та інноваційних підходів, що підвищують ефективність підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2018–2023 рр.), а також оприлюднено у виступах на науково-практичних конференціях різного рівня з публікаціями відповідних матеріалів у збірниках:

– *міжнародних*: «Ярмарок у системі традиційної культури України» (м. Полтава, 22 серпня 2018 року); «Позааудиторна робота у підготовці майбутніх учителів до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти» (Штутгарт, Німеччина. 20 грудня 2019р.); «Modern technologies in teaching Ukrainian language and literature: Ethno-cultural approach in general secondary education institutions» (Brussels, Belgium. August 16-18, 2023) (додаток Б); «The role of ethnocultural training in the formation of future teachers of Ukrainian language and literature» (Tallinn, Estonia. August 26-28, 2023) (додаток В); «Criteria and indicators of levels of preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in general secondary education institutions» (Doha, Qatar. September 26-28, 2023) (додаток Г);

– *всеукраїнських*: «Використання методу «майндмеппінг» на уроках української мови та літератури» (м. Київ, 20 квітня 2018 р); «Культурологічні аспекти підготовки майбутнього вчителя-філолога» (м. Полтава, 20-21 листопада 2018 р.); «Етнокультурна спрямованість виховної діяльності в закладах загальної середньої освіти» (м. Полтава, 17–18 листопада 2020 р.); «Етнокультурна підготовка майбутніх учителів: вітчизняний та закордонний досвід» (м. Полтава, 16–17 лист. 2021 р.) (додаток Д); «Формування

етнокультурної компетентності на уроках української мови і літератури» (м. Переяслав, 16 листопада 2023р.) (додаток Е).

Публікації. Результати дисертації оприлюднено у 16 публікаціях (14 одноосібні), із них: 3 статті – у наукових фахових виданнях України; 1 – навчально-методичний посібник; 12 – статті в інших наукових виданнях, збірниках матеріалів науково-практичних конференцій (з яких 5 – видані за кордоном) (додаток Ж).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (254 найменувань, з них іноземною мовою – 24), 16 додатків. Загальний обсяг роботи становить 270 сторінки, основного тексту – 186 сторінок. Робота містить 20 таблиць та 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У розділі 1 розглянуто поняття «етнокультурна діяльність», «етнокультура», «культура», «діяльність», «педагогічна діяльність», «етнокультурна компетентність», «полікультурна освіта», «етнопедагогічний тренінг», «етнопедагогічна культура». Потрактовано необхідність створення в ЗЗСО середовища, яке сприяє розвитку моральних, духовно культурних, суспільно значущих цінностей, прояву творчого потенціалу особистості. Висвітлено актуальність етнокультурного спрямування освіти на всіх його рівнях (від дошкільної до вищої). Схарактеризовано суть етнокультурної підготовки майбутніх вчителів української мови і літератури як необхідної складової їхньої професійної компетентності. Виокремлено актуальні проблеми в процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Визначено цілі етнокультурологічних досліджень майбутніх учителів української мови і літератури для підготовки їх до професійної діяльності в багатонаціональному суспільстві. Охарактеризовано наукові підходи до їх підготовки, що сприяють розвитку компетентності та глибокого розуміння учительської професії. Визнано, що КП є основою системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури.

1.1. Характеристика понятійно-термінологічного апарату дослідження

Україна нині на етапі війни за своє майбутнє, відстоює власне право на життя, можливість вільно говорити рідною мовою, знати історію, зберігати культурну спадщину, розвивати національну освіту, науку. У цьому контексті особливо гостро виокремлюються питання освіти і виховання молодого покоління. Це знаходить відображення в нормативно-правових документах України з питань освіти, зокрема у меті Стратегії національно-патріотичного

виховання дітей та молоді на 2020–2025 рр. зазначається, що «формування національної-культурної громадянської ідентичності, національного світогляду, збереження та розвитку суспільно-державницьких та духовно-моральних цінностей Українського народу» є пріоритетним напрямом національно-патріотичного виховання дітей і молоді [153].

В умовах побудови громадянського суспільства на засадах демократії, національного відродження, толерантності, гуманізму розбудова і реформування усіх ланок національної системи освіти – найвагомніше питання, оскільки підвалини майбутнього закладаються сьогодні. Тому так важливо готувати майбутніх педагогів, які, окрім фахових, набуватимуть глибокі знання з історії та культури, мистецтвознавства, філософії, етнопедагогіки, етнопсихології. Сучасний педагог – це не просто носій знань, він перш за все громадянин, патріот, реформатор, ментор, тьютор. Він постійно самовдосконалюється, уміє протистояти викликам сучасності, має чіткі переконання, життєві принципи.

Безперечно, особливого значення набуває питання підготовки вчителів української мови і літератури до їхньої професійної діяльності. Ми переконані, що майбутньому педагогові слід брати за орієнтир дві тенденції: розвиток національного характеру, способу мислення, усвідомлення історії та створення масштабного бачення, в основі якого – нарощування міжнаціональних та міжнародних взаємозв'язків.

Дослідженням проблем існування та спілкування людей різних етносів вчені займаються давно [7; 22; 24; 41; 47; 84; 163]. Це питання надзвичайно важливе для освіти та вчителів, оскільки виховна робота глобальна за обсягом, різновікова і відображає процеси, що відбуваються в суспільстві.

Проблема підготовки майбутніх учителів до етнокультурної діяльності входила до наукових інтересів багатьох учених, зокрема різним її аспектам присвячували свої пошуки плеяда науковців: О. Березюк (формування етнокультурної компетентності); О. Гуренко (етнокультурна компетентність та її формування у студентів педагогічного університету); О. Семенов, Л. Масвська (етнокультурна компетентність), Ю. Бігунова, Т. Мацейків, Л. Яновська

(методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України); С. Романюк (етнокультурна підготовка вчителів початкової школи); Сюй Цзяюй (етнокультурна підготовка майбутніх учителів музики); О. Смірнова (етнокультурний напрямок навчання майбутніх учителів образотворчого мистецтва) тощо.

Зупинимось на трактуванні дефініції «підготовка», яка у контексті педагогічної освіти має широкий спектр значень:

- сукупність знань, умінь, навичок, досвіду тощо, набутий шляхом навчальної чи іншої практичної діяльності [193];

- опанування та послуговування основними положеннями педагогічної науки, передовими методами та прийомами стимулювання навчальної діяльності, виформовування наукового світогляду, вивчення методики викладання свого предмету на високому рівні, засвоєння національної культури на основі загальнолюдських цінностей [39];

- зумисно організований процес викладання й учіння, що передбачає оволодіння майбутніми педагогами професійних знань, продукування необхідних умінь та навичок, соціальних та пізнавальних потреб [212].

Дослідження поняття «етнокультурна діяльність» вимагає розгляду семантики цього терміну. Основа «етно» виступає базовою для формування лексеми «етнос» (з грец. «ethos» – «народ»). Наші думки в трактуванні цього поняття є суголосними з думками В. Шинкарука, котрий ототожнює його зі стійкою сукупністю людей, історично складеної на певній території, що мають спільні загальні риси, особливості культури (серед яких і мова), психологічний склад, єдність, відмінність від інших подібних утворень [225].

Поняття «культура» у своєму трактуванні різнобічне. Учені виділяють як мінімум три підходи (філософсько-антропологічний, філософсько-історичний, соціологічний) [41]. Західні культурологи потлумачують культуру як чотирикомпонентну єдиність: Вебер – духовні символи; Кассіпер – форма розумової діяльності; Леві-Стросс – сукупність знаків, комунікація; Люнь –

інтелектуальний бік штучного середовища [24]. Ми будемо використовувати ті, що суголосні з темою нашого дослідження:

– «специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної та духовної праці, у системі норм та закладів, у духовних цінностях, у сукупностях ставлень людей до природи, між собою і до самих себе» [23].

– «самотворення нації в часі та просторі» [41].

Проаналізувавши трактування поняття «культура» багатьма науковцями, можемо стверджувати про наявність четвертого напрямку – педагогічного, що передбачає розуміння окресленої дефініції не лише як способу передачі від покоління до покоління традицій, звичаїв, обрядів, моралі, а й як потік дій у процесі навчання та виховання [51; 24].

Етнокультура – не лише комплекс притаманних етносу складових, способів, структур життєдіяльності, котрі гарантують його збереження і поступ та, за рахунок властивих їм індивідуальним рисам, здійснюють етноідентифікувальну функцію, але й вид взаємодії, взаємовпливу форм діяльності різних етносів, етнічних індивідів, що реалізується в усіх сферах полікультурного життя суспільства [23].

Сучасне постіндустріальне суспільство почало усвідомлювати принципово нову роль освіти в цих процесах і необхідність швидкої адаптації людини до умов полікультурного світу.

Ми вважаємо, що мова і культура є основою соціалізації особистості, яка відбувається у процесі міжкультурної комунікації в рамках соціокультурної спільноти. Виходячи зі сказаного, бачимо, що мова виконує інтегративну функцію духовної сутності етнокультури, яка полягає у формуванні образно-емоційного та концептуально-сміслового стереотипу етнокультури. Втрата однієї з найважливіших функцій мови – етнічної інтеграції – зрештою призводить до втрати нею соціальних і комунікативних функцій. Розглядаючи етнічні функції культури, необхідно враховувати такий важливий компонент, як релігія в системі етнокультурних регуляторів. Відомо також, що релігія як

елемент культури відіграє особливу роль у міжнаціональній консолідації. Це особливо пов'язано з миротворчою місією релігійних центрів нашого часу як на глобальному, так і на національному рівнях. Звісно на рівні етнокультурного відродження в нашій державі відбувається й відродження релігійної свідомості, яка в окремих випадках вважається чинником етнічної консолідації. Ці процеси часто суперечливі та неоднозначні, але не можна недооцінювати їх роль і значення. Релігія виражає етнічну свідомість не настільки визначено, як, наприклад, фольклор і повсякденна культура, які безпосередньо передають етнічну інформацію.

Ми погоджуємося з М. Чобітько в тому, що етнокультура є суттєвим чинником формування та зміцнення вільного розвитку культури, розкріпачення розуму та підвищення інтелектуального потенціалу суспільства. Вона є каталізатором якісних змін у процесах взаємовпливу та взаємозбагачення національних культур і духовного життя народів, розвитку загальнокультурних цінностей і гуманістичного потенціалу, етнічних можливостей та запобігання впливу консервативних традицій на процес формування духовної людини [218].

Розглядаємо поняття «етнокультура» у контексті нашого дослідження. Енциклопедичний філософський словник трактує термін «етнокультура» як культуру, першоджерелом якої є колективна творчість певної спільноти, що включає побут, світогляд, мову та народне мистецтво.

Є. Сявакко визначає це поняття як особливу систему, що включає «елементи ландшафту, рослинний і тваринний світ, середовище існування етносу, архітектуру, систему охорони здоров'я, виховання, побут, особливості історичної спадщини» [205, с. 156].

Етнічна культура є особливим варіантом усієї культурної системи, особливо культури соціальної, під якою слід розуміти загальний досвід організації життя суспільства, як систему спілкування людей. Вона являє собою основний спосіб життя людини у процесі розвитку етнічних відносин, соціальний «регулятор» відносин між людьми – представниками різних національностей. Така культура є необхідним засобом соціокультурної

діяльності соціокультурних груп, етнічних спільнот, індивідів як суб'єктів етнічних відносин, оскільки означає гуманістичну спрямованість, загальнолюдське значення всього процесу соціально-культурного творення націй, є полем і методом відродження особистістю свого духовно-морального світу, цінностей, норм, ідей, думок у розвитку національності та етносу, які більше відповідають духу часу та потребам суспільного розвитку, це також важлива частина відродження спотворених, несправедливо втрачених національних особливостей, прогресивних елементів національного в органічній єдності загального. Адже етнічна культура – це «процес збирання та обміну соціальним досвідом у розвитку людей з метою закріплення в них найціннішого і прогресивного» [12, с. 23-24]. Етнічна культура тісно пов'язана з іншими видами культури в одному процесі культурної діяльності людей різних національностей і виступає як нерозривне соціально-духовне утворення. Як системне явище, що утворює підсистему культури, культуру людських стосунків, етнічна культура своїм внутрішнім запитом проникає в основні типи культури, цей взаємозв'язок має постійний характер. Але етнічна культура є не просто різновидом культури, а одним із ключових її елементів, оскільки без цінностей, які лежать в основі певної культури, неповним є розвиток соціокультурного процесу, культури дії. Через активну взаємодію з іншими формами культури міжособистісного спілкування етнічна культура може суттєво впливати на їх збагачення. Водночас на неї впливають усі інші види культури. Етнічна культура як система певної інформації про суспільне життя людей «дає змогу зрозуміти і вивчити світогляд, який, у свою чергу, виступає органом критичного культурного розуміння для визначення національного буття певної національності» [224].

Етносоціокультура вимірює ступінь взаємодії між людьми у процесі створення і використання культурних цінностей і форм людської поведінки. Вивчення цієї сфери людського життя є дуже важливим, оскільки вона пов'язана з перебігом і контролем національних процесів, оскільки саме в них найбільш яскраво проявляються особливості різних етнічних груп.

Ми погоджуємося з І. Огієнком, що етнокультура як категорія соціальної філософії має такі характеристики:

- наявність певних принципів мислення, розуміння та посиленних переживань: повна увага (уважність), яка пронизує всі прояви етнокультури;
- існування більш-менш консолідованої системи традицій і звичаїв, від інтелектуальної та політичної сфери до повсякденного життя;
- реалізація системи етнічних кольорових знаків, переважно у вигляді загальнозрозумілих символів, відомих сюжетів, переказів, історичних аналогій, відтворених свідомістю носія того чи іншого типу культури [126].

Етнічна культура не може існувати без почуття національної гідності та впевненості у творчих силах свого етносу; створює комплекс етнокультурного комфорту, тому залишається важливим для переважання менталітету, що характеризується духовною самостійністю етносу та його усвідомленням широкими масами: емоційно заряджене переживання унікальності власного світобачення (світогляду) як моральної цінності.

Логіка дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності вимагає розкриття сутності таких ключових понять, як «діяльність», «професійна діяльність», «педагогічна діяльність».

На думку розробників навчального посібника «Основи психології та педагогіки», *діяльність* – «специфічно людська форма ставлення до навколишнього світу, змістом якої є доцільні зміни й перетворення речей і явищ залежно від людських потреб» [101].

Саме від потреб людини залежить домінуючий вид діяльності, передове місце займає професійна діяльність, осібно конкретна професія індивіда. У науково-педагогічній літературі знаходимо різні синоніми до лексеми «професія». Серед найуживаніших: «рід занять», «трудова діяльність», «службова діяльність», «ремесло», «фах», «спеціальність». Професія ототожнюється з одним із джерел існування, для якого індивідові необхідні

сукупність теоретичних та практичних знань, умінь, навичок, досвіду роботи [225].

Педагогічна діяльність – це такий вид діяльності, що включає навчання, виховання, освіти й розвиток [62]; це зумисно створений навчальний та виховний вплив учителя (викладача) на здобувачів освіти задля комплексного розвитку останніх, а також основа їхнього саморозвитку та самовдосконалення [215].

Проаналізувавши трактування цих понять у психологічній, педагогічній літературі, робимо висновок, що педагогічна діяльність носить інтегрований характер, результати цієї діяльності так чи так впливають на життя і формування особистості не лише вихованців, але й самого педагога.

Етнокультурна педагогічна діяльність базується на глибокому розумінні основних чинників:

- зв'язків і взаємин між представниками різних національностей з метою подальшої гармонізації міжетнічних відносин і загального процесу розвитку суспільства;

- процесів ототожнення суб'єкта з його етнічною приналежністю, що ґрунтується на принципі опозиції «ми» – «вони» і не є лише змістовним виявом ідентичності, подібності поняття «ми», а й усвідомленого вияву відмінності себе від другого («їх»), яка проявляється, коли людина визначає свій зв'язок зі своїм етносом і порівнює свою етнічну спільноту з іншими;

- процесі формування етнічної свідомості, який має багатовікову традицію і має включати також уявлення про спільну (рідну) мову, спільний психічний стан та особливі риси характеру.

Етнокультурна педагогічна діяльність виконує інтегративну функцію, оскільки дає змогу зберегти у свідомості народу неповторність і самобутність національної культури кожного етносу. Тому так важливо сьогодні говорити про етнокультурне спрямування освіти на всіх рівнях (від дошкільної до вищої).

Співвідношення двох мов і культур (іноді трьох і більше) допомагає виявити їх топографічні та національні особливості, що сприяє глибшому

розумінню як чужої, так і рідної культури і мови. У прагматичному аспекті мова може бути не тільки як спосіб входження в культуру народу, який є її носієм, а й як приклад ознайомлення представників інших націй з рідною культурою. Таке співвідношення допоможе глибше сформувати «світогляд» двох спільнот, зрозуміти їхню психологію, природу, звичаї, обряди та історію, яка знайшла своє образне включення у мовний простір.

Якщо проаналізувати всі окреслені моменти, то можна відзначити, що етнічна культура виконує такі функції: духовну; соціальну, політичну, освітню і гуманітарну. Національна культурна система є складною багаторівневою структурою зі своїми елементами та зв'язками, оскільки є нерозривним організмом. Тому поділ на національні та інонаціональні ознаки означає, що етнічна культура буде позбавлена здатності розвиватися та впливати на суспільні зміни. Крім того, культура країни має унікальний рівень образів, значень та ідей, оскільки вона має не лише просторовий вимір, а й часовий вимір, який несе в собі перцептивно-емоційний духовний досвід (через мову) [126; 127].

Сьогодні етнічна специфіка у сфері матеріальної культури більше зміщується у сферу духовної культури, духовного життя загалом. Етнокультура має соціальний характер, як складне і динамічне утворення і виражає суспільні відносини, спрямовані на створення, засвоєння, збереження, поширення речей, ідей, цінностей, тому етнокультурний процес ускладнюється і розділяється структурним соціальним фактором у самі етнокультурні процеси (зміни у мовній сфері, у культурі, у психології); зовнішні етнічні процеси (урбанізація); міжетнічні процеси (взаємодія етносів).

Серед сучасних тенденцій – усвідомлення необхідності нової гуманістичної філософії освіти, метою якої є формування українського фахівця, рівень підготовки якого гармонійно поєднує освіченість, професіоналізм, духовне виховання, моральне виховання, розвиток особистості відповідно до духовних цінностей національної та загальнолюдської культури. Йдеться про створення в навчальному закладі людського середовища, яке сприяє розвитку моральних якостей, суспільно значущих цінностей, прояву творчого потенціалу

особистості, характеризується оновленням змісту існуючих гуманістичних дисциплін і появою нових, впровадження нових методик навчання, переорієнтація навчального процесу на оволодіння прийомами професійно-навчальної діяльності, спрямованої на формування наукових установок і гуманітарних ідеалів.

Потреба розвитку особистості у світі духовних культурних цінностей зумовила впровадження культурологічного та наукового підходу до лінгвістичних дисциплін і виникнення на цій основі лінгвокультурології, яка вивчає зв'язок мови з матеріально-духовним. культури. мова та етнос, мова та національний менталітет. Актуальною тенденцією сьогодні є мовний розвиток учнів на основі роботи з художнім текстом. Філологічний аналіз художнього твору дає можливість контролювати формування певного кола мовних і літературних знань, вчить «чуйного», уважного й адекватного сприйняття мови художнього твору [95].

Головне занепокоєння в суспільстві викликає загроза того, що молоді люди відкинуть багато мистецьких досягнень людства та втратять інтерес до свідомого читання. Тому метою літературної освіти майбутнього вчителя української мови і літератури є виховання високої естетичної культури, формування вміння цілісно сприймати літературну спадщину, тобто індивідуальність митця слова, його мови, поетики, літературні оцінки, рух твору в часі, розвиток творчих умінь аналізувати та інтерпретувати художні твори.

Коли пробуджується інтерес до особистості як носія складного внутрішнього світу, її унікальності та цінності, зростає значення психолого-педагогічної підготовки вчителя. У вишівську практику все ширше впроваджуються педагогічна антропологія, акмеологія професійного навчання, соціальна андрагогіка, педагогіка індивідуальності. Антропоцентризмом характеризуються такі інтегративні дисципліни, як когнітивна психологія, етнопсихологія, психо- та етнопсихолінгвістика. Перспективними є педагогіка ВШ, педагогіка кооперації, педагогічна етика, педагогічна психологія, педагогічна валеологія, педагогічна аксіологія, педагогічна психологія,

професійна психологія, психологія управління. Сьогодні справедливо акцентується увага на посиленні практичної спрямованості естетико-етичних і педагогічних умінь. З огляду на існуючі та нові курси психології, слід докласти зусиль для впровадження методики кооперативної педагогіки зі студентами, адже нині, як ніколи, необхідні активні, інтелектуально та духовно розвинені фахівці, які орієнтуються в багатьох освітніх інноваціях, пропонують власні інноваційні ідеї, уміють швидко порівнювати, аналізувати та оцінювати, знаходити ефективні та обґрунтовані рішення на ходу, критично та креативно мислити, володіти основами інформаційних технологій та методами їх використання у професійній освітній діяльності, забезпечуючи індивідуальний підхід. Нова гуманістична освітня парадигма спрямована на формування такого педагога в цілому і вчителя української мови і літератури зокрема, який гармонійно поєднує освіту, духовність, професіоналізм, моральне виховання та розвиток особистості відповідно до духовних цінностей національної та загальнолюдської культури [21].

Мова завжди була однією з найважливіших форм вираження етносу. Вона є основним засобом спілкування між представниками відповідної етнічної групи і водночас зазвичай відокремлює їх від представників усіх або більшості інших етнічних груп. Так сталося з українською громадою, якщо фактами українці рідко вживають лексику, тому раніше вона була більш характерною для літературного стилю.

Окрім мови, важливу роль у життєдіяльності етносу відіграє культура. Загалом це ті компоненти, які є традиційними, поширеними і проявляються в повсякденному житті, впливають на зміст мовного простору. Враховуючи, що будь-який вид культурно-мовної інтервенції відбувається в контексті ідентичності та опору народів, які розмовляють національною мовою, мають свою культуру, можемо встановити певну паралель між процесами, які відбуваються сьогодні.

Нація пов'язує конкретного індивіда з іншими через більш широкую систему норм, цінностей і символів, які мають субнаціональне значення і водночас

роблять її відкритою для інших систем. Кожна людина стає власником спільного блага кожної нації, оскільки вона поступово усвідомлює свою самоповагу та незалежність, свої унікальні та особисті стосунки зі світом та іншими. Весь мовний простір створюється, розвивається і трансформується досвідом і критичним знанням, коли людина переживає і приймає нову реальність і переносить її на свою живу мову. Тому культурна ідентичність є невід'ємною частиною свідомого життя кожного, і вчителя зокрема [54].

В основі процесу становлення професійної компетентності вчителя української мови та літератури лежить ідея розвитку особистості фахівця, який володіє необхідними знаннями з філології, педагогіки, психології, методикою, достатнім рівнем професіоналізму, високими моральними якостями, він вміє правильно діяти у відповідних ситуаціях, успішно застосовувати знання на практиці та брати відповідальність за конкретну діяльність.

Отже, компетентний професійний учитель української мови та літератури – це особа, яка має достатні теоретичні знання у галузі філології; володіє достатнім рівнем знань, умінь і навичок з методики професійної філологічної діяльності у поєднанні з необхідною мотиваційною, особистісною складовою характеристики психологічних, емоційних орієнтацій та національних цінностей і переконань; інтелектуально розвинена та володіє всебічними знаннями сучасних інноваційних технологій та навчально-виховної інформації та комунікації.

Аналіз різних підходів науковців до понять «система», «педагогічна система», «системний підхід» потребує чіткого трактування цих лексем. Одним з перших поняття «система» сформулював німецький вчений Л. фон Берталанфі, який запропонував свою загальну теорію систем. Першочергово вона була застосована до біології, психології, математики, інформатики, економіки, соціології, політики, інших точних і соціальних наук, особливо в контексті аналізу взаємодій. Нині дефініція «система» має багато значень, як-то:

– синтез взаємопов'язаних та взаємодоповнювальних елементів, що створюють цілісність [208, с. 427–428];

– сукупність закономірно розташованих частин, що незалежно від оточення та інших систем утворюють єдине ціле; комплекс будь-яких елементів, об'єднаних певним принципом, функціоналом [250, с. 263–264];

– порядок, зумовлений правильним розташуванням частин, стрункий ряд, зв'язане ціле; сукупність принципів, покладених в основу певного вчення; форма суспільного устрою (наприклад: державна система); форма, спосіб побудови, організація чогось (наприклад: виборча система) [2].

Аналіз цієї лексеми дає нам можливість визначити професійну підготовку вчителів української мови і літератури як реальну операцію, розумно визначену систему управління, яка розвивається в порядку своїх компонентів. Під професійною підготовкою майбутніх учителів української мови та літератури ми розуміємо сукупність психологічних і моральних якостей особистості, знань, умінь і навичок, які дають змогу викладати відповідні предмети в різних навчальних закладах різного профілю.

Якість системи професійної підготовки залежить від рівня обґрунтованості мети навчання, змісту навчання та принципів організації та контролю навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Предметом професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури в педагогічному університеті є система педагогічних, психологічних, методичних і спеціальних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для реалізації професійних функцій педагога, яка базується на таких *принципах*: наступність, фундаменталізм, педагогіка, варіативність, інтеграція, бінарність. Зокрема принцип основоположності відповідає потребам професії та визначає переважну роль мовно-літературної та психолого-педагогічної підготовки. Бінарний принцип спрямований на представлення змісту освіти крізь призму методологічної репрезентації.

Отже, основою системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури має бути компетентнісний підхід.

У наукових джерелах термін «компетентнісний метод» пояснюється як «оцінка готовності даної освітньої кваліфікації до професійної діяльності на

основі наявності компетенцій, визначених у стандартах» та термін «компетентний» характеризується як такий, котрому властиві знання в будь-якій галузі на достатньо сформованому рівні; компетентний, розумний, здібний [137]. На ряду з означеними термінами зустрічаємо й інші, як-то «компетенція», «компетентність». Принагідно зазначимо, що хоч вони й перетинаються в семантичному полі, однак ототожнювати їх не слід. Одним з критеріїв якісної підготовки випускників ЗВО є професійна компетентність.

О. Хоружа виокремлює її базові ознаки: підвищення ролі суб'єкта в суспільних перетвореннях, усвідомлення ним динаміки процесів, уміння впливати на їх зміну, педагогічну роботу називає професійно кваліфікованою в тому випадку, якщо навчальна робота, комунікація втілюються на високому рівні; відбувається як розвиток учнів, так і самого педагога [215].

Аналіз науково-педагогічної літератури, нормативно-правових актів дає змогу нам визначати професійну компетентність майбутніх учителів української мови та літератури за рівнем сформованості їхніх знань, умінь, навичок, світоглядних переконань, педагогічної майстерності, культури поведінки (у тому числі мовлення) для успішного виконання професійної діяльності. Таким чином, усвідомлюємо, що освітня система як фундаментальний комплекс повинен бути особистісно й практико-орієнтованим. Її базовими елементами мають бути знання з педагогіки, психології, соціології, філології, літератури, фольклору, культурології, етики, естетики тощо.

ЗВО, котрий навчає генерацію майбутніх учителів-лінгвістів, повинен надавати здобувачам увесь спектр необхідних послуг: продуктивне мотивуюче навчання, практико-орієнтовані знання, якісна лінгводидактична підготовка, наукова діяльність [244].

Базисом професійної компетентності майбутнього учителя української мови і літератури є знання теорії та практики навчання, теорії виховання, дидактичних закономірностей освітнього процесу, сучасних напрямів педагогічної теорії та практики, освітньої етики, основних дефініцій педагогічного та філологічного характеру; вміння провадити проєктну

діяльність у закладах освіти; знання методики викладання власного предмету (предметів) тощо. Майбутній учитель ще в стінах ЗВО має навчатися методам найбільш ефективного впливу на учнів, розвитку індивідуальних вмінь та роботи в парі/команді, сприяти їх соціалізації, становленню як громадян власної країни. При цьому важливою є і власна траєкторія розвитку педагога.

Отже, чітко зрозуміло, що професійна компетентність існує в кількох площинах. Говорячи, приміром, про психологічний аспект (психологічну компетентність) виокремлюємо знання загальної психології, вікової психології, соціальної психології, педагогічної психології, лінгвістичної психології [39].

Основою методичної компетентності є знання методичних і теоретичних основ методики навчання мови, літератури, концептуальних засад, структури і змісту навчальних матеріалів (підручників, навчально-методичних посібників тощо), уміння знати мову і літературу, що застосовуються в педагогіці та соціальної діяльності, уміння виконувати основні професійно-методичні функції (комунікативно-виховну, еволюційну, гностичну та ін.).

Безперервність навчання визначає потребу в «прогностичних» навичках, тобто навичках, «орієнтованих на майбутнє». Сучасний випускник педагогічного університету має бути готовим до роботи в школах різного типу та профілю, вміти організувати вивчення мови та літератури за різними програмами та підручниками та обрати відповідний предмет. Це посилює увагу до розвитку творчих здібностей особистості, формування постійної мотивації до самоосвіти та розвитку особистості.

Беручи до уваги зміст кожного з компонентів професійної компетентності, шляхи та засоби їх підготовки, підготовку майбутніх вчителів української мови і літератури можна переглянути та реконструювати таким чином, щоб вони були здатні навчити людяності [140].

Визначення етнокультурної діяльності може варіюватися в залежності від підходів, які використовуються в дослідженнях, серед них варто виокремити такі: антропологічний, соціологічний, культурологічний, етнологічний, мультидисциплінарний. Розглянемо їх детальніше.

У контексті *антропологічного* підходу етнокультурна діяльність розглядається як процеси та практики, пов'язані з конкретною етнічною групою. Цей підхід зазвичай акцентує увагу на культурних особливостях, традиціях, релігії та способах життя певного етносу.

Соціологічний підхід передбачає розгляд етнокультурної діяльності як соціального процесу, у якому індивіди та групи взаємодіють у межах своєї етнічної спільноти. Цей підхід вивчає як соціальні структури та взаємодія впливають на культурну діяльність.

Культурологічний підхід потрактовує етнокультурну діяльність як вираз і розвиток культури певної групи. Цей підхід акцентує увагу на мистецтві, літературі, музиці, мові та інших культурних аспектах, які характеризують певну етнічну спільноту.

В основі *етнологічного* підходу вивчення етнокультурної діяльності з позицій дослідження народів та їхніх традицій. Етнологи вивчають ритуали, звичаї, соціальну організацію та інші аспекти життя певних етнічних груп.

Мультидисциплінарний підхід об'єднує різні дисципліни, такі як антропологія, соціологія, культурологія, етнологія та інші, для глибокого розуміння етнокультурної діяльності. Цей підхід дозволяє дослідникам розглядати етнокультурну діяльність як інтегративну.

Важливо враховувати, що визначення етнокультурної діяльності може бути контекстуальним і залежати від мети дослідження та специфіки дослідницького підходу.

1.2. Особливості етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Етнокультурна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури є важливим аспектом професійної підготовки освітян, оскільки вона визначає не лише рівень їхньої компетентності, але й їхню здатність передавати

учням основні цінності, ідентичність та спадщину українського народу. У сучасному світі, де глобалізація та культурний розмаїття стають все більшими, важливо зберегти та передати традиції, мову та культуру свого народу наступним поколінням.

Особливості етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури передбачають вивчення та усвідомлення історії, мови, літератури, мистецтва та інших аспектів української культури. Це включає в себе вивчення національних традицій, обрядів, фольклору, літературних шедеврів та важливих історичних подій. Крім того етнокультурна підготовка сприяє розвитку патріотизму та гордості за власну культуру і національний спадок [185].

У даному контексті, важливо розуміти, що вчителі української мови і літератури виступають не лише опосередковано в передачі знань, але і як приклад для своїх учнів, що сприяє формуванню цінностей та ідентичності. Тому етнокультурна підготовка є необхідною складовою їхньої професійної компетентності. У цьому контексті важливо досліджувати, адаптувати та розробляти методи та засоби навчання, спрямовані на формування етнокультурної компетентності вчителів, які зможуть успішно впроваджувати її у свою педагогічну діяльність та сприяти її розвитку серед учнів.

Сьогодні вчитель української мови і літератури має бути не просто надавачем освітніх знань. Йому необхідно всіляко сприяти творчій самореалізації кожного студента в навчально-дослідній роботі, готувати його до життя в сучасних соціально-економічних умовах. А відтак і професійна освіта майбутніх учителів української мови і літератури повинна бути спрямована на їх особистісно-професійний саморозвиток, формування нестандартного мислення, творчого підходу до роботи та вироблення власного методичного стилю. ЗВО має стати основним центром підготовки етнокультурної компетентності майбутніх учителів філології, забезпечити успішний розвиток власної кар'єри, професійної освіти та етнокультурного самовизначення. Процес формування етнокультурної компетентності передбачає набуття майбутніми вчителями української мови і літератури об'єктивних знань та уявлень про українську

національну культуру, історію рідного краю, духовно-моральні цінності та особливості українського народу. Ці вчителі повинні бути виховані як етнічно свідомі громадяни, здатні гідно оцінити себе в Україні та саму Україну, стати дослідниками української культури, пропагандистами та популяризаторами національних здобутків українців у світі.

Значний рівень сформованості етнокультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури є потвердженням їхньої готовності навчати та виховувати студентів, будучи національно толерантними та сприяючи збереженню цінностей української національної культури. Етнокультурна компетентність людини є наслідком і умовою денонсації національного середовища, невід'ємною частиною реального буття, повсякденності національної культури. Вона складається не тільки з уміння спілкуватися у світі предметів, їх правильного декодування комунікативної компетентності, яка полягає в здатності контролювати речі, а також обирати та давати вибір у світі культурних цінностей. У системі комунікаційних зв'язків символом можна вважати саму людину. Здатність уміння автоматично «читати» інших людей як представників того чи того народу є одним із інтегральних показників етнокультурної компетентності особистості. Тому етнокультурна компетентність людини дозволяє їй вільно пересуватися у суспільстві, свідомо конструювати поведінку в рамках відповідної культури і водночас сприймати її межі і початок світу з іншої культури [162].

На думку О. Березюк, етнокультурна компетентність включає елементи, які є інтегрованими між собою: перша група елементів утворює матеріальне поле культури (народна архітектура, одяг, види творчої діяльності); друга – пов'язана зі сферою розумової діяльності людей (мова, усне народознавство, народна творчість тощо); третя група факторів пов'язана з найскладнішим і, зрештою, найбільш невизначеним явищем (спосіб мислення чи етнопсихологічні особливості етнічної групи) [232, с. 14].

Сформованість етнокультурної компетентності у представників певної етнічної групи може підтверджуватися оволодінням етнічною культурою, яка

проявляється у формі злиття традицій суспільного життя та способів спілкування, успадкованих від попередніх поколінь, своєрідність світогляду та побуту, матеріальні та духовні цінності, звичаї та вдачі. На думку О. Семенової описане утворення визначає спосіб життя етносу та виконує такі важливі функції: ідентифікаційну, комунікаційно-інтеграційну (передача етнокультурної інформації між поколіннями) та злагодженого плану, що сприяє зміцненню суспільства та збереження його ідентичності); відтворення (кількісне та якісне – матеріальне та духовне – відтворення етнічної спільноти); когнітивної мобілізації (зміна та вдосконалення національного образу світу через творчість та розуміння) [189, с. 137].

Цього можна досягти шляхом введення до програм дисциплін гуманітарного циклу матеріалів з культури, етнографії, історії рідного краю, основ державотворення та формування національної свідомості. На уроках української літератури, наприклад, необхідно створювати умови для формування цього вміння, вивчати теми, пов'язані із самоідентифікацією нації, усвідомленням молоддю себе як важливого елемента своєї генетичної спадщини, інтерес до минулого свого народу, його звичаїв і традицій, народних вірувань.

Сучасна крос-культурна ідеологія навчання мови спрямована передусім на принципи формування полікультурної особистості, на пошук способів самовираження особистості в мовній структурі та мовленнєвій діяльності. Зазнаючи потужного впливу філософських, культурологічних, етнографічних, соціологічних, психолого-педагогічних поглядів, вона все ж пропонує власний підхід до розуміння меж матеріалу освітнього простору – взаємозв'язку культури і суспільства – як складного і суперечливого цілого, розробляє власну концептуальну апаратуру, методи і прийоми вивчення полікультурного лінгвіста. Ідеї полікультурної освіти та виховання були викладені, як відомо, у працях педагогів-класиків (Я. Коменський, І. Песталоцці, Ж. Руссо, С. Русова) і постійно розвивалися у працях дослідників (В. Андрущенко, Дж. Бенкс [231], З. Гасанов, О. Грива, В. Матіс, П. Макларен, С. Ніето, П. Сисоєв, Н. Якса).

Особливістю етнокультурологічної освіти є багатоаспектність її змісту, що

дозволяє вивчати проблеми етнокультурологічного характеру в комплексі гуманітарних навчальних дисциплін [206]. Маємо на увазі поєднання теоретичної професійної підготовки з практичними вміннями (аналіз і синтез інформації щодо матеріальної і духовної культури етносу, його менталітету тощо). Навчальна складова етнокультурної підготовки майбутнього педагога тісно пов'язана із виховною. Актуальним завданням виховання є збереження кожним представником української нації своєї етнокультурної ідентичності, усвідомлення значення власних етнонаціональних цінностей серед світових цінностей тощо. Це органічне поєднання у підготовці майбутнього вчителя-філолога, який має необхідні професійні навички, дасть змогу підготувати високоосвіченого учня, справжнього патріота своєї держави, який орієнтується в етнокультурному просторі.

Проблемі етнокультурної компетентності присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, а саме питання етнокультурного виховання майбутнього були предметом диспуту для таких науковців як Т. Дяченко, Ю. Журецький, Т. Зякун, І. Лебідь, О. Березюк, О. Семенов та ін. Проте постає питання етнокультурної компетентності вчителів-філологів, котра на часі недостатньо вивчена в контексті сучасних вимог освітнього процесу [185, 186, 187].

Проблему етнокультурної підготовки майбутніх учителів порушували В. Болотов [234], Л. Маєвська [241], М. Шульга [247], В. Жулинський [50], Н. Зарічанська [54; 55], Г. Зеленін [56], В. Кононенко [69], А. Литвин [87], О. Мазуркевич [98], та ін.; досліджували етнокультурні традиції України, зокрема українську етнологію як складову, а також проблеми становлення національної ідентичності та самосвідомості. О. Гевко, Н. Миропольська [108], В. Неділько [120], О. Олексюк [129], С. Перова [144], В. Рибалка [158]. Аналіз науково-документальної бази та досвіду практичної роботи у ЗВО України дозволяє стверджувати, що глибоких досліджень проблеми становлення етнокультурної підготовки на сучасному етапі розвитку педагогічної науки немає.

«Полікультурна освіта» розглядається і як культурний феномен, і як інструмент обміну соціальним досвідом, і як особлива сфера освітніх цінностей, як нове інформаційне середовище і навіть, що важливо, як освітня модель ХХІ століття. У науково-педагогічній спільноті України аспекти дослідження проблеми полікультурної освіти також надзвичайно різноманітні: «полікультурна освіта»; «мультикультурне середовище» (А. Богуш, А. Глузман [238], А. Дубасенюк [43], В. Кремень [75]); «полікультурна компетентність» О.Березюк [8]. Провідні українські науковці дійшли загального висновку, що полікультурна освіта розширює горизонти виховної діяльності від дитячого садка до ЗВО, оскільки виховує толерантність як критерій етичної поведінки, готує особистість до активної діяльності в сучасних соціокультурних умовах, розвиває толерантність як критерій етичної поведінки. Той факт, що проблема полікультурної освіти є не лише суто українською, вона притаманна освітній практиці багатьох країн, лише підтверджує ступінь її важливості.

З цього приводу зазначимо, що в науковому середовищі найбільш відомі такі методичні принципи полікультурної мовної освіти:

- принцип діалогу культур;
- принцип мовної послідовності;
- принцип контролю важких навчальних завдань;
- принцип інтеграції та культурної варіативності;
- принцип культурної рефлексії.

Перші три принципи досить повно описані у науковій літературі, оскільки є загальними принципами виховання мовної культури (І. Гудзик, В. Дороз, Л. Мацько [49,102], В. Сафонова, О. Семенов [189], С. Єрмоленко [49]).

Відповідно до означених принципів описано необхідні умови для розвитку полікультурної особистості:

- орієнтація на полікультурне та двомовне навчання мови;
- поєднання комунікативної діяльності, культурологічного та гуманістичного підходів у спільному вивченні мов і культур;

- врахування культурного розмаїття кожної конкретної мовної спільноти;
- привернення увагу до значення культурних символів і культурних феноменів;
- створення профорієнтаційних прийомів, що сприяють культурному збагаченню усних вправ.

Суттєва зміна цілей навчання мови відображена в лінгвістичній термінології, а також підвищеному інтересі до вивчення неметодичних наукових одиниць, таких як «культурні цінності», «етнічна культура», «лінгвістика / культурологія», «етнічні стереотипи поведінки», «культурна ідентифікація» тощо. Крім того нові тенденції розвитку методів спілкування, що спостерігаються на пострадянському просторі все частіше виявляються в таких термінах як: «соціокультурний підхід», «культурний підхід», «культурологічно-орієнтований підхід», «соціокультурна компетентність», «міжкультурне навчання» тощо. Проте слід мати на увазі, що сьогодні, коли число визначень культури наближається до чотирьох цифр (за спостереженнями Л. Масол), слід говорити не стільки про підвищений інтерес до цього явища, скільки про методологічні труднощі сучасної етнокультурної діяльності. Так, Л. Масол, характеризуючи основні методи дослідження (дескриптивний, оціночний, функціональний, функціональний, герменевтичний, нормативний, духовний, інформаційний, символічний, типовий, діалогічний), слушно підкреслює, що в культурному осмисленні світу не існує єдиного методу інтерпретації феномену «культура» [100, с. 2–5]. Принагідно додамо, що загальноприйнятого бачення дослідження, яке б дозволило нейтралізувати цю методологічну розбіжність, немає.

Важливою відмінною рисою сучасності є інтенсифікація процесів міжкультурної комунікації в усіх аспектах суспільного життя як на міжнародному, так і на національному рівні, зростання їх суспільно-політичного, соціально-економічного та соціокультурного значення. Міграційні процеси, які нині характерні майже для всіх регіонів планети, суттєво видозмінили

етнополітичну карту світу, не залишивши практично жодної етнокультурно однорідної держави.

Спостережувані тенденції притаманні й сучасному українському суспільству. В умовах справжньої поліетнічності сучасного українського суспільства монокультурна спрямованість освітнього процесу загалом і, зокрема, професійної підготовки майбутніх учителів втратила свою актуальність.

Значний інтерес становлять праці, присвячені різним аспектам підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності в багатонаціональному суспільстві, особливо використанню прогресивних надбань народної педагогіки різних етнічних груп у процесі професійної підготовки фахівця.

У роботі С. Павлюк розкривається сутність і специфіка підготовки студентів до вивчення етнопедагогічного середовища, яке, у свою чергу, розглядається як частина навколишнього освітнього середовища, що позитивно чи негативно впливає на розвиток особистості, являє собою сукупність усіх умов життєдіяльності, що впливають на світогляд людей, їх поведінку, народні традиції, обряди, звичаї, фольклор, культуру [139]. Водночас С. Павлюк вважає одним із завдань педагога подолання фрагментарності педагогічних впливів різних елементів етнопедагогічного середовища на особистість дитини.

Науковці по-різному підходять до потрактування мети етнопедагогічної підготовки. Л. Петренко зазначає, що етнопедагогічна підготовка студентів, як один із основних напрямів оновлення змісту навчального процесу, є соціально-педагогічним феноменом, який характеризує ступінь засвоєння людьми традиційної педагогічної культури, розуміння виховної сутності її цінностей, доцільне використання їх у сучасній навчально-виховній практиці [145, с. 98]. Ф. Пустова вважає, що результатом етнопедагогічної підготовки є адекватна оцінка вчителем себе та культури свого народу в тісній взаємодії з іншими культурами, позитивна орієнтація на сприйняття представників інших народів. [157].

Критерієм ефективності етнопедагогічної підготовки дослідники

пропонують використовувати:

- знання вчителя про виховну спадщину народу (засоби виховання, прийоми, способи догляду за дітьми, особливості взаємин між представниками різних національностей; знання етнічної культури, ставлення до гендерних ролей, фольклору дитинства;

- їх впевненість у необхідності використання етнопедагогічної спадщини в роботі з дітьми;

- уміння вчителя організувати роботу з дітьми з використанням педагогічних засобів, методів і прийомів народної педагогічної культури [157].

До незаперечних переваг дослідження О. Рудницької можна віднести виявлені нею психолого-педагогічні умови етнопедагогічної підготовки майбутніх працівників: формування етнопедагогічної культури в рамках культурно-професійної підготовки загального на основі освітніх технологій цільової спрямованості до особистості; будування процесу етнопедагогічної підготовки на принципах диференціації, індивідуалізації та діалогічної взаємодії педагогів і учнів з урахуванням суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між ними; надання навчальному процесу етнічного характеру, практично-творчої спрямованості, забезпечення гнучкості та варіативності програм етнопедагогічної професійної підготовки, надання студентам первинного досвіду професійної діяльності [162, с. 232].

На думку вчених, результатом етнопедагогічної підготовки має бути етнопедагогічна підготовка вчителя, яка за своєю суттю є визначальним елементом професійної підготовки й може характеризуватися рівнем розвитку етнопедагогічної компетентності, етнопедагогічного мислення та етнопедагогічної культури, достатнім для ефективного створення педагогічної особистості та вирішення етнопедагогічних проблем у різноманітних освітніх ситуаціях..

А. Нікітіна розглядає етнопедагогічну підготовку як частину цілісного педагогічного процесу, що поєднує зміст, засоби і методи освіти, спрямовані на

розвиток етнопедагогічної культури вчителя [123, с. 37–40]. Визначаючи останню як системну освіту, яка є властивістю особистості. Н. Ничкало виділяє серед її складових: етнопедагогічну компетентність, любов до дітей усіх національностей, етнотолерантність, повагу до культури та історії інших народів, ерудицію, почуття патріотизму тощо [122, с. 6].

У працях О. Семеног сутність етнопедагогічної культури вчителя визначається як «необхідний рівень сформованості його сучасних загальнокультурних і професійних знань, умінь і навичок, розвитку його особистісних якостей і здібностей», що дозволяє йому організовувати освітню діяльність відповідно до національних особливостей і культурних традицій педагогіки та психології тієї чи тієї етнічної групи та спільноти [186, с. 133].

Л. Хоружа розкриває структуру етнопедагогічної культури вчителя, який працюватиме у багатонаціональному середовищі. Етнопедагогічну культуру дослідник визначає як цілісне утворення особистості вчителя, що характеризується гуманістичною спрямованістю його світогляду, наявністю умінь та індивідуально-творчого стилю професійно-педагогічної діяльності в умовах полікультурного суспільства; здатність трансформувати поліетнічну культуру регіону в змістовні структури навчальних предметів та її творче відтворення [215, с. 36].

Р. Цокур вбачає в етнопедагогічній культурі вчителя складне системне утворення, що складається з етнопедагогічних і етнокультурних знань та уявлень, розвиненої етнокультурної свідомості (етнічного плюралізму) та розвиненої індивідуальної самосвідомості (етнічної ідентифікації), прагнення до етнопедагогічної діяльності на основі володіння формами, методами, прийомами (технологією) народопедагогічної роботи у школі [217, с. 21].

В. Денисенко сформулювала власне визначення народознавчої освіти, під якою вона розуміє процес становлення народознавчого кваліфікованого фахівця, який володіє системою народознавчих знань, умінь, навичок та особистісних якостей: знання основ народознавчого навчання, діяльності, елементів, шляхи і методи народознавчого виховання дітей; уміння використовувати педагогічний

досвід людей у роботі з дітьми різного віку, вміння інтегрувати національні традиції в сучасний освітній процес; характеристики активного суб'єкта етноцентричного освітнього процесу, що характеризується націоналізмом і вірою у необхідність виховання дітей у дусі поваги до націй. Термін «етнографічне навчання» дослідник поширює на етнокультурний тренінг, який охоплює, крім етнографічного, також етнопсихологічний та полікультурний тренінг [40, с. 205].

Дослідниця О. Дуплійчук необхідним атрибутом діяльності вчителя, який працює в багатонаціональному суспільстві, вважає народознавчу компетентність – інтегроване навчання, представлене єдністю особистісних, гносеологічних, операційних, процесуальних, інтегративно-оцінних, проєктивних елементів, що забезпечує їх взаємодію продуктивної етнокультурної діяльності та творчої самореалізації вчителя [45]. Сутність народознавчої компетентності, на думку О. Дуплійчук, полягає в умінні вчителя працювати з дітьми різних національностей, у прагненні вирішувати проблеми між народностями та координувати стосунки між націями [45, с. 156].

Зазначимо, що наявні дослідження свідчать про різноманіття думок їх авторів щодо сутності, структури та критеріїв успішності народознавчих занять майбутніх учителів. Дослідники навіть кінцеву мету цього процесу уявляють по-різному, називаючи її етнографічною підготовкою, етнографічною культурною компетентністю тощо.

Варто зазначити, що в процесі професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури підвищується увага саме до етнокультурного сектору, адже проблема формування ціннісних орієнтацій знаходиться у його межах. Крім того слід виокремити актуальні проблеми в процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, які стають причиною зниження інтелектуальної мотивації, а саме:

- недостатня кількість підручників, навчальних посібників, довідників етнокультурологічного характеру;
- скорочення робочого часу на профільних дисциплінах;

- мультидисциплінарні методи навчання.

На основі методологічних засад соціальної зумовленості, аналітичної стратегії, прогнозування та нормативної спрямованості освітніх цілей визначаємо цілі етнокультурологічних досліджень майбутніх учителів української мови і літератури для підготовки їх до професійної діяльності в багатонаціональному суспільстві. Цю підготовку ми розглядаємо як професійно важливу інтегровану рису особистості вчителя, представлену елементами особистісної, інформаційної та процесуальної діяльності.

На основі узагальнення результатів ми проаналізували перелічені чинники підготовки вчителя до роботи у багатонаціональному суспільстві:

- підготовчі заняття до різних аспектів педагогічної діяльності;
- дослідження майбутніх учителів української мови і літератури з народознавства, українознавства;
- дослідження думки педагогів та організаторів освіти щодо сучасного стану міжнаціональних відносин у навчальних закладах, толерантності учасників навчально-виховного процесу, а також необхідності підготовки педагогічних кадрів до полікультурного виховання учнів підростаючого покоління та формування міжкультурного діалогу в шкільному середовищі.

Водночас системну роль ми надаємо особистісному елементу розвитку підготовки вчителя до професійної діяльності в багатонаціональному суспільстві, представленому в терпимості до проявів чужої культури; у підкресленні толерантних стосунків з представниками інших культур; у прагненні до самовизначення у сфері полікультурних відносин; народознавчій спрямованості особистості вчителя.

Насамкінець зазначимо, що перспективним видається координація зусиль зарубіжних та українських науковців у напрямку вивчення сутності, теоретико-методологічних основ, методики реалізації та моніторингового забезпечення процесу розвитку підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності.

Останнім часом все більше уваги зарубіжних та українських дослідників

привертає етнокультурологія як один із перспективних напрямків формування підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах сучасного полікультурного суспільства.

Учитель – це неперевершений майстер, який володіє фундаментальними знаннями з мови та літератури у поєднанні з традиціями національного виховання, який уміє разом з учнями характеризувати етнолінгвістичні явища, оцінювати здобутки української культури на основі контекстуальних знань про історію їх створення, висловлювати та обґрунтувати свою позицію з питання ціннісного ставлення до історичного минулого, використовувати народознавчий матеріал у виховній діяльності з метою формування загальнолюдських і національних морально-етичних цінностей (повага до себе та інших, повага до праці, гідність, чесність, відповідальність, увага). Значною мірою це залежить від професійної майстерності вчителя української мови і літератури. Сьогодні він культуролог, провідник ідей про державу та демократизацію в Україні.

Згідно з новими документами у сфері вищої освіти до базових компетенцій майбутніх учителів української мови і літератури відноситься культурологічна компетентність, оскільки викладач завжди є активним учасником комунікаційного процесу, носієм і репрезентатором своєї власної культури, вираженої головним чином у мові. Ця компетентність передбачає знання вчителем лексики з національно-культурним компонентом, назв предметів і явищ традиційного українського побуту, звичаїв, обрядів, народної творчості тощо [99].

Ми вважаємо етнокультурну компетентність учителя української мови та літератури у майбутньому основою для якісної професійної діяльності та формування культурно-мовної особистості. Майбутня професійна підготовка вчителя, його етнокультурна компетентність має бути елементом культурологічного спрямування українознавства, що дозволяє відтворювати етнолігводидактику, етнолінгвопедагогіку, світогляд українців, їх історію, культуру за рахунок етнокультури, етнопедагогіки та етнопсихології.

Проаналізувавши характеристики зазначених професійних

компетентностей, стає зрозуміло, що в культурологічній компетентності вчителя-філолога необхідно виокремити етнокультурну як складову, яка виявлятиме його здатність бути «національно свідомою особистістю» [188, с. 135]. Етнічність орієнтується на широкий спектр проявів етнічних особливостей, інтегрує, зберігає, відтворює, а отже, трансформує досягнення різних сфер діяльності (духовної, економічної та ін.) конкретних людей, накопичених протягом історичного часу певними народними спільнотами.

О. Пометун трактує це поняття так: «це культура, основним джерелом якої є колективна творчість спільноти, яка включає спосіб життя, бачення світу, мови, народного мистецтва. У сучасних суспільствах етнографія не існує окремо від професійної («високої») культури, а є її частиною; саме цей компонент у вигляді «етнічного ядра» багато в чому визначає самобутність національної культури в сучасних державах. У найширшому розумінні етнокультура – це «спосіб життя», який включає все, що створює конкретну спільноту в цілому (крім природного середовища): спосіб транспорту, соціальні інститути, спосіб виробництва, мову, етносимволіку, міфи, етнокультуру, обрядовість, художню творчість [149].

Загальнокультурна компетентність складається із знань про особливості національної та загальнолюдської культури, про духовно-моральні основи життя людини і людства, окремі нації, культурні основи сім'ї, соціальні явища і традиції, роль науки і релігії в житті людини, їх вплив на світ; побутові та культурно-дозвілєві навички, наприклад, оволодіння ефективними способами організації вільного часу; досвід прийняття студентом наукової картини світу, яка розширюється до загальнокультурного та культурного розуміння світу.

Народознавча компетентність, на думку В. Шульгіної, це особистісна якість, яка формується внаслідок цілеспрямованого, систематичного та спонтанного пристосування людини (у процесі соціалізації) до культури свого народу в усіх її проявах: традиційного, національного, фольклорного, професійного, наукового та емпіричного знання, на емоційно-раціональному рівні [228]. Краєзнавча компетентність людини насамперед включає знання величезного пласта елементів етнічної культури, починаючи з елементарної

невербальної комунікації (жести, ритм, пози, міміка, вираз очей) до узагальнення моральних норм, які організують життя груп і суспільства в цілому.

Етнічні знання складаються з безпосередньої інформації про людей, природу, суспільство та їхні стосунки, а також уявлень про сенс і зміст, закодованих у «фігурах», знаках, символах, точках соціального простору. Етнологічно-компетентна людина, яка вільно вписується у смисловий світ культури певного народу, вільно розуміє мову цієї культури і вільно творить цією мовою. Вона свідомо взаємодіє з об'єктами культурного значення, створює складний соціокультурний простір, насичений різноманітними за змістом зв'язками. Чим кваліфікованіша людина, тим компактнішим виглядає цей простір, тим більшим у ньому оновлюється «шар» часу (теперішнього й минулого) [227].

Національно-культурна компетентність людини має складну і розгалужену структуру, тому процес її формування є поступовим і довготривалим. Воно не закінчується по завершенню вишу, а розвивається протягом життя. Але зрозуміло, що певна сформованість етнічної компетентності у студентські роки визначатиме становлення особистості та визначатиме її пріоритети на наступних етапах життя. Цього можна досягти за умови впровадження у ЗВО продуманої, теоретично обґрунтованої, чітко сформульованої та практично вивіреної організаційно-функціональної моделі, формування народознавчої компетентності майбутніх учителів української філології.

Учитель української мови і літератури у форматі, який полегшує освітню діяльність, знайомить зі справжньою цінністю мови та літератури, культивує творче читання, виховує громадян з високою культурою та розумінням прочитаного. Завдання вчителя полягає не тільки у тому, щоб організувати інтерпретацію тексту, але й за допомогою евристичних запитань, бесід і закликів до дії ініціювати смислову комунікацію цінностей, внутрішній діалог і розумову діяльність учнів.

В умовах кардинальних змін в освіті, появи нових векторів розвитку педагогічної та суміжних наук пріоритетним для молодшої людини стає

оволодіння вмінням аналізувати й оцінювати здобутки національної культури, орієнтуватися в етнокультурному просторі нації, усвідомлювати національні духовно-моральні основи життя українців. Нове покоління молодих українців зможе навчати вчитель-філолог, який володітиме необхідними професійними навичками і, насамперед, культурологічною компетентністю (в основному – етнокультурною).

На нашу думку, вчитель української мови і літератури має бути не лише транслятором знань з педагогічних предметів, а й сприяти творчому розвитку кожного учня у навчально-дослідній діяльності та вміти підготувати його до життя в нових соціально-економічних умовах. Майбутня професійна підготовка вчителя української мови і літератури має бути спрямована на його особистісно-професійний розвиток, формування нетипового мислення, творчого способу діяльності та вироблення власного методичного стилю.

Педагогічний виш має бути головним центром формування етнокультурних компетентностей майбутнього вчителя-філолога та забезпечити успішний перехід його професійного освітнього шляху та етнокультурного самовизначення.

Одним з головних завдань сучасної системи освіти є формування національної свідомості молоді та виховання української меншини, яка б за будь-яких умов відповідально ставилася до збереження національної ідентичності. І цілком зрозуміло, що найважливішу роль у виконанні цього завдання відіграють вчителі української мови та літератури як носії морального і духовного здоров'я, свідомі національні громадяни та патріоти.

Художні твори шкільної програми з української літератури потрапляють у коло інтересів студентів-філологів, які навчаються за програмою з української літератури, у традиційному хронологічному порядку, а тому цілком зрозуміло, що учні зможуть ними скористатися під час підготовки до семінарських занять з етнології як зображення для ілюстрації певних тем. Однак варто зауважити, що цей процес значно прискорюється, якщо вчитель включає ці твори до списку рекомендованих рефератів з кожної конкретної теми.

Отже, художній твір, так би мовити, ставить учителя української мови і літератури на праву хвилю сприйняття минулого.

Одне з найважливіших місць у реалізації семінарських занять з народознавства в системі підготовки студентів-філологів займають польові матеріали та інформація, отримана шляхом безпосереднього спілкування з носіями етнічних традицій або методом «інклюзивного спостереження»: опис спостережуваного, самі студенти стають під час безпосередньої участі в обрядах, у календарному чи сімейному циклі, враховуючи свої сучасні місцеві особливості, своєрідність обрядової символіки, обрядовості та фольклору.

Загалом етнокультурна підготовка студентів-філологів сприяє формуванню в них професійних умінь, озброює необхідні навички ведення пошуково-краєзнавчої роботи, під час якої активно виховується національно свідомо особистість, справжній українець. Народознавчий напрямок має великий потенціал, а вміння збирати та аналізувати матеріал у практичній роботі майбутнього вчителя української мови і літератури сприятиме формуванню професійних навичок, зокрема підвищенню якості дослідницької роботи в системі МАН України.

Професійні освітні потреби визначають мотивацію розвитку компетентності професійного вчителя української мови та літератури в загальноосвітніх навчальних закладах – прагнення бути більш професійним і конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг, удосконалювати педагогічну діяльність для досягнення високих результатів праці.

1.3. Наукові підходи до підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти

Підвищення якості ВО в Україні – одне з найважливіших питань на сучасному етапі розвитку і реформування в освіті. Світовий та національний ринок праці потребує сучасних, прогресивних, мультидисциплінарних спеціалістів, гнучких до викликів, підготовка яких потребує адекватних підходів

та умов. Креативність, мобільність, уміння швидко приймати рішення в нестандартних ситуаціях, високий рівень сформованості професійної компетентності – визначальні критерії якісної підготовки випускника ЗВО.

Професійний розвиток учителя української мови і літератури залежить від усвідомлення динамічності розвитку суспільства, стратегічних економічних змін, особистого сприйняття цінностей суспільства, проникнення інноваційних засобів комунікації в національний освітній простір. Різноманітні аспекти запровадження нової освітньої парадигми, зокрема питання впровадження інноваційних підходів у професійну підготовку фахівців, перебували в полі зору багатьох українських науковців, зокрема Н. Бібик, Л. Ващенко [41], Л. Варзацької, Л. Друганової, О. Овчарук, О. Пометун [133], О.Савченко [157] тощо.

Методологія будь-якої науки, і педагогічної зокрема, розкривається за допомогою різноманітних загальнонаукових підходів, що забезпечують її спрямованість на формування навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів учіння. Специфіка підготовки до етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури, полягає в упровадженні у процес підготовки *компетентнісного, діяльнісного, особистісного, культурологічного підходів*. Пропонуємо розглянути кожен з них більш детально у контексті нашого предмету дослідження.

Теоретико-методологічні засади *компетентнісного підходу* (далі КП) в парадигмі професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури підтверджено в дослідженнях відомих лінгвістів: З. Бакум, Н. Голуб, І. Гриценко, О. Караман [54].

Відповідно до КП метою професійної підготовки у ЗВО є набуття майбутніми педагогами досвіду професійної діяльності. Під останнім розуміємо засвоєння комплексу необхідних знань, формування вмінь та навичок, опанування традиційними та новітніми технологіями навчання, здатність підлаштовуватися під змінні реалії сьогодення.

Аналізуючи науково-педагогічну літературу, ми виокремили декілька

характерних ознак, що стосуються КП до підготовки учителів української мови і літератури:

- КП у процесі підготовки майбутніх учителів не ототожнюється зі знаннєво-орієнтованим компонентом, а є комплексом знань для вирішення потенційно можливих життєвих проблем;
- КП передбачає використання активних форм навчання, інтерактиву, сучасних технологій, проєкції на майбутнє тощо;
- КП потребує постійного вдосконалення навчально-виховного процесу: використання сучасних технологій (технології проєктного навчання, технології критичного мислення, технології ігрового навчання та ін.);
- КП передбачає повсюдне формування знання (не лише безпосередньо в закладі освіти під впливом учителя, а й за рахунок сім'ї, родини, друзів, знайомих, засобів масової інформації, релігії, книг тощо) [214].

Отже, КП визначає глибокі системні перетворення в освітньому процесі ЗВО педагогічного спрямування, що стосується викладання змісту дисциплін, оцінювання знань, освітніх технологій, зв'язку ВО з іншими рівнями професійної освіти.

Навчально-виховний процес у ЗВО будується за системним принципом і має на меті підготувати високоінтелектуального і компетентного фахівця, здатного успішно адаптуватися до швидких змін сучасному динамічному світі. Це стратегія розвитку кожного окремого студента, його індивідуальна освітня траєкторія, яка залежить від багатьох чинників, зокрема середовища, в якому перебуває і розвивається студент, набуваючи навички і знання, які узгоджуються з етнічними, економічними та культурними цінностями.

Таким чином, потверджуючи ідею про зміщення акцентів з накопичення знань, умінь і навичок у площину формування у здобувачів умінь практично діяти, проявляти індивідуальний підхід у кожній із ситуацій, ми погоджуємося з тим, що запровадження КП у національній системі освіти орієнтоване на забезпечення вищого рівня компетентності особистості, а підготовка компетентного спеціаліста, орієнтованого у різних сферах сучасного життя, є

однією з потреб суспільства. Саме такий фахівець є конкурентно-спроможним і здатним задовольняти виклики сьогодення.

Реалізація КП при підготовці майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти, на нашу думку, ґрунтується на таких аспектах:

- побудови кожної програми навчання відповідно до компетентнісної моделі з комплексом загальнокультурних і фахових компетентностей, необхідних для майбутньої професійної та етнокультурної діяльності у ЗЗСО, розробленої з урахуванням вимог працедавців;

- посилення практичного та прикладного характеру усієї системи освіти, впровадження різних видів практик, зокрема фольклорної;

- оновлення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу з метою посилення етнокультурної складової (програм, підручників, посібників, навчально-методичних комплексів);

- упровадження науково-дослідної роботи як одного з різновидів загального та фахового розвитку особистості в навчальні програми;

- використання новітніх технологій у навчальному процесі, інтерактивів, оновлених принципів, методів та прийомів взаємодії, що є базисом для формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури;

- розроблення інтегрованих навчальних курсів, вивчення яких забезпечить студенту формування етнокультурної компетентності.

Наразі триває впровадження базових концепцій Нової школи української мови у ЗЗСО світу, науково-методична підтримка процесу реформування, видання підручників. Прогресивна, явно швидка соціальна трансформація, значні зміни в освітньому середовищі роблять нові напрямки кар'єри вчителя, особливо лексикографа, його компетентність в умовах трансформації у процес інтеграції. Навчаючись як експерт, сучасний студент ЗВО більше не сприймає та не аналізує зміну фокусу з аспекту знань на аспекти навичок. Його навчання

відбувається в освітньому середовищі, яке чітко переорієнтоване на сферу компетентностей і зосереджено на учневі.

У Національній рамці кваліфікацій, розробленій з урахуванням Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008 р.), представлено систематичний та структурований опис кваліфікаційних рівнів компетенції. Здобуття професії вчителя/професора-філолога включає формування еталонних критеріїв оцінювання результатів навчання, традиційно представлених у професійно-освітніх стандартах. На основі цих груп наукових працівників і викладачів ЗВО з урахуванням кадрових, матеріально-технічних, економічних та ін. ресурсів, розробляються навчальні програми та плани, робочі програми відповідних освітніх компонентів, навчально-методичні комплекси тощо. Кожен професійний стандарт містить відповідні групи навичок і дає змогу відслідковувати професійний рівень працівників, підвищувати якість їх підготовки відповідно до вимог ринку праці в певній галузі.

Діяльнісний підхід розглядає діяльність майбутнього вчителя як основу, засіб і результат його професійної підготовки. Діяльнісний підхід утверджує спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти.

На думку С. Гончаренка термін «діяльність» визначається як «спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни [29]. У «Словнику-довіднику з професійної педагогіки» за редакцією А. Семенової діяльність визначається як «специфічно людська, регульована свідомістю активність, зумовлена потребами і спрямована на пізнання та перетворення зовнішнього світу людини; фізична та психологічна форма активності суб'єкта; мотивований процес досягнення усвідомлено поставленої мети з використанням тих чи інших засобів та прийомів для її досягнення» [193]. Отже, діяльність педагогічна – цілісний процес, що потребує спирання на синтез знань та умінь різних наук.

Одними з найважливіших факторів у підготовці фахівця є докорінне поліпшення його теоретичної підготовки, формування наукового стилю мислення й пізнавальної самостійності. Саме діяльнісний підхід передбачає орієнтацію на розвиток особистості, який відбувається у процесі залучення її до різних видів діяльності, насамперед у межах провідної діяльності, що є складовою процесу формування професійної компетентності.

Освітньо-професійні програми, за якими здобувають освіту студенти ЗВО України, орієнтуються на один або обидва документи з урахуванням кваліфікації «вчителі» та/або «вчителі української мови та літератури».

Отже, основною метою програм є підготовка фахівців для організаційної, аналітичної та управлінської діяльності досліджень у педагогічній освіті, приділяючи особливу увагу проведенню досліджень у галузях лінгвістики, літературознавства, лінгвістичної методики та української літератури.

Загальні компетентності формуються у майбутніх учителів філологічного спрямування під час засвоєння змісту різних освітніх галузей на кожному освітньому рівні. Варто зазначити, що ця група компетентностей демонструє цілісність загально-філософських, культурологічних (національних та міжкультурних), етичних, соціально-політичних, психолого-педагогічних та методичних знань, набутих майбутнім учителем-філологом. Це наукові системи, ієрархії, парадигми, які мають апарат: відповідну термінологію, правила, факти, закони, принципи тощо [144].

Професійна компетентність майбутнього вчителя-лінгвіста за своєю природою має професійне спрямування та формується під час вивчення низки навчальних дисциплін, таких як: «Актуальні проблеми сучасної лінгвістики», «Сучасна українська література», «Лінгвістичний аналіз тексту», «Літературний аналіз художнього тексту», «Соціологія», «Когнітологія», «Лінгвістика». Комунікація», «Етнолінгвістика», «Функціональна граматики та функціональний синтаксис», «Методика викладання лінгвістичних дисциплін у ЗВО», «Методика викладання літературознавчих дисциплін у ЗВО» тощо. Професійна компетентність учителя української мови і літератури у процесі

вивчення цих дисциплін конфігурується як сукупність педагогічних концепцій, ідей і способів діяльності, сукупність лінгводидактичних засобів, спрямованих на вирішення педагогічних завдань, утвердження концептуального бачення освіти та виховання молодих поколінь українців в умовах сучасного освітнього реформування і суспільних реалій. Це стосується способу життя в мультикультурному, толерантному суспільстві, створення умов для особистого та професійного розвитку, створення стимулів для отримання знань шляхом проектування власного навчального шляху, оволодіння цифровими технологіями для пошуку необхідної інформації та обробки, створення цифрових інтелектуальних продуктів. Нова якісна освітня платформа професійної освіти майбутніх учителів української мови і літератури на основі КП забезпечує педагогічний та психологічний супровід інноваційних процесів розвитку освітнього середовища з урахуванням основних елементів: особистісно орієнтованої реалізації та практичних підходів через спілкування з професійними стейкхолдерами (педагоги-практики, організації педагогів дошкільних закладів, ЗВО, роботодавці, методисти філософського профілю тощо).

Педагогічна підготовка включає формування в майбутніх вчителів лінгвістичних, літературних, психолого-педагогічних навичок: здійснювати педагогічну діяльність у навчальних закладах різного рівня; адаптувати та застосовувати ефективні педагогічні і цифрові технології, філософські інновації; проектувати на основі КП та мультидисциплінарного підходу результати та зміст навчання за рівнями засвоєння змісту конкретного навчального предмету та планування структури практичного заняття; володіти ефективною технологією навчання, що забезпечує реалізацію очного, дистанційного або змішаного навчання, що удосконалює педагогічне та методичне забезпечення освітнього процесу з урахуванням цифрових технологій; організовувати сприятливі умови для процесу підготовки студентів, здатних плідно вирішувати завдання загального та професійного характеру, колективного розвитку академічної групи, особистісної та професійної самореалізації кожного бакалавра;

здійснювати освітній моніторинг, аналіз освітніх процесів, гнучке управління навчальними процесами; постійно розвиватися та займатися професійною самоосвітою.

Особливістю даного підходу в процесі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти полягає насамперед в опануванні системою знань інтегративного характеру: з курсу історії України, культурології, народознавства, українознавства, загальної педагогіки (етнопедагогіки), загальної і соціальної психології, української мови і літератури та методики їх викладання. Діяльнісний підхід забезпечує розвиток особистісних рис і якостей викладача і студента, впливає на формування їхніх ставлень, інтересів, ціннісних орієнтацій, професійних позицій.

Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти має широкий спектр методів, прийомів і форм роботи, зокрема: на заняттях мовного спрямування – добір текстів українознавчої тематики різних жанрів і стилів мовлення, використання системи вправ, націлених на збагачення мовлення студентів українознавчою лексикою, застосування народознавчих текстів для проведення навчальних переказів, диктантів, занять зв'язного мовлення; укладання тематичних словників етнокультурознавчої лексики, побудова системи ситуативних завдань, що слугували б створенню власних монологічних висловлювань різних типів і жанрів.

На заняттях літературного спрямування – використання усної народної творчості як традиційного виховного ідеалу українського народу, застосування у навчальному процесі елементів народних ігор, робота з етнокультурно маркованими художніми текстами, створення власних проєктів за творчістю письменників.

Результативність спільної діяльності забезпечується чітким усвідомленням мети, потреб і мотивів. Крім того, необхідно створити ситуацію успіху для кожного студента, навчити його самостійно здобувати знання,

ставити проблемне питання, шукати нестандартні шляхи вирішення завдань, прогнозувати результати навчальної діяльності, здійснювати самоконтроль і самооцінювання. Викладач у цій ситуації виступає координатором, радником, а навчально-виховний процес переходить в особистісно орієнтовану площину.

Діяльнісний підхід тісно пов'язаний з *особистісним підходом*. Останній, у свою чергу, утверджує людину найвищою цінністю, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети розглядається в соціально-педагогічному словнику. Особистісний підхід як організація навчання на засадах педагогіки співробітництва, глибокої поваги до особистості студента, врахування особливостей його індивідуального розвитку.

Таким чином, особистісний підхід забезпечує в процесі професійної підготовки орієнтацію викладача на особистість здобувача освіти як суб'єкт, результат і головний критерій ефективності й продуктивності підготовки.

Якісна філологічна освіта забезпечується за таких умов: запровадження дослідницького компоненту базової освіти на першому рівні (бакалавр) та можливість розвивати наукову діяльність. Запровадження модульного навчання дає змогу реалізувати студентоцентричний підхід, у тому числі контролювати кількість і складність навчального матеріалу, швидкість роботи студента, і водночас підтримувати його пізнавальну діяльність та її самостійність.

Результативність і дієвість дослідницької методики визначається поєднанням заходів, важливих для формування комплексної, загальної та професійної компетентності вчителя-філолога:

- визначення проблеми та її розуміння;
- збір інформації, перевірка її достовірності і цінності;
- формування цілісного уявлення про проблеми, що розвиваються, розробка альтернативних методів, думок, експериментів;
- структурування, підготовка плану дослідження;
- розробка алгоритмів пошуку, аналізування рівнів, послідовності тощо;
- відображення результатів, формулювання висновків, корекція.

Проектне навчання часто асоціюється з науковою дослідницькою діяльністю. Трактуючи проектну методiku у підготовці майбутніх учителів української мови і літератури, наголошуємо на її практичному міждисциплінарному характері. Безумовно, зміст завдань, методика їх виконання відповідають змісту окремих лінгвістичних, літературознавчих, методичних дисциплін чи освітніх аспектів загальноосвітньої підготовки і пов'язані з майбутньою роботою кандидатів. Цілком закономірно, що підготовка філологів завтрашнього дня розкриє важливість комунікаційних технологій і пов'язаних з ними форм і методів – мозкових штурмів, дискусій, дебатів, круглих столів, конференцій, навчальних дебатів тощо. Вони спрямовані на вдосконалення загальних умінь, насамперед командної роботи та спільного прийняття рішень, формування універсальних умінь студентів, пов'язаних із самопрезентацією, культурою мови та мовлення, постановкою спільних завдань і цілей діяльності, проектуванням результатів, вибором алгоритмів дій, аналізу та подання інформації, рефлексії, толерантної поведінки при представленні різних думок.

Слід звернути увагу на ефективність ігрових технологій у підготовці майбутніх філологів, коли студенти залучаються до ділових, рольових та імітаційних ігор, що моделюють проблеми, навчальні та навіть філософські завдання фахівців, виконують ролі відповідні суспільству. контекст для майбутньої роботи. Як бачимо, використання зазначеної технології підкреслює проблемний, дослідницький, комунікаційний аспект у підготовці вчителів-філологів, її практичне застосування, важливість самостійної роботи кандидатів.

Процес забезпечення загальноєвропейського підходу до визначення стандартів якості підготовки вчителів регулюється прийнятим Європейською Комісією у 2005 році «Загальноєвропейськими принципами та підходами до компетенції вчителів», який визначає три основи компетенцій для вчителів: «робота з іншими, робота зі знаннями, технологіями та інформацією, робота у суспільстві» [166]. Зазначений документ передбачає базову підготовку майбутніх учителів, яка б сприяла усвідомленню соціального та культурного

виміру сучасної освіти, здійсненню освітньої діяльності на основі інклюзії та індивідуального підходу та спрямовувала б підготовку вчителів мов для практичної діяльності. Розмірковуючи над тим, що передбачено «Європейськими загальними принципами та підходами до педагогічних навичок і кваліфікацій» для підготовки сучасного вчителя української мови і літератури, бачимо якісні показники цього процесу в наступному:

- готовність виступати відповідальними наставниками у громадянській освіті на основі освоєння фольклорних та художніх текстів вітчизняної та зарубіжної літератури, навичок текстотворення, креативного письма тощо, заохочення до міжкультурного спілкування, толерантності;

- здатність досліджувати, аналізувати, мотивувати, відтворювати та передавати знання з рідної мови та літератури, організовувати якісний навчальний процес, керувати ним, використовувати на практиці лінгвістичні та літературні методи навчання;

- здатність заохочувати студентську мобільність, налагоджувати співпрацю з навчальними закладами інших регіонів України, світовими інституціями та організаціями для розвитку комунікативних навичок студентів, міжкультурної поваги, прагнення міжнаціональної, міжетнічної та релігійної злагоди через усвідомлення самотності інші та право на самовираження;

- уміння ефективно інтегрувати цифрові технології у сфері літератури, впроваджувати платформи, програми, додатки та інструменти у професійній діяльності для організації очного, дистанційного та якісного змішаного навчання мови та літератури української мови, візуалізації мовних матеріалів, інтеграція ігрових технологій у розробку лінгвістичних та літературних матеріалів, розвиток електронної словникової бази тощо.

Формування компетентностей майбутнього вчителя української мови і літератури як сукупності знань, умінь, навичок, видів діяльності, установок, особистісних орієнтацій, інтересів у ЗВО передбачає комплексне використання допоміжних ресурсів, включаючи управління, зміст, технічні засоби, техніку

тощо навчального процесу. Ми бачимо інтерес до структури навичок, оскільки набуті навички свідчать про якість підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури; з іншого боку, перший рівень викладання (бакалавр), як і всі інші, становить повний цикл і водночас окреслює перспективу професійного та особистісного розвитку майбутнього вчителя української мови і літератури .

Поряд з традиційними формами перевірки та контролю різних видів навчальної діяльності студентів бакалаврату філології під час поточної та підсумкової атестації доведено ефективність таких елементів:

- розроблення та захист науково-дослідницьких проєктів з навчальних тем лінгвістичного або літературного характеру;
- ігри (рольові, ділові ігри, імітаційні ігри) з актуальними навчальними проблемами, що моделюють соціально-професійні ситуації;
- різноманітні тестові завдання та завдання з педагогіки, психології, методики викладання української мови, літератури, методики розв’язування, що відповідають рівням засвоєння знань, умінь і навичок практичної діяльності;
- різноманітні презентації, відеоконтент освітнього та наукового змісту; розробка методичного матеріалу (складання моделей, діагностика, анкетування, SWOT-аналіз, інтелектуальні карти, авторські технології).

Згідно з «Європейськими загальними принципами та підходами щодо компетентностей і кваліфікацій учителя» базисом для створення єдиної структури європейської якісної педагогічної підготовки для формування світогляду майбутніх учителів-мовників є поточний пріоритет на якісну університетську або еквівалентну професійну ВО та ефективна підтримка розвитку їхніх наукових досліджень за сприяння національних і громадських організацій, фондаций [235]. Урахування зазначених аспектів природно сприятиме якісній підготовці вчителя-лінгвіста, який зможе працювати над вихованням свідомих громадян для розвитку міцного, стабільного та інтегрованого суспільства.

Таким чином, розробники найсучасніших освітніх програм враховують

такі основні принципи компетентнісного методу підготовки вчителя-філолога: фундаментальність, системність, мобільність та інтернаціоналізація освіти, практична спрямованість, індивідуалізація або студентоцентризм, цифровізація. Можна виділити інші, такі як: інтеграція, гуманізація, національно-культурна, міжкультурна. Зупинимось на домінуючих і найбільш значущих засадах КП до підготовки вчителя-філолога в умовах ЗВО. Принцип фундаментальності передбачає формування обов'язкової в сучасній освітній галузі методично-дослідницької культури вчителя, поглиблене вивчення лінгвістичних і літературознавчих дисциплін, методики їх викладання в навчальних закладах різних рівнів, розуміння принципів літератури в різних категоріях тощо, враховуючи традиції та інновації у зазначених галузях, свободу та різноманітність мовної інтерпретації, літературно-методичну тематику.

Участь майбутнього вчителя-філолога в організації навчального процесу для підвищення його якості є запорукою успішності його професійної діяльності. Це свідомий вибір, відповідальність, академічна самостійність студента, що виявляється у знанні нормативно-правової бази, володінні основними поняттями проблем формування словникового запасу в умовах ЗВО, усвідомленні сутності етапів і рівнів своєї професійної підготовки, знанні діяхронних аспектів розвитку вітчизняної та зарубіжної педагогічної освіти, вихованні індивідуальної траєкторії професійного зростання.

О. Гуренко акцентує увагу на етапах формування професійної майстерності вчителя-словесника через поповнення систематичних професійних знань, умінь і вказівок, їх мобільність, виявлення та ефективно творче вирішення професійних завдань на технічному та нормативному рівнях роботи, гнучкість у застосуванні теоретичних прийомів і метод практичної діяльності під час постійного професійного зростання. Наголошується, що словникова компетенція включає розвиток ряду функцій: інформаційної, діяльнісної, творчої та еволюційної [239]. Професійна компетентність є більш широким поняттям (ніж знання, вміння, навички) і включає його обсяг. Сучасний учитель-філолог повинен уміти творчо засвоювати знання, критично осмислювати набуті знання

та викладати їх учням.

Основні вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога запропоновані в стандартах професійно-педагогічної підготовки, що містять такі інноваційні компоненти, як педагогічна діагностика, проектування освітніх систем, проектування навчального процесу, які веде до розвитку нового педагогічного та технічного мислення. Мовні навички, лінгвістичні (функціональні), дидактичні мовні, етнопедагогічні, соціокультурні навички ми вважаємо базовими для вчителя-лінгвіста, бо вони виступають критерієм успішного оволодіння нормами сучасної української літературної мови, розвинутого мовного чуття, мовної ерудиції.

Дидактична компетентність – це здатність творчо підходити до викладання філологічних дисциплін, формувати власний арсенал методів підготовки студентів до контрольно-оцінювальної діяльності, контрольних заходів, зовнішнього незалежного тестування тощо. Мається на увазі вміння створювати комплексне планування програмного змісту за традиційними та інноваційними методиками навчання в сучасній школі, особливо за модульною системою розвивального та адаптивного навчання планувати власну діяльність та діяльність студентів, враховуючи знання методики навчального процесу та цифровізації [252, с. 22-23], оволодіння технологією диференційованих освітніх програм; планування ефективної навчальної діяльності з урахуванням методики, пов'язаної з організацією навчального процесу тощо.

Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО вимагає використання наукових підходів, щоб забезпечити якісну та компетентну підготовку. Наведемо декілька наукових підходів, що застосовуються в цьому контексті:

– культурна компетентність: цей підхід передбачає, що майбутні вчителі повинні розвивати глибоке розуміння та повагу до культурних та етнічних особливостей українського народу. Вони повинні бути здатні ідентифікувати, аналізувати та висвітлювати цінність української культури через вивчення мови та літератури;

– компетентність міжкультурної комунікації: важливо розвивати навички міжкультурної комунікації серед майбутніх учителів, оскільки це допоможе їм ефективно взаємодіяти з учнями різних культурних та етнічних груп. Вони повинні бути здатні будувати толерантні та взаєморозуміння стосунки;

– активне використання педагогічних інновацій: застосування сучасних педагогічних методів і технологій може полегшити навчання майбутніх учителів і робити їх підготовку більш цікавою і ефективною. Використання інтерактивних засобів, веб-ресурсів та інших інновацій може сприяти залученню до етнокультурної діяльності;

– дослідницька діяльність: майбутні вчителі можуть брати участь у дослідницьких проєктах, спрямованих на вивчення аспектів української мови, літератури і культури. Це дозволить їм отримати більше знань і практичного досвіду в цих областях;

– спільна робота з експертами: важливо співпрацювати зі спеціалістами з суміжних галузей, таких як культурологи, історики, філософи тощо, щоб отримати глибше розуміння етнокультурних аспектів української мови і літератури.

Загалом наукові підходи до підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності сприяють розвитку компетентності та глибокого розуміння учительської професії і сприяють підготовці вчителів, які зможуть ефективно впроваджувати етнокультурний аспект у свою роботу в закладах загальної середньої освіти.

Незважаючи на наведені дослідження, КП до підготовки сучасного вчителя в умовах університетського рівня потребує детального обговорення через свою багатогранність, силу наукових змін та інтерпретацій, необхідність організації навчального досвіду в мінливих освітніх умовах сучасності. Наші інтереси зосереджені на проблемі підготовки навичок сучасного конкурентоспроможного вчителя, а також системі вимог і підходів до організації вторинного щодо цієї

мети навчального процесу. У дослідницькій діяльності ми спираємося на власний досвід навчально-методичної та наукової діяльності.

Важливо додати, що активний поступ КП у ВО розпочався для українських вишів з підписання у 2005 році Болонської декларації [248]. Наша держава офіційно підтвердила, що готова імплементувати викладені в ній положення, необхідні для трансформації національної системи освіти:

- запровадження системи чітких і порівнянних дипломів, зокрема додатку до порівнянного диплому в системі європейських університетів;
- прийняття дворівневої системи університету. Доступ до другого циклу стає можливим після першого етапу навчання в університеті, який триває щонайменше три роки. Другий цикл має включати отримання ступеня магістра/доктора, як у багатьох країнах Європи;
- упровадження кредитної системи, подібної до Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), як відповідного інструменту для забезпечення широкої мобільності студентів.
- сприяння мобільності шляхом подолання перешкод для ефективної реалізації вільного пересування студентів, викладачів, дослідників та адміністративного персоналу;
- посилення європейського співробітництва у сфері забезпечення якості з метою розробки критеріїв і методологій;
- посилення автентичного європейського виміру ВО, особливо щодо розробки навчальних програм, міжінституційної співпраці, програм мобільності та інтегрованого навчання, роботи та наукових досліджень [244].

КП до підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури на другому (магістерському) рівні реалізується не окремо, а в комплексі з іншими важливими освітніми підходами: системним, гуманістичним, культурологічним підходом, показуючи міжпредметні, індивідуальні, функціональні, контекстуальні, проблемні зв'язки тощо – ефективно педагогічні, професійно марковані. Безумовно ці методи доповнюють один одного, їх перелік

характеризується потужністю та відкритістю. Водночас КП охоплює всю систему освіти, особливо основні елементи освітнього процесу: цілі (сучасна якісна освіта, конкурентоспроможні магістерські ступені у середніх школах, вчителі/педагогі-філологи), зміст (елементи загальної та профільної підготовки – базові та за бажанням студента, різні види виробничих практик, написання та обговорення кваліфікаційної роботи), результати навчання (перелік кваліфікацій, критерії навчання програми).

Принципи реалізації компетентнісного методу відображають його сутність: комплексність передбачає використання компетентнісного методу разом з іншими методами; наступність гарантує єдність і узгодженість педагогічних вимог і методів у навчальному процесі підготовки філологів другого рівня (магістр), спрямованих на формування в них продуктивного стилю мислення і дій, особистісних якостей, що визначають сутність сформованих знань; аналізу, який включає покрокову ідентифікацію рівня сформованості навичок у вигляді розробленого діагностичного довідника. Ці принципи реалізуються у проектуванні цілісного освітнього процесу для підготовки майбутніх учителів української мови і літератури другого рівня (магістерської), зокрема в її аспектах. При викладанні літератури, мовознавства, методики тощо політика враховує своєрідність рідної мови, виражальні можливості лінгвістики, прагматичні можливості рідної мови тощо; національні особливості, своєрідність національної літератури; складні проекти спеціальності втілюються в професійну діяльність вчителя української мови і літератури загальноосвітніх, дошкільних закладів та ЗВО.

Цей принцип вимагає підготовки філологічних спеціальностей на другому рівні (ступінь магістра) з педагогіки; навчання як загальних навичок (узагальнення змісту освіти, формування абстрактного мислення, розвиток науково-дослідницьких навичок, навичок цифрового та іншомовного спілкування, креативності), прагнення до особистісного вдосконалення, самокритичності, так і професійних (організація навчально-виховного процесу на засадах особистісно-орієнтованого підходу, заснованого на діяльнісній

основі; проектування самостійного навчання на рівні курсу, розділу, предмета; вибір методів, форм і засобів навчання мови та літератури; використання цифрових технологій у навчанні; розуміння теми, структури та ролі лінгвістичних і літературознавчих досліджень у формуванні образу сучасного наукового світу) [251].

Фундаментальний характер підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури полягає у глибині набутих філософських, культурологічних, соціальних, психолого-педагогічних знань. Безсумнівно, систематичність цієї інформації з їх взаємозв'язками, парадигматичною та синтагматичною природою компонентів, ієрархією законів і фактів, взаємодоповнюваністю між принципами, різноманітністю застосовуваних значень тощо. підвищують якість освіти як такої, здатність застосовувати заявлені знання в повсякденній практичній діяльності.

Базовий підхід полягає не лише в обсязі набутих знань, а й у їх актуальності, правильності, систематичності, гнучкості, що має забезпечити легку адаптацію диплома до навчального процесу у ролі викладача, творчий підхід до вирішення завдань.

Ми розглядаємо *системний підхід* до підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури, передусім розуміючи навчальний процес як функціональну систему з усіма необхідними компонентами та характеристиками: завданнями, цілями, набором структурних елементів, процесами та технологіями їх реалізації. З цієї точки зору підготовка вчителів-філологів є цілісним процесом, поетапним, який відбувається в рамках педагогічної діяльності університету і якість якого досягається через збалансовану взаємодію та чіткість між усіма зв'язками, учасниками через якість. Навчальний процес, безумовно, здійснюється з використанням відповідних технічних, навчально-методичних прийомів, технологій, матеріалів та інформаційного забезпечення. Якість підготовки викладачів гуманітарних дисциплін першого рівня (бакалаврської) безпосередньо залежить від системних, гнучких та професійних процесів управління, які охоплюють важливі рівні

зв'язку: взаємодію системи ВО, зокрема ЗВО з державою, суспільством та ринком праці; взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу, стейкхолдерами, роботодавцями та іншими зацікавленими особами, які впливають на забезпечення якості освітнього процесу в ЗВО; взаємодія з викладачами групи супроводу, вчителями-практиками, методистами, які безпосередньо беруть участь у підготовці майбутнього філолога.

Системність підготовки філологів проявляється в її важливих характеристиках, які можна представити в таких положеннях: підготовка майбутнього вчителя-філолога є підсистемою системи педагогічної освіти, спрямованої на наукову особистість; навчально-педагогічна підготовка за напрямками щодо підвищення кваліфікації кандидатами обирається серед спеціальностей, які відповідають попередньо здобутим рівням – 014 Середня освіта, 035 Філологія, галузі знань 011 Освіта/Педагогіка; принцип мобільності та інтернаціоналізації освіти пов'язаний з процесами глобалізації, тенденціями розвитку сфери освіти в усьому світі, міжнародними контактами, міжкультурною взаємодією тощо.

Безперечно аналіз етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури базується і на *культурологічному підході*. Ми зараз спостерігаємо появу та вільний обіг культурної та наукової інформації, тенденцій та ресурсів. Інновації в усіх сферах науки та суспільного життя є загальнодоступними, зрозумілими та універсальними. Різні національні системи (економіка, охорона здоров'я, освіта тощо) знаходяться в тісній взаємодії: процеси, явища, події не залучені в одній системі, а відображають стан як ближніх, так і віддалених. У результаті створюється своєрідний інтегрований міжнародний простір, де державні кордони є відносно умовними. Це явище особливо відчуває молоде покоління, для якого природно, комфортно і практично відчувати, що вони «належать» до будь-якої країни, міста, тому студенти часто підкреслюють свої здібності.

Глобальна взаємодія, яку ми спостерігаємо в усіх сферах життя, передбачає складний процес налагодження міжнародної співпраці. Якщо до цього додати

стрімкий розвиток цифрових технологій, то потреба зростає в геометричній прогресії разом з можливостями для взаємодії, співпраці. Таким чином формується глобальна система знань. Це означає, що можна вибрати бажаний ЗВО у будь-якій країні для здобуття освіти, професійних досягнень і життя в цілому. Однак важливо, щоб навчальні заклади формували себе або акцентували увагу на мобільності, гнучкості та відкритості студентів. Це здатність до самоосвіти, творчої діяльності, вивчення і засвоєння прогресивного досвіду, новацій тощо.

Інтернаціоналізація ВО відображається у формуванні спільного європейського простору сучасних університетів у рамках Болонського процесу. Він базується на ідеї створення Європейського простору ВО, який сприяє мобільності, працевлаштуванню випускників і загальному розвитку країн континенту. Болонська декларація визначає роль університетів у розвитку європейської культури, освіти та науки, у створенні спільної бази знань, яка визначає та керує життям громадян європейських країн, а також у збереженні стабільності, миру та демократії. Інтернаціоналізація, яка характеризується реалізацією міжнародних освітніх проєктів, сприяє мобільності кандидатів і викладачів, їх конкурентоспроможності не лише на національному ринку праці, а й на світовому ринку праці.

Принцип практичної спрямованості ґрунтується на впровадженні відповідної технології в навчальний процес, зокрема використання навчальних методів і прийомів, спрямованих на перехід від засвоєння знань до формування професійних компетентностей шляхом використання можливостей для контекстуальних досліджень (професійно орієнтованих) дисциплін загальної та професійної освіти, циклу обов'язкових компонентів та вільного вибору студента; організація різноманітних видів практичної діяльності студентів бакалаврату для набуття професійного досвіду, їх «занурення» у професійне середовище [60].

Практична освіта на другому рівні здійснюється переважно через навчальну та спеціальну практику, або виробничу професійного спрямування.

Відповідно до Концепції розвитку педагогічної освіти безперервна педагогічна практика є обов'язковою частиною навчального процесу для підготовки студента до вищої або допрофесійної підготовки до педагогічної професії.

Варто звернути увагу на особливості вивчення філологічних дисциплін:

- практично орієнтований підхід передбачає орієнтацію практичних завдань на професійний розвиток і формування навичок; самооцінка на кожному етапі навчання; організація професійних заходів у позаурочний час;

- діяльнісний підхід забезпечує засвоєння здобувачами змісту філологічної дисципліни, представлення результатів через практичну діяльність і вирішення навчальних завдань; виконання проєктів та науково-дослідної роботи; вирішення навчальних проблем на основі співпраці з колегами по студентській групі та викладачами гуманітарних дисциплін; делегування викладачами повноважень і функцій самим студентам-майстрам; залучення їх до обговорення найбільш ефективних засобів, які використовуються в курсах циклу філологічних дисциплін; колективне планування та аналіз курсу, тем;

- технологічний підхід передбачає використання сучасних технологій, які можна використовувати в інших видах професійної діяльності; виявлення та підготовка студентського активу, здатного вести заняття на молодших курсах, брати участь у науковій діяльності, навчатися в магістратурі та аспірантурі;

- суб'єктивний підхід змінює розуміння сутності освіти. Цей підхід тісно пов'язаний з діяльнісним: стати суб'єктом певної діяльності означає оволодіти цією діяльністю, бути здатним до її здійснення та творчої модифікації [238].

Окрім уже проаналізованих нами підходів, котрі ми вважаємо базисними в нашому дослідженні, також апелюємо до того, що досвід освітньої діяльності в умовах пандемії та війни довів актуальність та важливість ще й *практико орієнтованого* підходу з точки зору організації освітнього процесу та забезпечення його якості. Учителі-філологи активно використовують електронні освітні платформи та ресурси. Сучасне програмне забезпечення дає змогу розробляти електронні навчально-методичні комплекси, використовувати

інтерактивні панелі, ігрові додатки, дошки тощо. Безперечно, майбутній філолог повинен навчитися їх знати та володіти, щоб урізноманітнити свій професійний інструментарій. Учитель-мовник XXI століття має низку особливостей технологічного характеру, яких не мали його колеги-попередники. Так, сучасний учитель, працюючи зі словом, може послуговуватися здобутками цифровізованого світу (аудіо- та відеоматеріалами, анімованими ілюстраціями, мобільними застосунками з відповідним контентом тощо). Вони сприяють кращому засвоєнню матеріалу, розвивають навички роботи з цифровими технологіями. Принагідно додамо, що в контексті розвитку власних навичок комп'ютерної грамотності, володіння знаннями з медіаосвіти нами пройдений курс навчання на платформі Prometheus «Медіаграмотність для освітян» (додаток И).

Готовність майбутнього вчителя української мови і літератури здійснювати освітню діяльність в інформаційно-освітньому середовищі вимірюється його здатністю розуміти процеси цифровізації як інноваційні, як спосіб і засіб підвищення якості освіти, а зокрема умови (пандемії, війни) як єдино можливий спосіб організації навчального процесу, зрештою, як об'єктивна реальність, у якій формувалися покоління студентів, що проектується на всі процеси життя і є чітким двигуном прогресу. Звичайно, педагогам, які забезпечують освітній процес загальної та професійної освіти, важливо використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, представити майбутнім філологам різноманітні цифрові освітні ресурси філологічного спрямування (електронні підручники, посібники, словники, навчальні портали, інформаційні сайти тощо). Філологічна та методична підготовка майбутнього вчителя української мови і літератури до ефективної професійної діяльності у зв'язку з окресленим підходом призводить до формування певної кількості прикладних умінь:

- володіння цифровими технологіями, методиками навчання, лінгвістичними, літературними, навчально-психологічними. дисципліни з їх використанням;

– вміння працювати в цифровому середовищі (доцільно використовувати цифрові інструменти на заняттях, залучати до них студентів, пропонувати завдання за допомогою мережі «Інтернет», розробляти навчально-методичні комплекси, електронні курси, організовувати спілкування з усіма учасниками навчального процесу в дистанційному або змішаному форматі, моніторинг результатів навчальної діяльності тощо);

– володіння навичками роботи з аудіовідеоматеріалами, анімаціями (Canva, Video Toolbox, Avidemux, VSDC Free Video Editor, Befunky тощо), електронними презентаціями (Microsoft PowerPoint), електронними таблицями та графіками (Microsoft Excel), ігровими діями (LearningApps, Quizizz, Flippity, Socrative), електронними дошками (Padlet, Kahoot, Jambord, Linoit, Twiddla, Miro (RealtimeBoard) та ін.), електронними журналами для обліку та моніторингу навчального процесу.

Ми вважаємо, що всі описані підходи пов'язані зі складовими КП до підготовки сучасного вчителя/викладача-філолога у ЗВО, зокрема знань:

1) нових освітніх трендів і напрямів, моделей, принципів розвитку та функціонування української та світової ВО;

2) українського та міжнародного освітнього досвіду, прогресивних інновацій у ВО;

3) понятійних прийомів, методів навчання мови, професійної підготовки студентів для їх практичного застосування;

4) психологічних, вікових та індивідуальних особливостей учнів, які дозволяють адаптувати свій навчальний шлях;

5) цифрових інновацій, пов'язаних з цифровізацією освітнього процесу;

6) умов мотивації студентів до навчання, адаптації до професійної діяльності, професійних вимог до вчителя-лінгвіста як фахівця-мовника, тренера, дослідника;

7) основних методичних підходів до побудови цілей, структури, очікуваних результатів загальної та ВО, змісту навчання, системи планування педагогічної та методичної документації;

8) підходів та принципів розробки та застосування сучасного педагогічного та методичного забезпечення освітнього процесу, організованого в цифровому форматі;

9) ефективних педагогічних прийомів, форм, засобів, форматів організації процесу навчання;

10) психолого-педагогічних методів та прийомів активізації самостійної дослідницької та проєктної діяльності майбутніх філологів;

11) основних методів, форм і засобів організації навчально-виховного процесу та загального розвитку особистості;

12) психолого-педагогічних якостей та методів ефективної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу, основи освітнього менеджменту.

Водночас КП до підготовки викладача сучасної філології зокрема, та гуманітарних дисциплін загалом у ЗВО передбачає розвиток таких умінь:

1) побудови змісту навчання шляхом встановлення зв'язку між освітніми компонентами, виконання завдань зі сформованими вміннями, робота над оригінальними та креативними проєктами;

2) організації навчальних курсів у різних формах – очні, змішані, дистанційні – на основі досліджень ефективних педагогічних та цифрових технологій, інтерактивних та індивідуальних форм і методів навчання;

3) організації та підтримки навчальної, самостійної роботи, проєктної та дослідницької діяльності кандидатів з урахуванням їх індивідуальних особливостей та потреб у навчанні;

4) розвивати сучасне навчально-методичне забезпечення, зокрема з використанням цифрових технологій, засобів діагностики та моніторингу;

5) встановлювати стосунки з усіма учасниками освітнього процесу на засадах доброчесності.

Таким чином КП визнаємо базовим в умовах нашого дослідження, основою системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури до етнокультурної діяльності. Вважаємо, що КП до освіти вчителя української мови та літератури відбувається в умовах особистісно орієнтованої

(студентоцентричної) освіти. Тому варто звернути увагу на ті аспекти діяльності, які випускники згодом здійснюватимуть у своїй професійній діяльності: формування вміння формулювати творчі завдання та розв'язувати проблеми; удосконалення потоку та впровадження нових позакласних методів, прийомів, методів роботи; створення можливостей оптимального поєднання командних та індивідуальних організаційних форм навчально-виховного процесу в закладах різного рівня; орієнтація на безперервну педагогічну лінгвістичну та літературну підготовку, на усвідомлену потребу навчання впродовж життя; інтерес до предмета, психологічний підхід до навчання [177].

Мовленнєва компетенція означає розвиток словникових комунікативних навичок, формування досконалих мовних навичок за допомогою експресивних і прагматичних методів з урахуванням умов і завдань спілкування; володіння законами і прийомами мовлення, правилами вживання для логічного й емоційного вираження мови, етикетом і культурою спілкування, педагогічною та філологічною майстерністю тощо; постійне вдосконалення комунікативних якостей, особливо точності, багатства (різноманітності) мовлення, виразності, адекватності, емоційності, змістовності, логічності, образності, точності тощо; досконале знання мовних норм і дотримання їх в усному та письмовому дискурсі.

Важливе значення має функціонально-стилістична компетенція як компонента мовлення, зокрема: 1) якісна функція стилістично забарвлених одиниць дискурсу, мови та так званих вокальних способів; 2) досконале володіння стилістично диференційованим зв'язним мовленням; 3) застосування стратегії та тактики на практиці, лінгвістичних явищ залежно від ситуації чи теми спілкування за різних умов контакту.

Проблеми компетентнісної підготовки доводять, що у концепції професійної мовної комунікаційної компетенції є низка вимог, серед яких:

- системне знання мови як надбання найвищої цивілізації;
- знання правил мовного спілкування;

- знання норм сучасної української літературної мови, уміння та навички оптимально використовувати їх у професійному спілкуванні, уміння рефлексувати, розвивати «мовне чуття»;
- уміння та навички правильно складати зв'язні тексти, зумовлені потребами професійного спілкування;
- уміння використовувати інформаційно-довідкові джерела для самонавчання та самовдосконалення української мови.

КП до підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на рівні ВО сприяє практичному характеру їх професійної підготовки, посиленню ролі дослідницької, самостійної та міжкультурної діяльності, а також розв'язанню завдань, що моделюють соціальну та професійну проблеми. Одним словом, оновлення підходів до підготовки сучасного вчителя-лінгвіста з урахуванням реалій сьогодення, орієнтованого на професійну діяльність в умовах світового та європейського освітнього простору, дозволяє готувати не лише сучасних, прогресивних та конкурентоспроможних фахівців. Готуючи професійних і свідомих учителів української мови і літератури, ми відстоюємо українські національні цінності, захищаємо державний і духовний суверенітет країни, зміцнюємо її духовну та інформаційну безпеку.

Висновки до першого розділу

Сучасні реалії на теренах нашої держави вкотре доводять, що пріоритетним та стратегічним напрямом освіти першої чверті ХХІ століття має бути формування національної-культурної громадянської ідентичності, національного світогляду, збереження та розвитку суспільно-державницьких та духовно-моральних цінностей Українського народу. Педагог сьогодення має апелювати до учнівської самоідентифікації та сам бути прикладом етнічного самовизначення.

Основними ознаками, навколо яких розвивається процес етнічної ідентифікації, є мова, звичаї, традиції та культура в цілому, риси характеру,

загальне історичне минуле. Зміст етнічної свідомості має багатовікову традицію і має з-поміж усього включати також уявлення про спільну (рідну) мову, спільний психічний стан та особливі риси характеру. Вони виникають спонтанно на рівні повсякденної свідомості, суспільної техніки і є способом розуміння й оцінки мотивів поведінки як окремої людини, так і всієї етнічної спільноти, її особливостей та досягнутої й проявленої етнокультури. Етнокультура виконує інтегративну функцію, оскільки дає змогу зберегти у свідомості народу неповторність і самобутність національної культури кожного етносу.

Етнокультурна діяльність – це комплекс дій, практик, ритуалів, традицій, способів життя та взаємодій, які відображають культурний і етнічний характер конкретної спільноти або групи людей. Ця діяльність включає в себе всі аспекти культури та спільноти, такі як мова, релігія, мистецтво, традиції, обряди, звичаї, способи виробництва, соціальну організацію та інші аспекти життя, що відзначають цю групу від інших. Принагідно додамо, що визначення етнокультурної діяльності може бути контекстуальним і залежати від мети дослідження та специфіки дослідницького підходу. Основні характеристики етнокультурної діяльності включають етнічну приналежність, культурні вирази, соціальні взаємодії, традиції та обряди. Загалом, етнокультурна діяльність є ключовим елементом ідентичності та культурної спадщини різних етнічних груп, і її вивчення допомагає розуміти різноманітність та багатство культурного розмаїття в сучасному світі.

У контексті предмету нашого дослідження окреслене поняття має надважливе значення. Етнокультурна діяльність у філології – це сукупність мовних, літературних та комунікативних практик, що відображають культурний і етнічний характер конкретної спільноти або групи людей. Вона включає в себе вивчення мови як засобу спілкування, вирази культури через тексти, слова, розмови та мовні традиції. Філологи вивчають мовні особливості, діалекти, мовленнєві жанри та літературні твори, які відображають етнокультурну діяльність і впливають на формування культурних ідентичностей.

Ми цю діяльність ми розглядаємо як професійно важливу інтегровану рису

особистості вчителя, представлену елементами особистісної, інформаційної та процесуальної діяльності.

Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти є важливим аспектом професійної підготовки освітян, оскільки визначає не лише рівень їхньої компетентності, але й їхню здатність передавати учням основні цінності, ідентичність та спадщину українського народу. Етнокультурна педагогічна діяльність базується на глибокому розумінні основних чинників: зв'язків і взаємин між представниками різних національностей з метою подальшої гармонізації міжетнічних відносин і загального процесу розвитку суспільства; процесів ототожнення суб'єкта з його етнічною приналежністю, що ґрунтується на принципі опозиції «ми» – «вони»; процесі формування етнічної свідомості, який має багатовікову традицію і має включати також уявлення про спільну (рідну) мову, спільний психічний стан та особливі риси характеру.

Вважаємо, що основою системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО має бути компетентнісний підхід. Він сприяє практичному характеру їх професійної підготовки, посиленню ролі дослідницької, самостійної та міжкультурної діяльності, а також розв'язанню завдань, що моделюють соціальну та професійну проблеми. КП також визначає глибокі системні перетворення в освітньому процесі ЗВО педагогічного спрямування, що стосується викладання змісту дисциплін, оцінювання знань, освітніх технологій, зв'язку ВО з іншими рівнями професійної освіти.

Однак КП не існує ізольовано. У тісній кооперації з діяльнісним, особистісним, культурологічним, системним науковими підходами формуються методологічні основи підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. Саме оновлення поглядів на підходи з урахуванням реалій сьогодення, орієнтованого на професійну діяльність в умовах світового та європейського освітнього простору, дозволяє готувати сучасних, прогресивних,

конкурентоспроможних фахівців.

Виявлено, що народознавча компетентність учителя української філології є інтегрованою якістю, яка визначається: володінням національно-культурними знаннями (про традиції, реалії, звичаї, духовні цінності свого народу); самоусвідомленням як справжнього носія української національної культури; знаннями мови свого народу, володінням багатством її виражальних засобів; умінням не тільки керувати ними самостійно, а й передавати учням; умінням продукувати мовлення в різних життєвих ситуаціях; усвідомленням українського феномену та його культури у світі; умінням знаходити елементи духовної та матеріальної культури українців, зафіксованих в мові, етнічних текстах і текстах світової літератури; умінням виховувати учнів на національно-культурних цінностях.

Матеріали першого розділу представлено публікаціями автора [154, 215, 216, 217].

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ

У другому розділі дисертації розглянуто поняття «умови», «педагогічні умови», «етнокультурна діяльність». Запропоновано власну класифікацію педагогічних умов підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Визначено базові принципи підготовки майбутнього учителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Окреслено комплекс професійних функцій, виконання яких передбачається цією діяльністю, а також уміння, формування яких обумовлюється професійною підготовкою студентів до майбутньої педагогічної діяльності в полікультурній Україні. Запропоновано комплекс знань, умінь та навичок, формування яких повинне почати здійснюватися у вищій і продовжуватися на етапі самонавчання, саморозвитку з власної ініціативи. Схарактеризовано аспекти, на яких базується реалізація компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. Потлумачено підстави необхідності формування етнокультурної діяльності, виокремлено аспекти цього процесу. Названо етапи професійної підготовки майбутнього вчителя української мови та літератури до етнокультурної діяльності з потлумаченням кожного з них. Охарактеризовано нормативно-правову базу в контексті предмету дисертаційного дослідження, освітньо-професійні програми першого (бакалаврського) рівня ВО за спеціальністю 014.01 Середня освіта (українська мова та література) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за 2020, 2021, 2022 роки. Висвітлено технологічний супровід моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

2.1. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності

Становлення творчої особистості тісно пов'язане з відродженням нації, демократизацією, гуманізацією суспільства, професійної, гуманітарної та національної культури сучасного фахівця. У сучасних умовах усе це диктує вибір якісно нового підходу до підготовки вчителя та виховання студентів. Існує дедалі гостріша суспільна потреба в підготовці творчих особистостей, які могли б працювати в полікультурному суспільстві та своєю працею забезпечити прогрес нації, створення умов для подальшого удосконалення і формування професійної компетентності.

Педагогічні умови є складовою освітнього процесу як динамічної взаємодії (співпраці та партнерства наставників і студентів), під час якої стимулюється та організовується активна навчально-пізнавальна діяльність сучасної молоді у ЗЗСО та ЗВО. Ця взаємодія спрямована на успішне засвоєння студентами системи наукових знань, прищеплення навичок і вмінь, розвиток їх особистості. Тому умови навчання слід визначати як взаємопов'язані фактори, що забезпечують формування компетентного педагога. Ю. Бабанський, Л. Кондрашова, І. Лернер, Л. Лисенко, О. Мороз [115], М. Фіцула та ін. наголошують на важливості педагогічних умов у процесі підготовки майбутніх учителів.

У контексті аналізу поняття «педагогічні умови» першочергово вважаємо за доцільне проаналізувати ключову лексему означеного словосполучення – «умова». Етимологія цього терміну стосується його тлумачення як обставини, від якої щось залежить, а також середовища, у якому щось відбувається. Умова – це щось, від чого залежить щось інше (умовне), що дозволяє існування речі, стану чи процесу, на відміну від причини, яка обов'язково й неминуче породжує щось (дія, результат дії), яка є логічною умовою наслідку.

На відміну від причини, яка безпосередньо породжує те чи те явище чи процес, умови утворюють середовище, у якому виникають, існують і

розвиваються об'єкти об'єктивної дійсності.

Лінгвісти вважають спорідненим до «умов» поняття «фактор», котрий потрактовується як рушійна сила будь-якого процесу чи явища [214]. Принагідно додамо, що частково синонімічним до означених понять виступає і лексема «стан». Так, у філософському трактуванні термін «стан» відображає ставлення суб'єкта (явища) до певних навколишніх явищ і процесів.

Потлумачуючи термін «педагогічні умови», пропонуємо розглянути різні варіанти його потрактувань. Зокрема, А. Линенко «педагогічні умови» пояснює як чинник, що гарантує успішність підготовки майбутніх учителів, і є сукупністю факторів, які забезпечують успішне навчання і керівництво навчальним процесом з боку вчителя, а також успішне засвоєння учнями знань [86].

Педагогічні умови є якісною характеристикою основних факторів, процесів і явищ освітнього середовища з відповідними вимогами до організації діяльності; сукупність можливостей і об'єктивних обставин навчально-виховного процесу, свідомо створених, зреалізованих в освітньому середовищі, що сприяють вирішенню конкретного навчального завдання; комплекс заходів, що сприяють підвищенню ефективності навчального процесу, у тому числі маркетингових. Доцільність створення педагогічних умов, сутнісна характеристика передбачуваного результату, а також особливості середовища, у якому здійснюється процес досягнення певної мети, у свою чергу, зумовлюють вибір оптимальних психолого-педагогічних умов.

Зовні педагогічні умови і, отже, конкретні прийоми педагогічної взаємодії, взаємопов'язані заходи в освітньому процесі, спрямовані на формування активних суб'єктивних властивостей особистості в поєднанні з психологічними (соціальними та віковими) особливостями в певних соціокультурних умовах.

Важливо зазначити, що в освіті поняття «педагогічні умови» органічно пов'язане з феноменом навчально-виховного процесу з його постійною оптимізацією. Характер навчально-виховного процесу є унікальною функціональною характеристикою існуючої освітньої системи, суттєвим чинником забезпечення її потенціалу індивідуального розвитку. Невід'ємними

компонентами системи освіти є її цілі та завдання, наявність суб'єктних і суб'єкт-об'єктних відносин, комплекс ефективних принципів побудови виховної роботи, його зміст, організаційні форми, засоби і методи.

Концептуальний аналіз фахових досліджень проблеми створення сприятливих освітніх умов для розв'язання окремих освітніх завдань дозволяє виділити основні групи:

- 1) *інформаційні* (зміст освіти; пізнавальний аспект навчального процесу);
- 2) *технологічні* (сукупність компонентів навчального процесу): форми, засоби, методи, прийоми, етапи і прийоми організації навчально-виховної діяльності;
- 3) *особистісні* (поведінка, діяльність, спілкування, особистісні якості суб'єктів навчально-виховного процесу; його психологічні основи).

Причому якщо умови першої та другої груп впливають із сутності та змісту конкретного навчального завдання і характеризують сам навчальний процес, то зміст третьої групи становить умови ефективного функціонування зазначеного процесу. До цієї групи входять умови, зумовлені особистісними якостями студентів (мотиваційна структура конкретної особистості, її ціннісні орієнтації тощо). Сюди ж відносяться умови, пов'язані з міжособистісною взаємодією та спілкуванням викладача та студентів (стиль спілкування, активність у взаємодії, поєднання стилів навчання та виховання тощо) [245].

Педагогічні умови створюються в навчальному процесі свідомо і повинні забезпечувати найбільш ефективне формування й перебіг педагогічного процесу. Під такими умовами дослідники (В. Ляудіс, А. Найн) розуміють сукупність об'єктивних можливостей, обставин і заходів, які супроводжують педагогічний процес, що певним чином структуровані і спрямовані на досягнення мети. Також під педагогічними умовами розуміють чинники, що впливають на процес досягнення мети, при цьому поділяють їх на зовнішні (позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо) і внутрішні (індивідуальні властивості студентів; властивості характеру. Досвід, уміння, навички, мотивація) [130].

Педагогічні умови – це категорія, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій що об’єктивно склалися чи суб’єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети; як структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей; завдяки педагогічним умовам реалізуються компоненти технології підготовки [132].

Отже педагогічні умови мають відображати структуру підготовки майбутніх учителів і передбачені цією підготовкою компоненти моделі.

Аналіз вищевикладених підходів до розгляду поняття «педагогічні умови» дозволив внести відповідні уточнення в трактування цього поняття відповідно до проблеми дослідження. Так, під педагогічними умовами розуміємо сукупність необхідних і водночас обов’язкових суб’єктивних та об’єктивних чинників, що забезпечують досягнення визначеної мети і завдань. Отже, педагогічні умови підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти розуміємо як сукупність необхідних заходів, що сприяють ефективній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Аналіз педагогічної літератури щодо природи явища, яке досліджується, дозволив виявити та обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. Розглянемо їх більш докладно.

Першою педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти було обрано – *необхідність існування креативного освітнього середовища*, яке зорієнтоване на сприяння інтелектуальному і творчому професійному становленню студентів, розвитку і самовдосконаленню, у якому аспекти етнокультурної діяльності є домінуючими.

У науково-педагогічній літературі знаходимо багато трактувань поняття «середовище». Потлумачення його різні. проте зводяться до таких, як оточення,

сукупність природних умов, у яких відбувається діяльність людського суспільства; довколишні соціально-побутові умови, обстановка, а так само сукупність людей, які пов'язані спільністю цих умов.

Аналізуючи змістове наповнення поняття «середовище», необхідно зазначити, що існують різні погляди щодо його змісту (філософський, соціологічний і психологічний підходи).

Філософське трактування середовища припускає частину буття по відношенню до суб'єкта, в якому він існує та на що воно впливає. Та частина буття, що не впливає на індивіда, не може бути названа середовищем.

У соціології поняття «середовище» трактується через поняття соціального простору. Передусім особливість такого подання полягає в тому, що, по-перше, соціальний простір є простір відносин індивідів, а по-друге, соціальний простір багатомірний, що позначається у здатності індивідів групуватися в різні численні системи взаємодій. Такий підхід дозволяє представити середовище як свідому взаємодію індивідів, у якій кожен враховує вплив своїх дій на інших.

В. Кузьменко підкреслює, що людина з'являється на світ як індивід у взаємодії його психофізіологічних якостей, що втілюватимуть родову приналежність людини. Тільки у взаємодії із середовищем, у спілкуванні з іншими людьми індивід набуває якісних характеристик, він стає особистістю [77].

Психологічне трактування поняття «середовище» розкривається через взаємовідносини особистості та середовища, через розгляд такої психологічної категорії як спілкування. Спілкування в контексті взаємодії особистості та середовища може бути розкрито, з одного боку, як комунікативно-регулювальний процес, у якому не тільки передається сума цінностей, а й регулюється їх освоєння, з іншого боку – як необхідний і специфічний вид людської активності, що виражає у взаємодії суб'єкта із суб'єктом.

У сучасній педагогіці «середовище» здебільшого трактується як сукупність умов, що оточують людину та взаємодіючих із ним, як з організмом і особистістю. Зазначимо, що освітнє середовище, як педагогічне явище, є

сукупністю умов, за яких розгортається освітній процес і з яким вступають у взаємодію суб'єкти означеного процесу

Зазначимо, що поняття «*освітнє середовище*» з'явилося у вітчизняній педагогічній термінології порівняно нещодавно поряд з такими поняттями як «навчальне середовище», «середовище освітнього закладу», «розвивальне середовище», «комунікативне середовище» [25].

Ми погоджуємося з думкою науковців, що необхідно використовувати характер процесу, що лежить у їх основі: процес розвитку, навчання, виховання, цілісного педагогічного процесу тощо і дотримуємося в дослідженні позиції, що кожен регіон має своє полікультурне середовище, а кожна освітня установа – власний варіант загального етнокультурного простору, який стане однією з умов розвитку особистості.

Враховуючи специфіку етнічного середовища України, вважаємо, що міжкультурне освітнє середовище – це освітній простір співіснування та взаємодії різноманітних і рівноправних етнокультур і їхніх представників; що володіє певними дидактичними властивостями, котрі дозволяють впливати на учасників освітнього процесу в спрямуванні для досягнення цілей полікультурної освіти.

Вважаємо, що міжкультурне освітнє середовище має ґрунтуватися на позитивних відносинах, які трактуємо активною моральною позицією, психологічною готовністю до гуманного, шанобливого ставлення та співпереживання іншим особистостям, які проявляються в умінні людини жити в гармонії із собою та близькими, в її здатності протистояти негативному впливу зовнішнього середовища.

Таким чином, позитивні відносини в міжкультурному освітньому середовищі – це соціально-психологічне явище, що передбачає різноманітність форм співіснування та взаємодії особистостей у певному освітньому просторі різноманітних і рівноправних етнокультур та їх представників, і так само позитивне ставлення особистостей до цього різноманіття.

Наголосимо, що освітнє середовище закладу вищої педагогічної освіти,

характеризується різноманітними освітніми, професійними традиціями, комплексом позааудиторної виховної роботи, позитивним досвідом взаємин студентів з викладачами гуманістичного характеру, здатне забезпечити виконання однієї з найважливіших умов формування етнопедагогічної культури майбутніх учителів української мови і літератури – етнопедагогізацію освітнього процесу. Погоджуємося з Н. Голубицькою, яка стверджує, що «ефективне формування етнопедагогічної культури майбутніх учителів, що базується на системі цінностей української педагогіки, передбачає актуалізацію в освітньому процесі цінностей-відносин під час педагогічного спілкування. Педагогічне спілкування, яке спирається на цінності-відносини української педагогіки, має відповідати основним позиціям української етнопедагогічної деонтології: взаємній повазі й розумінню учасників освітнього процесу, особливій повазі до старших, доброзичливості, милосердю, співчуттю тощо» [27, с. 107].

Водночас ефективність формування етнопедагогічної культури майбутніх учителів української мови і літератури у закладі вищої освіти залежить від наявності у ньому етнопедагогічного середовища, яке б цілеспрямовано впливало не лише на «етнічно диференційовану освіту» (В. Кремень), а й забезпечило б оволодіння студентами етнопедагогічними знаннями, оволодіння системою цінностей української народної педагогіки та набуття власного досвіду етнопедагогічної діяльності [75]. Етнокультурний контекст підготовки майбутніх педагогів дозволяє визначити співвідношення між освітою та культурою, як середовищем, у якому студент виступає культурною людиною. Це означає, що «культурне ядро змісту освіти складається із загальнолюдських, загальнонаціональних й регіональних цінностей культури, а ставлення до студента має визначатися, виходячи з розуміння його як вільної, цілісної особистості, здатної до самостійного вибору цінностей, самовизначення у світі культури й самореалізації своїх творчих задатків та здібностей» [29, с. 391].

За такого розуміння не можна не наголосити на необхідності дотримання положень принципу культуро-відповідності, зміст якого вимагає від викладачів ЗВО врахування відповідності розвитку, виховання і навчання студентів

культурним надбанням свого народу, території й часу, де відбувається освітній процес. Як наголошує В. Кремінь, реалізація принципу культуру-відповідності в умовах сьогодення має відбуватися відповідно «до навчання і виховання молоді в національно специфічній, соціально і культурно зорієнтованій матриці народу, що проживає на певній території і нерозривно пов'язаний з традиційно-побутовою культурою, є способом долучення до загальнолюдської культури» [75, с. 301].

Погоджуємося з Ю. Руденко в тому, що «ігнорування принципу культурувідповідності в процесі підготовки майбутніх педагогів значно знижує рівень загальної культурної підготовки фахівців спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), що призводить до зниження рівня мовленнєвої культури майбутніх учителів української мови і літератури. [161].

На думку М. Кудрі, «виховний потенціал освітнього середовища реалізується лише тоді, коли воно має гуманістичний характер, який визначається особистісним підходом до організації освітнього процесу, довірливою, відкритою, спільною діяльністю студентів і викладачів, спільною творчістю; культивуванням високогуманної, особистісно значимої атмосфери взаємостосунків усіх суб'єктів середовища. За цих умов зростає значущість викладача як транслятора та основного джерела національних цінностей» [76].

На думку М. Кудрі, ефективне та інтенсивне формування позитивної національної ідентичності студентів можуть забезпечити такі основні характеристики освітнього середовища («умови його функціонування»), як:

- гуманістичний характер освітнього впливу в середовищі; – «відкритість» та «динамічність» освітнього середовища;
- акцентуація національного компонента у змісті освіти;
- постійний діагностично-корекційний педагогічний вплив на освітнє середовище.

Комплексне застосування цих умов в освітньому процесі, на переконання авторки, «стане важливим фактором впливу на формування всебічно розвинутої особистості, яка крім професійних знань, вмінь та навичок буде мати сталу

громадянську позицію, позитивну національну свідомість» [76, с. 86].

Як зазначає М. Кудря, «важливу роль у процесі формування національної ідентичності відіграє національний компонент у змісті професійної підготовки фахівця». Тому важливим для дослідження є низка умов, за яких, згідно з міркуваннями дослідника, стає можливим виконання націєтворчої функції освітнього середовища:

- підготовки молодшої людини до відтворення та трансляції культури в професійній діяльності та побуті;
- розвитку здібностей студентів до виявлення та інтеріоризації національних цінностей;
- емоційного забарвлення оцінки соціально значимих подій, символів та артефактів;
- цілеспрямованого використання знань, умінь, навичок та національних налаштувань у практичній діяльності [76, с. 84-85].

На думку науковця, освітнє середовище зможе забезпечити ефективне та інтенсивне формування позитивної національної ідентичності студентів, якщо будуть враховані наступні умови його функціонування: гуманістичний характер освітнього впливу у середовищі; «відкритість» та «динамічність» освітнього середовища; акцентуація національного компоненту у змісті освіти; постійний діагностично-корекційний педагогічний вплив на освітнє середовище [76, с. 86–87].

Основними параметрами сприятливого освітнього середовища як інтегрованої основи збереження національної ідентичності ВО України визначено:

- гуманістичний характер, який забезпечується реалізацією особистісного підходу до організації освітнього процесу, довірливою, відкритою, спільною діяльністю студентів і викладачів, спільною творчістю; культивуванням високогуманної, особистісно значущої атмосфери взаємостосунків суб'єктів середовища;
- відкритість та динамічність освітнього середовища як активна взаємодія

з різними громадськими об'єднаннями, соціальними організаціями, що забезпечують додаткові можливості для навчання, наявність умов для вільної комунікації в групі, на факультеті, між викладачами та студентами і сприятиме формуванню позитивної національної ідентичності;

– акцент на національному компоненті в змісті професійної підготовки фахівця;

– постійний діагностично-корекційний педагогічний вплив на освітнє середовище задля оптимізації комплексу дій національного налаштування.

Зазначимо, що важливим засобом означеної міжкультурної взаємодії виступає толерантність. За результатами звернення до наукової літератури (Г. Розлуцька) виявлено, що толерантність розуміють як «ненасильство та невтручання у справи того, хто здається незрозумілим і чужим», усвідомлення цінності один одного; «розмова на рівних»; повагу поконань і дій інших людей; повагу до чужої позиції в поєднанні з настановою на взаємну зміну позицій у результаті критичного діалогу; прийняття інших такими, якими вони є; готовність взаємодіяти з іншими; прояв відповідальності за інших і перед іншими; внутрішньо усвідомлена терпимість; певна світоглядна та морально-психологічна настанова особистості на те, якою мірою їй приймати чи не приймати різні, насамперед чужі ідеї, звичаї, культуру, норми поведінки; моральна якість, що характеризує особистісне ставлення до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки інших людей [159].

Ми розуміємо під толерантністю готовність прийняття інших такими, якими вони є. Толерантність, на нашу думку, не повинна зводитися до індиферентності, конформізму, обмеження особистих інтересів, вона передбачає взаємність і активну позицію мовців, оскільки є важливим компонентом життєвої позиції зрілої особистості, яка має свої цінності, інтереси та готової, якщо буде потрібно, їх захищати, але водночас ставитися з повагою до позицій та цінностей інших.

Вважаємо, що більш повно окреслити дефініцію «толерантність» можна так: - моральна якість, яка є формою поваги до іншої людини, визнання за нею

права на власні переконання і характеризує ставлення до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки інших людей, що виражається в прагненні досягти взаємного розуміння та узгодження різних інтересів, без застосування тиску, переважно методами роз'яснення та переконання.

Цілком очевидно, що толерантності між студентами з-поміж полікультурного населення України вимагають і процеси глобалізації економіки та зростаючої мобільності, швидкий розвиток комунікацій, інтеграцій і взаємозалежності. Необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, поваги один до одного та почуття солідарності.

Толерантність означає повагу, сприйняття та розуміння різноманіття культур світу, - форм самовиживання та самовиявлення людської особистості. Це активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини, її мають виявляти кожна людина, групи людей та держави у найгостріші, найвідповідальніші моменти свого життя, щоб уникнути загострення, конфлікту та ворожнечі.

Натомість толерантність не означає індиферентного ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або чужих переконань. Кожен індивід може дотримуватися своїх поглядів. Тут враховується той факт, що люди за своєю природою відрізняються один від одного зовнішнім виглядом, соціальним станом, мовою, поведінкою і мають право на мирне співжиття при збереженні власної індивідуальності. Погляди одного не можуть нав'язуватись іншим.

Відтак, можна констатувати, що забезпечення позитивних міжнаціональних взаємовідносин у полікультурному освітньому середовищі студентів і викладачів закладів вищої освіти ґрунтується на гуманістичних, моральних цінностях і є умовою гуманістичної освіти, яка розвиває та виховує толерантну особистість майбутніх учителів української мови і літератури з адекватною самооцінкою, яка активно освоює та перетворює довколишній світ; відкриту та вільну, з високо розвиненими механізмами самоідентифікації, виражає певні духовні та культурно-історичні цінності.

Отже, вважаємо за необхідне реалізацію означеної педагогічної умови в навчальному процесі ЗВО, оскільки в умовах багатонаціональних колективів, де навчаються студенти із сімей різних національностей, неможливо допускати ситуацій, коли проявляється нерівність студентів у їхніх правах і обов'язках. Різниця національно-етнічних особливостей, яким студенти почасти надають оцінного відтінку, а також специфіка сімейного укладу, побуту, традицій накладають певний відбиток на поведінку та взаємовідносини студентів у різноманітному колективі. У цих умовах при організації навчального процесу вкрай необхідно зближувати інтереси студентів різних національностей.

Друга педагогічна умова передбачає стимулювання мотивації студентів до здійснення етнокультурної діяльності у процесі неперервної професійної підготовки як однієї з основних професійно-особистісних якостей, сукупності внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до здійснення певних дій, спрямованих і зорієнтованих на досягнення певної мети».

Аналіз джерел показує, що значну роль в ієрархії спонукань майбутніх учителів української мови і літератури до здійснення етнокультурної діяльності відіграють мотиви майбутньої кар'єри – бажання мати стабільну роботу, соціальні гарантії; відсутність ризику; комфортне робоче місце, досягнення позитивного ставлення до себе.

Сучасний ринок праці висуває нові вимоги до майбутніх учителів української мови і літератури, що розширює спектр мотивів у майбутніх спеціалістів. Одним з провідних мотивів поведінки майбутніх педагогів в освітньому товаристві є прагнення мати добру репутацію серед колег і бажання заслужити визнання у своїй професійній галузі. Наявність такого мотиву спонукає майбутніх учителів української мови і літератури бути готовим до постійного розвитку і вдосконалення своїх професійних знань і умінь, а також постійного розвитку своїх особистісних якостей.

Серед домінуючих мотивів головна роль належить «мотиву досягнення» – прагнення до успіху, до досягнення мети. Цей мотив науковцями відноситься до одного з основних факторів і визначається як бажання відповідати основним

вимогам навчального закладу, прагнення до досягнення поставленої мети та змагальність в умовах конкуренції.

Для розвитку у студентів стійкої мотивації до здійснення етнокультурної діяльності, необхідні певні обставини:

- відповідне навчальне середовище: ергономіка, дизайн і естетика навчальних приміщень; матеріальна база забезпечення навчального процесу; наявність сучасних інформаційних технологій і відповідного ресурсного забезпечення;

- стимулювання: матеріальні, моральні і соціальні винагороди за виконання і впровадження інноваційних заходів етнокультурного спрямування;

- партнерські відносини в колективі, відчуття своєї необхідності у виконанні заходів етнокультурного спрямування;

- особистісне зростання через розуміння неперервності професійного розвитку, самонавчання, самоаналіз, самовдосконалення;

- зацікавленість викладачів в особистісному розвитку кожного студента;

- використання всіх видів практик для закріплення теоретичних знань.

Мотивація майбутніх учителів української мови і літератури до здійснення етнокультурної діяльності підсилюється їх включенням у проектну діяльність в реальних умовах. Розробка і реалізація етнокультурних проектів створює загальну атмосферу задоволення своєю працею, що дозволяє посилити мотивацію студентів як до теоретичних знань (реальна практика вимагає корегування існуючих знань), так і до технологій, інструментів, засобів проектування. Студент на практиці вчиться і спостерігає за необхідністю здобуття знань, умінь і навичок та особистісних якостей, необхідних для ефективної етнокультурної діяльності. Спільна робота над етнокультурним проектом формує в студентів розуміння наявності ієрархії в етнокультурній діяльності, розкриваються проблеми традицій в етнокультурній діяльності як викладача, так і закладу освіти.

Однією з основних функцій професійної підготовки як розвивального середовища є аксіологічна функція, яка інтегрує мотиваційно-стимулювальний,

цільовий і ціннісний аспекти. Аналіз факторів, які забезпечують їх реалізацію, показав, що на етапі початкової етнокультурної підготовки (студенти 1–2-х курсів) основним прийомом, який спонукає студентів до навчання, є зміст навчального матеріалу, що акцентує їхню увагу на процесах самоорганізації; що важливим засобом, пов'язаним із можливостями змісту навчання, є протиріччя між пропонованими знаннями і життєвим досвідом студентів. Тому суттєвими факторами, які забезпечують стимулюючий аспект, є створені викладачем ситуації, у яких студенти можуть демонструвати отримані знання й уміння самоорганізації і досягати з їх допомогою успіхів у навчальній, проектній і етнокультурній діяльності.

На основному етапі навчання (3–4 курси) мотиваційно-стимулювальний аспект визначається підготовленістю студентів до етнокультурної діяльності; наступність змісту підготовки забезпечується завдяки змістові спецкурсу, який передбачає усвідомлене освоєння студентами навчального матеріалу; сензитивність студентського віку до пропонованого змісту навчання (за рівнем організації) і є об'єктивною характеристикою цього ступеню професійної підготовки.

Мотиваційно-стимулювальний вплив здійснюють також і методи, які використовуються для формування знань, умінь і ціннісних орієнтацій, для вдосконалення процесів етнокультурної діяльності. Моделювання впливу інтерактивних форм навчання на формування означеного феномену показало, що зміст пропонованого спецкурсу повинен реалізовуватися в формі тренінгових занять. На 3–4-х курсах навчання використання методики колективного обговорення етнокультурної особливості (традицій, звичаїв, обрядів) як провідного мотиватора є пріоритетним, адже ця методика дозволяє сформувати необхідні знання, уміння і ціннісні орієнтації.

Аксіологічна функція на обох етапах професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури буде реалізовуватися тим успішніше, чим більш демократичним і гуманістичним буде полікультурне освітнє середовище. Психологічний клімат у студентській групі, педагогічному колективі –

надважливий фактор реалізації аксіологічної функції. Характер культури організації групи, курсу, навчального закладу також є визначальним засобом реалізації даної функції.

Аналіз сутності формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури показав, що з точки зору професійно-особистісної характеристики, яка вибудовується в межах власної траєкторії, можна розглядати *функцію індивідуалізації* як одну з основних, що її має забезпечувати модель формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО.

Важливість функції індивідуалізації визначається тим, що шляхи і способи оволодіння етнокультурною компетентністю майбутніх учителів української мови і літератури є індивідуальними і визначаються різницею стартових можливостей студентів 1–2-х курсів, що відображується в якостях особистості і характері попереднього етнокультурного досвіду. На етапі основної професійної підготовки ступінь індивідуалізації залежить від характеру майбутніх кар'єрних прагнень студента, стилю його педагогічної діяльності, досвіду використання етнокультурних знань і умінь у залежності від етно-етичного стилю навчального закладу, де такий досвід отримувався, у якому проходили практики.

Студіюючи науково-педагогічну літературу, приходимо до висновку, що *гностична функція* реалізується в логіці формування етнокультурних знань майбутніх учителів української мови і літератури на різних етапах професійної підготовки, а обсяг і якість знань кожного наступного етапу є початком попереднього. Тобто цілісність і дискретність педагогічного процесу з формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури є умовою реалізації етнокультурної діяльності.

Наявність процесів інтеграції й диференціації в системі професійної освіти дозволяє реалізувати *інтегрально-диференційну функцію*, яка визначається можливістю інтеграції змісту навчання, форм і методів організації навчальної діяльності з метою формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на всіх етапах професійної підготовки.

Змістова інтеграція можлива за структурними компонентами етнокультурної компетентності, диференціація ж, спираючись на знання, уміння і ціннісні орієнтації на різних етапах професійної підготовки, забезпечує: на початковому етапі (1–2 курси) – самоорганізацію особисту; на етапі професійної підготовки (3–4 курси) – організацію групи товаришів, учнів та співорганізацію групи студентів.

Місією освіти є формування морального, освіченого, працьовитого, фізично та духовно розвиненого, здатного до саморозвитку й творчості, люблячого свій край і свою Вітчизну громадянина. При її досягненні необхідно враховувати економічні, політичні, демографічні, соціально-моральні чинники негативного змісту.

Зупинимося на тому, що в школах і вишах України кількість навчальних дисциплін, що дають можливість учням і студентам оволодіти знаннями про етнокультуру, вочевидь обмежена. Водночас, актуальність підготовки дітей та молоді до життя та діяльності в багатомовному та полікультурному суспільстві не викликає сумнів. Реалізація ж цього завдання, на наш погляд, можливо виключно шляхом збагачення освітніх дисциплін у ВШ етнокультурним змістом.

Варто зазначити, що опанування етнокультурними знаннями має на меті забезпечення високого рівня компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, достатньої для здійснення комунікативної та інших форм соціальної діяльності. Йдеться водночас про розвиток у майбутнього фахівця здатності до компенсаційних пошуків, що передбачає можливість самостійно долати труднощі, які постають перед особистістю в національно-культурній сфері; знаходити рішення, що вимагають осмислення недостатньо відомих або й невідомих понять і суджень. Через недостатню етнокультурну обізнаність, майбутній учитель української мови і літератури не буде мати змоги самостійно встановити зв'язки в поняттєвій сфері, а тим більше визначити внутрішній смисл, символічно-образне наповнення слів і висловлювань. Якщо після завершення навчання молодий учитель української мови і літератури має здійснювати свою професійну діяльність у сільській місцевості, то він має жити

життям місцевого населення, розуміти зміст традицій, обрядів і свят, знати мовленнєві норми, у тому числі й діалектні вкраплення. А це можливо здійснити лише при володінні компенсаційною компетентністю, готовністю сприймати національно-культурні засади як природні, близькі, рідні.

Завдання формування в майбутніх учителів української мови і літератури відчуття національно-культурної парадигми як провідної потребує об'єднання зусиль задля створення комплексної програми національного виховання на принципах взаємодії наукових досліджень у різних галузях гуманітарних знань і пошуків практичних педагогів та психологів. Зазначимо, що освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Українська мова і література)» передбачено низка дисциплін, у яких розкрито певною мірою етнокультурні особливості України. Водночас педагогічними умовами було передбачено доповнення зміст циклу професійних дисциплін (Педагогіка, Методика навчання української мови, Основи культури мови). Назви тем, якими було доповнено змістові модулі, презентуємо в таблиці 2.1.

Водночас доходимо висновку про те, що в навчальних планах і програмах професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури фрагментарно закладені компоненти етнокультурної тематики. Однак вони «розпорошені» між різними навчальними дисциплінами та не передбачають цілісного формувального впливу на вироблення системи етнокультурних знань у студентів, а також не визначено шляхи подальшого професійного вдосконалення підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на основі дослідження етнокультури України.

Таблиця 2.1.

<i>№ з/п</i>	<i>Назва дисципліни</i>	<i>Назва теми</i>
1	Педагогіка	Етнокультурні освітні технології як невід'ємна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти.

2	Методика навчання української мови	Методи, прийоми і засоби навчання у процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.
3	Основи культури мови	Етнокультурні компоненти змісту освіти та їх зв'язки з загальнокультурними знаннями.

Наголосимо, що навчальні курси етнокультурного спрямування повинні бути відображені і в нових освітніх стандартах, причому не лише в межах окремої спеціалізації, а й у формуванні культурного світогляду всіх студентів. Адже занурення в традиційну культуру допомагає кожному зрозуміти те спільне, що об'єднує людство, і те особливе, що надає культурі етнічну своєрідність.

Звернемо увагу і на те, що складнощі реалізації задуму з підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО пов'язані з постійним скороченням контингенту та годин за навчальними планами, тому вважаємо за необхідне створення інтеграційних курсів, у яких етнопеддагогіка представлена як явище системне та багатовимірне, пов'язане з проблемами педагогіки.

З метою реалізації другої педагогічної умови підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності нами був запропонований спецкурс «Педагогічні основи етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури» (Додаток К) у складі теоретичного і практичного блоків. Формами та методами, що підвищували ефективність реалізації стали: традиційні та проблемні лекції, семінари-конференції, семінари-дискусії із питань етнопедagogічної науки, практичні заняття із завданнями творчо-пошукового характеру, дискусії-обговорення, ділові ігри, вправи, конкурси етномайстерності майбутніх учителів української мови і літератури, які впроваджують етнопедagogічну спадщину, семінари-

диспути, інсценізації обрядів, розробка сценаріїв свят тощо. Ефективність засвоєння запропонованого спецкурсу залежить від ступеня усвідомлення студентами важливості етнопедагогічних знань в майбутній педагогічній діяльності та вмотивованості до покращення етнокультурної компетентності. Цей спецкурс буде покликаний забезпечувати етнокультурні особливості змісту освіти та індивідуальні потреби майбутніх учителів української мови і літератури в галузі етнопедагогіки, філології, етнографії, етнокультури України.

Третя педагогічна умова полягає в систематичному моніторингу етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки. Сутність цієї умови полягає в довготривалому спостереженні за об'єктами або явищами педагогічної дійсності.

Моніторинг готовності до етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури може виконувати такі функції як: інформаційну; формувальну; корекційну; прогностичну. Процес формування готовності до етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури надзвичайно складний і не може бути реалізований без педагогічного моніторингу.

Система моніторингу готовності до етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури передбачає періодичне проведення циклу досліджень із наступним аналізом отриманих результатів.

До основних методів, які можна ефективно використовувати в процесі моніторингу готовності до етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури, ми відносимо спостереження, анкетування, бесіду, тестування тощо.

При організації моніторингу готовності до етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури необхідно виходити з того, що він повинен бути комплексним й охоплювати найбільш важливі аспекти організації навчального процесу з аналізом результатів оцінки у студентів стану готовності до етнокультурної діяльності.

Для виявлення стану готовності майбутніх учителів української мови і

літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти у відповідності до мотиваційно-аксіологічного показника було використано такі методи і методики: метод «Тестової бесіди» С. Банкова, опитувальні картки для виявлення обізнаності майбутніх учителів української мови і літератури з культурними традиціями і звичаями етнічного населення України, питальник діагностування в майбутніх учителів української мови і літератури усвідомлення необхідності здійснення етнокультурної діяльності з учнями закладів загальної середньої освіти.

Для виявлення стану готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності з учнями ЗЗСО у відповідності до когнітивного показника було використано такі методики: картка виявлення вмінь у майбутніх учителів української мови і літератури враховувати етнокультурний компонент в майбутній професійній діяльності, метод «Незакінчені речення».

Для виявлення стану готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності з учнями ЗЗСО у відповідності до комунікативно-діяльнісного показника було використано такі методи та методики: експрес-питальник «Індекс толерантності» (модифікований Г. Солдатова), методика «Шкала емоційного відгуку» (А. Меграбян, Н. Епштейн), метод проблемних ситуацій «Суперечливі ситуації полікультурного простору». [156].

Для виявлення стану готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності з учнями ЗЗСО у відповідності до рефлексивного показника було використано такі методи та методики: експрес-питальник «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні», тест «Комунікативна толерантність» (за В. Бойком), Методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації», методика «Хто Я?» (модифікація Т. Румянцевої методики М. Куна). методика «Три оцінки» (для дослідження самооцінки учнів) (за А. Ліпкиною) [156].

Таким чином, педагогічними умовами, що забезпечать ефективність

процесу підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти, було визначено: створення у закладі вищої педагогічної освіти специфічного освітнього середовища, орієнтованого на формування етнопедагогічної культури майбутніх учителів української мови і літератури; оптимізація етнопедагогічної підготовки студентів через стимулювання мотивації студентів до здійснення етнокультурної діяльності, забезпечення взаємозв'язку теорії і практики, наповнених етнопедагогічним компонентом, а також проведення систематичного моніторингу етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки.

2.2. Розробка й теоретичне обґрунтування моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності.

Напрацювання та реалізація основних положень нашого дослідження спрямовані на якісне доповнення існуючої системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, а також на подальший розвиток теоретичних і методичних основ в умовах інтеграції ВО України у світовий та європейський освітній простори.

На основі теоретичного й експериментального дослідження нами була розроблена педагогічна модель підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО.

Термін «модель» широко використовується в науковій літературі. Дефініція «модель» походить від латинського «modulus» – взірець, міра, мірило. Використання цього терміну ми усвідомлюємо як образ того об'єкта, який нас цікавить або його прообраз [221].

У методології під поняттям «модель» розуміють аналог (структуру, систему, схему) частини соціальної чи природної реальності. Цей аналог використовується для усвідомлення та розширення знань про реальний об'єкт – оригінал з метою здійснення певних дій, управління і перетворення його.

Вкажімо на те, що для представлення освітніх процесів зазвичай використовують метод моделювання і саме тому слід розглянути, що є моделлю, дати визначенням даного поняття. Звертаючись до праці американського філософа, М. Вартовського «Models: Representation and the Scientific Understanding» [254], ми знаходимо думку про те, що модель є уявленням, без якого не можна здобути нових знань: «...можна сказати, що немає людського знання без уявлення; або ще більш радикально, що немає знань без уявлень. Це означає, що визначені знання є виключно людськими досягненнями, і що їх треба якісно відрізнити від інтелекту тварин» [254].

Ю. Шевченко[222] апелює до того, що слово «модель» походить від латинської «modulus» – міра, зразок, норма. Цей термін використовувався в працях з мистецтва і будівництва за декілька століть до нашої ери. У сучасному вживанні з цим терміном пов'язаний неозорий круг матеріальних об'єктів, знакових структур та ідеальних образів – від зразків одягу і струнких жінок, зменшених копій кораблів і літаків, різних малюнків і графіків, до математичних рівнянь і обчислювальних алгоритмів». Іншими словами, це «щось (ідеальні образи, матеріальні або знакові конструкції), чия безліч властивостей перетинається з безліччю властивостей оригіналу (об'єкта) в галузі суттєвої для досягнення мети моделювання» [223], і, відповідно, під самим процесом моделювання – «процес створення і використання моделі».

Аналіз літератури дозволяє констатувати, що на сьогодні у плані створення моделей є певні тенденції, а саме: намагання впровадження міжнародного досвіду зведення освітніх моделей на засадах компетентнісного підходу; запровадження дуальних форм в освіті, що орієнтують науково-педагогічних працівників на посилення практичної складової в готовності майбутніх фахівців до певних видів діяльності; введення до освітніх програм спеціальних курсів, що мають розкривати етноестетичну, емоційну та соціальну сферу особистості; переорієнтація освіти на підготовку творчих, ефективних фахівців, і, відповідно, підсилення уваги до стану особистості, яка у майбутньому буде працювати з учнями ЗЗСО; урізноманітнення форм, методів і прийомів виховання;

спрямування уваги на використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі; ускладнення змісту освіти відповідно темпу оновлення знань про етнічну приналежність людини та чинники, що уповільнюють або прискорюють процеси, що пов'язані із її емоційним піднесенням.

Моделі виховання і освіти досліджували Т. Говорун та О. Кікінежді. У їхній роботі вказується на існування наступних моделей: теоцентричної, натуроцентричної, соціоцентричної і антропоцентричної [26]. У нашому дослідженні дотримуємося тези, що висловлена авторами стосовно антропоцентричної моделі підготовки майбутніх учителів, а саме: «В основі антропоцентричної моделі освіти лежить визнання активної, творчої природи людини. У якості мети освіти пріоритетним є розвиток індивідуальності, яка розуміється як процес самостворення на основі внутрішньої активності».

Вітчизняний педагог О. Рудницька стверджує, що практична цінність моделі в будь-якому педагогічному дослідженні в основному визначається її адекватністю досліджуваним аспектам об'єкта, а також тим, наскільки правильно враховані на етапах побудови основні принципи моделювання (наочність, визначеність, об'єктивність), що багато в чому визначають як можливості і тип моделі, так і її функції в педагогічному дослідженні [162].

Дослідники й практики педагогіки по-різному трактують поняття «модель фахівця». Під моделлю фахівця розуміється певний зразок, еталон, що повинен бути реалізований у вищівській підготовці для того, щоб випускник відповідав сучасним вимогам [194].

На думку О. Кустинського, модель поєднує два типи моделей – підготовки і діяльності, що дозволяє створити власне модель фахівця в повному обсязі, довівши її до практичного здійснення. Однак, стверджує автор, усі вони спрямовані на основне – допомогти ЗВО підготувати фахівця, здатного вирішувати поставлені перед ним специфічні завдання професійно, технічно грамотно й оперативно [81].

У педагогічних ученнях вирізняються моделі особистості вчителя, модель фахівця або спеціаліста, модель підготовки фахівця. Останнє є визначним для

нашого дослідження.

Модель особистості вчителя за необхідності включає в себе ряд властивостей і характеристик, що детермінують його професійну готовність до педагогічної діяльності. Ця категоріальна характеристика особистості педагога обумовлена знаннями, вміннями, навичками. У літературі, присвяченій аспектам моделювання, подані різні класифікаційні признаки, за якими виділено типи моделей. В. Штофф виділяє такі признаки: а) спосіб побудови (форма моделі); б) якісна специфіка (зміст моделі) [48].

Аналіз наукових джерел дає підстави зробити висновок, що модель – це будь-яке зображення або опис досліджуваного об'єкта, що використовується як його «матриця».

Теоретичний аналіз моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності дав змогу виявити дослідників, які зазвичай зосереджують увагу на засвоєнні етнокультури як об'єктивної реальності, тобто вивчення та засвоєння звичаїв, обрядів й традицій, а не як суб'єктивної – відповідного ставлення до них цього суспільства.

Аналіз наведених трактувань понять «модель» і «педагогічна модель» дозволяє констатувати, що, оскільки метою нашого дослідження є формування особистісних якостей людини, яка має задані якості (етнокультурну компетентність) використати у своїй майбутній професійній діяльності, то при конструюванні моделі досліджуваного феномену вона повинна відображувати:

- вимоги суспільства до якості професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури;
- основні ідеї дослідження проблеми оптимізації фахової підготовки майбутніх української мови і літератури;
- організацію цілісного педагогічного процесу навчання майбутніх учителів української мови і літератури;
- зміст підготовки у вигляді знань, умінь, навичок і особистісних якостей професійного характеру;

– основні критерії і показники якісних рівнів готовності до етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури.

У першому розділі нашої роботи доведено, що процес підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО – це складний, системно керований, цілісний педагогічний процес, який можна описати певними блоками, що знаходяться в ієрархічній взаємозалежності.

Оскільки педагогічне моделювання використовується як засіб переходу від прогнозування до проєктування, то в основу методологічних положень щодо педагогічного моделювання підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО нами покладено наукову позицію, запропоновану О. Гребенюком та Т. Гребенюк [44], які рекомендують педагогічну модель представити у взаємодії певних блоків.

До складу розробленої моделі належать такі блоки: *цільовий, організаційно-педагогічний, змістово-технологічний, критеріально-результативний* (рис. 2.1). Охарактеризуємо змістове наповнення та взаємозв'язки кожного з виділених нами блоків означеної моделі.

Цільовий блок передбачає окреслення основної *мети* – підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти

При розробці *організаційно-педагогічного блоку* основна увага акцентувалась на визначенні *методологічних підходів, педагогічних принципів та умов*.

Під методологічними підходами до професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури розуміємо певну освітню стратегію, органічне поєднання педагогічних ідей, концепцій з методами, які в сукупності визначають спрямованість навчальної діяльності на ті або інші аспекти пізнавальної діяльності студента-філолога, процес формування його готовності до здійснення професійної діяльності, становлення його особистості. У контексті нашого дослідження вважаємо доречним реалізувати такі

методологічні підходи до процесу підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури: *системний, діяльнісний, культурологічний, особистісний*.

Як методологічне підґрунтя для вивчення складних об'єктів, що змінюються, надається перевага формуванню *системного підходу*. В основі системного підходу лежить розгляд об'єкта як цілісної безлічі елементів у сукупності відносин і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи [219]. Системний підхід у процесі професійної підготовки вчителя є складною цілісністю, у якій ураховується сукупність компетентнісних характеристик, розвиток яких об'єктивно залежить від освітнього процесу, від викладання будь-якої фундаментальної навчальної дисципліни, яка в основних рисах, відтворює систему та структуру науки, а також її зв'язки з іншими науками.

Рис. 2.1. Педагогічна модель готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти

Вітчизняні дослідники А. Капська, С. Корчинський, Г. Селевко вважають, що системний підхід являє собою напрям методології соціально-наукового пізнання й соціальної практики, в основі якої – дослідження об'єктів як систем. Його специфіка полягає в нових принципах підходу до об'єкта вивчення, новій орієнтації всього дослідження. У загальному вигляді ця орієнтація виявляється в прагненні побудувати цілісну картину об'єкта.

Розглядаючи системний підхід у якості педагогічної системи С. Смірнова, Н. Котова, Є. Шиянова тлумачать його як сукупність зв'язаних компонентів: мети освіти, об'єктів освітнього процесу, змісту освіти, методів і форм педагогічного процесу та матеріальної бази і саме в такому руслі аналізують процес підготовки майбутнього вчителя [4]. Отже, у нашому дослідженні, системний підхід передбачає підхід до проблеми підготовки вчителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності як до цілісної системи, елементи якої перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності між собою та зовнішнім середовищем, забезпечуючи перманентний розвиток системи під впливом певних умов і факторів. Системний підхід є основоположним науковим підходом, що дозволяє не тільки дослідити стан професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО, а й відобразити процес її розвитку, враховуючи феномени диференціації та інтеграції. Системний підхід сприяє виявленню дієвого механізму професійної підготовки майбутнього учителя до діяльності в педагогічному просторі етноспільноти; дозволяє визначити структурні елементи моделі підготовки, здійснити їх аналіз; надає право виділити стійкі зовнішні та внутрішні зв'язки, проаналізувати взаємодію складових на всіх рівнях структурної ієрархії; дозволяє прослідкувати умови забезпечення цілісності процесу підготовки; надає можливість аргументувати систему принципів, розкрити зміст і обґрунтувати доцільність вибору методичного інструментарію.

Наукове обґрунтування *діяльнісного підходу* загалом зводиться до твердження, що психічний розвиток і становлення особистості залежать від її діяльності й зумовлені нею.

Ефективність реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі, за даними досліджень Інституту педагогіки НАПН України, залежить від дотримання низки умов:

1) рівноправність суб'єктів навчання, коли викладач виступає організатором освітнього процесу, консультантом і не є носієм абсолютної істини;

2) створення психологічно сприятливої, творчої освітньої атмосфери;

3) максимальне використання інноваційних методів, оскільки завдяки цьому освітній процес стимулює до творчості, співпраці, осмислення, рефлексії, а кожен студент прагне досягти реального результату замість традиційного «запам'ятати й відповісти»;

4) систематичної самостійної роботи майбутніх учителів української мови і літератури з джерелами знань, що передбачає застосування пошуково-дослідницьких методів, проблемного навчання з метою формування вмінь студентів-філологів самостійно поповнювати, коригувати, застосовувати знання, опановувати інформацію, створювати алгоритми пізнавальної діяльності для вирішення завдань творчого характеру, презентувати результати власної роботи в різноманітних формах;

5) індивідуалізації та диференціації навчання;

6) формування критичного мислення майбутніх фахівців з метою розвитку вмінь робити свідомий вибір, ухвалювати зважені рішення, працювати з інформацією, аналізувати явища з різних позицій та ін., які необхідні не лише в освітньому процесі, але і в реальному житті;

7) проектування навчально-виховної діяльності студентів-філологів з метою формування професійних компетентностей [30].

Можемо дійти висновку, що впровадження діяльнісного підходу дає змогу підготувати майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної освіти таким чином, що студент-філолог переключається з традиційного засвоєння й запам'ятовування готових знань на процес їх отримання, а саме: розв'язання дослідницько-пошукових, творчих

завдань, проблем, проявляє ініціативу й самостійність у їх вирішенні, формулює й доводить власну думку, обґрунтовує її, будує конструктивні взаємовідносини з одногрупниками й викладачем, плідно співпрацює з ними.

Отже, діяльнісний підхід при формуванні готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО є основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості та дозволяє максимально наблизити освітній процес до потреб студента, сприяє досягненню ним конкретного результату цієї діяльності. Він обумовлює головні методологічні орієнтири організації дидактичного і методичного забезпечення процесу професійної підготовки як системи, яка сприяє вирішенню проблем професійно-особистісного становлення майбутнього учителя української мови і літератури, задоволення його освітніх потреб у сфері етнокультурології, етнопедагогіки та суміжних з ними наукових галузей.

Культурологічний підхід спрямовує на розгляд освіти як підсистеми культури, механізму культурогенезу (М. Бахтін, В. Біблер, Є. Бондаревська, А. Вербицький, С. Гессен, В. Зінченко, В. Сластьонін, В. Сухомлинський).

С. Гессен справедливо підкреслював, що освіта нерозривно пов'язана з культурою та є нічим іншим як культурою самого індивіда [37]. Відтак, учитель у своїй роботі не просто використовує знання як інформацію, а працює з культурною ситуацією для розвитку особистості учня та надання йому допомоги у виборі цінностей, середовища життєдіяльності, життєвого самовизначення й способів культурної та творчої самореалізації.

Основними напрямками формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти з погляду культурологічного підходу є:

- включення культурологічних знань і зв'язків у процес професійно-практичної підготовки;
- організація діалогової діяльності студентів-філологів під час вивчення літературного твору з акцентом на евристичних та дослідницьких методах.

У процесі підготовки майбутніх учителів української літератури до

етнокультурної діяльності з погляду культурологічного підходу в них формуються такі вміння:

- користуватися різноманітними джерелами інформації для збагачення культурологічних знань (довідковою, енциклопедичною літературою, ЗМІ, матеріалами музеїв, бібліотек, Інтернет-ресурсами);
- оцінювати проблеми, характерні для конкретної історичної епохи;
- знаходити й характеризувати історико-культурні факти, народних традицій звичаїв, зображених в художніх творах;
- аналізувати «вічні» духовні проблеми й образи, відображені в артефактах;
- складати історико-культурний коментар до літературного твору.

Культурологічний підхід спрямований на розвиток творчості особистості. Саме тому ми погоджуємося з твердженням В. Сухомлинського, що «творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу, при цьому людська особистість немовби зливається зі своїм духовним надбанням» [202, с. 566]. Таким чином, культурологічний підхід характеризується залученням майбутніх учителів української мови і літератури до активної літературно-творчої роботи, створення й застосування в їхній професійній підготовці нових методів і прийомів, моделювання навчальних ситуації й освітньої діяльності в динамічно змінюваних умовах.

Нам імponує думка С. Сисоевої, що сутність спільної творчої діяльності вчителя й учня, педагогічного й учнівського колективів полягає в розвитку «творчої індивідуальності кожного її суб'єкта» [191, с. 166-167].

У свою чергу, основоположним для нашого дослідження є твердження О. Куцевол, що лише творчо-креативний учитель здатний виховати творчого учня. Науковець переконливо аргументує, що особливість й унікальність кожного високохудожнього явища мистецтва слова вимагає творчого підходу до навчання мови і літератури, адже «не можна за одним трафаретом вивчати твори різних письменників, напрямків, епох, не враховуючи їх жанрово-родової специфіки, стильових і композиційних особливостей» [82, с. 89–90]. Відтак,

погоджуємось з думкою дослідниці, яка звертає особливу увагу, що процес етнокультурної підготовки потребує творчого вчителя, який здатний мобільно реагувати на виклики часу, здійснювати продуктивну навчальну взаємодію з школярами задля їхнього творчого розвитку за допомогою етнокультурного мистецтва [82, с. 372].

Таким чином, культурологічний підхід до формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури здійснювати етнокультурну діяльність сприяє гуманізації взаємовідносин у системі «вчитель-учень», розвитку креативного мислення, власних та учнівських творчо-креативних здібностей, творчому пошуку засобами професійної підготовки, опануванню формами активного навчання й оригінальними способами розв'язання навчальних завдань, оволодінню методами та прийомами посилення й реалізації творчого потенціалу школярів, професійної рефлексії, формуванню власного індивідуально-творчого стилю роботи.

Головне завдання *особистісного підходу* в формуванні професійної готовності майбутнього вчителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО полягає в тому, щоб допомогти студенту пізнати самого себе, мобілізувати власні сили та можливості для вирішення освітніх проблем і саморозвитку.

На думку Б. Степанишина, завдяки впровадженню особистісно підходу студент-філолог стає суб'єктом навчання, а викладач при цьому – не лише носієм певних знань, а й помічником становлення його як особистості [195].

Погоджуючись з думкою А. Фасолі і серед ключових характеристик особистісного підходу визначаємо такі:

- використання предметного матеріалу як засобу особистісного розвитку майбутнього вчителя української мови і літератури;

- орієнтація викладача на досвід майбутнього вчителя української мови і літератури, щоб допомогти йому усвідомити особистісне значення вивченого матеріалу;

- провідною виступає підготовка студентом власного освітнього продукту

(методична розробка позакласного заходу, запитання до вікторини, мультимедійної презентації, есе тощо);

- сприяння становленню суб'єктності студента (вироблення предметних умінь, оволодіння здатністю керувати етнокультурною діяльністю, осмислювати її, відстежувати свій шлях до вершини етнокультурної компетентності);

- побудова процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на діяльнісній основі, діалозі з викладачем, самим собою, одногрупниками, народними героями, тощо;

- домінування парно-групового навчання, застосування інтерактивних, проектних, інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, ігрових технологій тощо;

- створення особистісно зорієнтованих ситуацій – вибору (домашніх завдань, способу опрацювання навчального матеріалу, змісту навчання тощо), успіху та ін.;

- рівноправність і суб'єкт-суб'єктні відносини учасників освітнього процесу забезпечують умови для творчо-креативного розвитку майбутнього вчителя української мови і літератури [211].

Отже, особистісний підхід до професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності має на меті створити відповідні умови для розкриття власного потенціалу, розвитку, самопізнання, самореалізації й самовдосконалення особистості. Такий підхід ґрунтується на засадах довірливих і партнерських суб'єкт-суб'єктних стосунків майбутніх учителів української мови і літератури та викладача, їхньої співтворчості, домінуванні навчального діалогу, ситуації вибору, успіху й відповідальності, урахуванні індивідуальних особливостей майбутніх педагогів, зосередженні уваги на освітніх потребах тощо.

Складна та багатоаспектна проблема сучасних підходів до формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО потребує якісних нововведень на рівні теорії та практики. Зокрема, виникає потреба у визначенні педагогічних принципів, котрі, по суті, є

містком між теоретичними уявленнями та практикою.

Процес такої професійної підготовки ґрунтується як на загальнометодологічних, так і на специфічних принципах. Серед *загальнометодологічних принципів* ключовими вважаємо такі:

- *принцип науковості* (спрямований на ознайомлення та засвоєння майбутніми вчителями української мови і літератури основ наукових досліджень в галузі етнокультурології, народознавства, етнопедагогіки, оволодіння навичками опрацювання наукових джерел, науково-дослідницькій роботі, розкриття сутності причинно-наслідкових зв'язків літературних явищ і процесів);

- *принцип систематичності й послідовності* (сприяє формуванню в майбутніх учителів української мови і літератури системних знань з етнопедагогіки, народознавства певній педагогічно обґрунтованій, логічній послідовності, виробленню мотиваційної спрямованості на самоосвіту);

- *принцип фундаменталізму* (передбачає включення в навчальний план освітніх компонентів, що дають змогу забезпечити підготовку педагогів світового рівня, що допоможе майбутнім учителям української мови і літератури швидко орієнтуватися в швидкозмінних запитах суспільства);

- *принцип інтеграції* (передбачає об'єднання в ціле частин та елементів раніше розрізнених частин, забезпечення системного підходу в пізнанні процесів, цілісного уявлення про явища соціуму; розробку та впровадження в навчальний процес інтегрованих курсів. Реалізація цього принципу забезпечується єдністю освітнього і професійного компонентів навчальних планів).

- *принцип діалогу культур*, що є сприятливою основою для формування міжетнічної толерантності, культурного взаєморозуміння та саморозвитку.

До *специфічних принципів* підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності відносимо принципи креативності, прогнозування й моделювання, єдності традицій і новаторства, рефлексивності, продуктивності, самореалізації й саморозвитку, зв'язку навчання з

етнокультурною діяльністю.

Серед *специфічних принципів* ключовими вважаємо такі:

- *принцип креативності* (передбачає максимальну орієнтацію на творчий підхід в навчальній діяльності етнокультурного спрямування. розвиток творчих здібностей особистості під час опанування української мови як системи й засобу комунікації, оригінальності, несхожості студентів, їх мислення, творчої реалізації щодо опанування етнокультурною діяльністю);

- *принцип продуктивності* (орієнтує майбутніх фахівців на отримання конкретного результату (продукту) власної освітньої діяльності);

- *принцип саморозвитку* (передбачає розгляд педагогічного процесу як взаємодії систем, що саморозвиваються, (вчителя й учня), показує на пріоритетне значення цього принципу в педагогічному процесі);

- *принцип традицій і новаторства* (передбачає використання кращих національних традицій у розвитку вищої освіти та педагогіки як фундаменту у формуванні нового, а також, пошук і творче засвоєння інноваційних ідей сучасної науки і практики, що визначає генерацію інновацій в технології викладання, науково-дослідницькій діяльності та виховних процесах);

- *принцип інтеграції* (передбачає розуміння людиною процесів і явищ через призму різних наукових теорій і течій. Відповідно до принципу інтеграції інноваційна професійна діяльність майбутнього вчителя української мови і літератури має здійснюватися з урахуванням основних положень філософії освіти, педагогічної інноватики, комплексу наук про творчість, тощо, що стосуються процесів створення, освоєння та впровадження нового в педагогічну науку і практику здійснення етнокультурної діяльності);

- *принцип зв'язку навчання з етнокультурною діяльністю* (передбачає включення у єдину етнокультурну традицію. Освітній процес має відображати зміст накопиченого фонду національних і культурних цінностей, досягнень свого етносу, особливостей його історичного та соціального досвіду, що є успішною реалізацією конституційного права виховання і навчання рідною мовою);

- принцип рефлексивності (поєднує в собі побудову узагальнень, співставлень і оцінок, а також переживання, пригадування і вирішення проблем. У професійній діяльності майбутнього вчителя української мови і літератури рефлексія знаходить виявлення в тому, що завжди існує відкрита або запозичена нова ідея, тому такий досвід повинен бути осмисленим і узагальненим у вигляді ідеї чи концепції).

Керуючись положеннями системного, діяльнісного, культурологічного та особистісного підходів, визначимо концептуальні основи моделі підготовки майбутнього учителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти:

1. Відповідність підготовки фахівця у ВШ сучасним вимогам, що відображені у міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах і наукових дослідженнях.

2. Цілісність змісту професійної педагогічної підготовки завдяки органічній єдності структурних компонентів моделі підготовки.

3. Спрямованість технології на розвиток креативного мислення майбутнього учителя, його фахової мобільності та інших значущих умінь, необхідних для професійної етнокультурної діяльності в ЗЗСО.

4. Формування дослідницької культури фахівця як основи переходу від репродуктивного відтворення отриманих знань у типових ситуаціях до проблемно-пошукового способу знаходження необхідної наукової інформації і активного використання її у нестандартних ситуаціях, формулювання педагогічної проблеми, визначення шляхів її розв'язання, розкриття власного потенціалу у самореалізації.

5. Взаємообумовленість процесу формування продуктивного етнокультурного досвіду учнів ЗЗСО з якістю професійної підготовки майбутнього учителя української мови і літератури у цьому спрямуванні.

Вивчення результатів науково-педагогічних досліджень у зазначеній площині та власний педагогічний досвід свідчать, що стратегічними орієнтирами у визначенні змісту і методології професійної підготовки майбутнього учителя

української мови і літератури до етнокультурної діяльності є: реалізація особистісно орієнтованої парадигми як стандарту у вирішенні досліджуваної проблеми у межах певного проміжку часу; створення сприятливих умов для суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників педагогічного процесу; оптимальна узгодженість традицій з інноваціями під час вибору методичного інструментарію організації етнокультурної діяльності.

Першочерговим завданням під час розробки системи підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО є проектування нормативно-правового та програмно-методичного забезпечення даного процесу в педагогічній системі вищої педагогічної освіти. Зазначений фактор передбачає наявність навчально-методичного комплексу і проекту навчально-виховного процесу, якість впровадження яких згодом буде перевірена під час проходження студентами активної педагогічної практики у ЗЗСО.

Якісна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО вимагає:

- чіткого визначення цілей і завдань, відповідного змістового наповнення курсів гуманітарних та професійно орієнтованих дисциплін;
- обґрунтування структури професійної підготовки, визначення механізму функціонування поетапної методики з формування етнокультурної компетентності фахівця освітньої галузі;
- прогнозування передбачуваних результатів;
- впровадження навчального спецкурсу «Педагогічні основи етнокультурної діяльності вчителя української мови і літератури»;
- нагромадження навчально-методичного матеріалу для здійснення етнокультурної діяльності під час проходження педагогічних практик у закладах загальної середньої освіти.

Поетапна методика включає відповідні знання, уміння, навички і передбачає усвідомлення майбутніми учителями української мови і літератури значущості етнокультурної діяльності як процесу соціалізації особистості у певному етносередовищі, становлення носія певної етнокультури, що

спроможний визнавати інші культурні світи і вступати з ними у діалог на засадах толерантності.

Педагогічна модель підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО, яка розроблена та апробована під час дослідження, є цілісним педагогічним утворенням, що характеризується наявністю внутрішніх зв'язків між такими структурними компонентами: цільовий, організаційно-педагогічний, змістово-технологічний, критеріально-результативний.

Цільовий компонент передбачає моделювання головних цілей підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти у вітчизняному освітньому просторі: визначення методологічних орієнтирів побудови моделі освітнього процесу на основі етнокультурних цінностей; формування основ етнокультурної компетентності як важливої складової характеристики індивіда, показник якості підготовленості фахівця педагогічної галузі, що практикує у певному етнокультурному середовищі.

Організаційно-педагогічний компонент (передбачає оптимальне поєднання педагогічних принципів та умов, що сприятимуть активізації внутрішніх сил майбутнього учителя української мови і літератури щодо досягнення мети підготовки до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти; активізації бажання самоствердитися у власних досягненнях у етнокультурному просторі) охоплює: формування внутрішніх потреб у самовдосконаленні, саморозвитку та самореалізації; розвиток культури суб'єкт-суб'єктної взаємодії у певному етносередовищі на принципах толерантності; формування мотивації до здійснення етнокультурної діяльності.

Змістово-технологічний компонент ґрунтується на аудиторній і позааудиторній діяльності, що здійснюється за допомогою:

Змістовий підготовки:

- навчальні дисципліни («Основи культури мови», «Педагогіка», «Методика навчання української мови», «Методика навчання української

літератури», тощо);

- навчальний спецкурс «Педагогічні основи етнокультурної діяльності вчителя української мови і літератури»;

- науково-дослідна робота: курсові проєкти, реферативні роботи, наукові статті;

- педагогічна практика: фольклорно-краєзнавча, навчальна практика з фахових методик, виробнича педагогічна практика;

- індивідуальні форми роботи: індивідуальний навчальний план студента, збір інформації з певної проблеми для практичного використання під час педагогічної практики, створення індивідуальної бази даних з різних етнокультурних аспектів тощо;

- групові форми роботи: тренінги, гуртки, клуби за інтересами, секції тощо;

- колективні форми роботи: педагогічні читання, обговорення з викладачами навчальних дисциплін однієї проблеми, але з позицій різних наук; дискусії з етнокультурної тематики та ін.

Технології підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО: особистісто орієнтованого навчання; інформаційно-комунікаційна; технологія критичного мислення; технологія ігрового навчання; технологія інтерактивного навчання.

Методи й форми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО: проєктна діяльність, різноманітні види дискусій та мозкової атаки, карти пам'яті, веб-квести, QR-бібліотека, мультимедійні презентації, використання сервісів Google, створення хмар слів, заочні та віртуальні екскурсії, літературні ігри, ситуації успіху, творче портфоліо, майстер-класи вчителів-новаторів, творчі зустрічі з письменниками чи акторами театру, різнорівневі завдання, участь у роботі наукових гуртків, студій, круглих столів, науково-практичних конференцій тощо.

Здійснення контролю за ефективністю трансформації навчальної діяльності у професійну забезпечено в *критеріально-результативному компоненті*. Він містить *компоненти спеціально-педагогічної готовності*

майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний), *критерії* та *рівні* етнокультурної компетентності та спеціально-педагогічної готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО (високий, середній, достатній, низький), з наступним проведенням, у разі необхідності, корекційних заходів.

Таким чином, представлена педагогічна модель формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО презентує всі аспекти процесу їхньої професійної підготовки та сприяє ефективному досягненню поставленої мети.

2.3. Технологічний супровід реалізації моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності.

У сучасних умовах реформування системи освіти України набула актуальності проблема профпідготовки фахівців. Її розв'язання полягає у відродженні українським суспільством національної ідеї, відкритості зарубіжному досвіду, утіленні перспективних інноваційних освітніх технологій розвитку, навчання, викладання у ЗВО. У цьому процесі особливої актуальності та визначального значення набувають технології та техніки навчання та викладання дисциплін у ЗВО. Одна з найважливіших проблем викладання у ЗВО – проблема технологій навчання – залишається актуальною як у теоретичному, так і у практичному плані. Від її вирішення залежать і навчальний процес, і діяльність викладача й студентів, а отже, і результат навчання в ЗВО в цілому. У контексті нашого дослідження ми відзначаємо, що підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО повинна мати багатоступеневий характер. Відповідно до цього твердження необхідний алгоритм, що передбачає проходження чотирьох взаємопов'язаних етапів: цільового, організаційно-педагогічного, змістово-технологічного, критеріально-результативного.

Характеризуючи особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури за освітньо-кваліфікаційним рівнем ВО «бакалавр», звернемося до законодавчої бази України. Згідно із Законом України «Про освіту» *бакалавром* визнається фахівець, який на основі загальної середньої освіти здобув базову освіту вищого рівня, базові та спеціальні вміння та знання, пов'язані із загальним предметом праці (діяльності), що є достатньо для вирішення типової проблеми, професійних проєктів у певній галузі науки, техніки, культури [].

Випускник спеціальності 014.01. Середня освіта (Українська мова і література) може працювати вчителем основної школи, а також подати документи до університету на магістратуру. Від якості бакалаврату залежить економічна ефективність подальшого навчання та стажування.

Зміст навчання визначається відповідно до спеціальності, Державним стандартом, освітніми програмами, навчальним планом та структурно-логічною побудовою навчального процесу. Блок стандартних навчальних предметів включає цикли гуманітарних, соціально-економічних, базових, психологічних та методичних предметів, які визначаються Міністерством освіти і науки України. У блоці специфічних навчальних предметів виділяються професійно орієнтовані та дисципліни за вибором студента.

Освітній рівень студентів значною мірою залежить від професійної, творчої та особистісної спрямованості предметів. У ЗВО студенти вивчають переважно загальноосвітні, основні та підготовчі курси, беруть участь у навчально-методичній роботі, вивчають курси сучасної української мови, історії української літератури, історії зарубіжної літератури, однієї з методик викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури (на вибір). Значна частина навчального часу в університеті витрачається на самостійну роботу студента, результати якої контролюються відповідними кафедрами.

Методика переходу до багаторівневої освіти передбачає не лише розширення, а й поглиблення набутих учнями мовних і літературних знань. Усе

більшої актуальності набуває питання сприяння міждисциплінарним зв'язкам та інтеграції мовно-літературних, мовно-методичних, літературознавчих і психологічних дисциплін, запровадження міждисциплінарних та інтегрованих курсів.

Для засвоєння змісту обов'язкової мінімальної професійної освіти в галузях філософії, педагогіки, методики, психології, культурології ступінь бакалавра дозволяє:

- отримати знання з історії, сучасного стану й перспектив обраного напрямку освіти;
- на високому професійному рівні володіти українською літературною мовою, отримати уявлення про розмаїття її діалектів, пройти основні етапи історії мовознавства та дискусійні питання сучасного мовознавства;
- знати легенди та літературу в їх історичному розвитку та сучасному етапі;
- розуміти закономірність літературного процесу, художнє значення літературного твору у зв'язку з суспільними умовами та культурою доби, визначати художню своєрідність творчості автора в цілому;
- оволодіти основними методами лінгвістики і літературного аналізу;
- логічно і зв'язно формулювати й висловлювати свої думки відповідно до норм літературної мови;
- уміти користуватися науковою, довідковою та методичною літературою рідною та іноземними мовами;
- знати форми, способи і методи виховної діяльності;
- мати вміння аналізувати навчальні та навчальні ситуації;
- уміти давати психологічну характеристику людини (її характеру, її здібностей), тлумачити власний психічний стан;
- володіти психолого-педагогічними методами дослідження та аналізу колективного розвитку учнів та дітей;
- проводити навчання в різних формах;

- сформувати в учнів знання про основні закономірності діяльності та фонетичного розвитку, склад слова, словотвір, граматичну будову, основні стилі та літературні норми для всіх рівнів мови;

- повноцінно володіти дидактичними, організаторськими та комунікативними вміннями у процесі навчання студентів філософських та українських предметів та проведення виховних заходів;

- проводити навчально-виховне спілкування зі студентами на рівні співпраці та співтворчості;

- вимірювати вихідний і кінцевий рівні здібностей учнів, реалізовувати об'єктивний, особистісно-людський підхід до управління та оцінювання їхніх знань, умінь і навичок;

- визначати цілі навчання з урахуванням досягнутого дітьми рівня навченості;

- організовувати з учнями різні види праці, природоохоронну роботу, виховувати якості ощадливості, економічності та підприємливості;

- співпрацювати з батьками та колегами учнів у навчальній та позакласній роботі;

- використовувати результати педагогічної науки, національної культури, народних традицій і звичаїв;

- володіти собою, своєю емоційною та інтенційною автономією, творчо працювати над вдосконаленням своїх професійних навичок.

За період навчання у педагогічному виші майбутній учитель української мови та літератури повинен набути вмінь і навичок:

- проводити наукові дослідження з мовознавства, літературознавства та українознавства з використанням комплексних методів наукового дослідження;

- використовувати набуті знання для вирішення навчальних, виховних, науково-педагогічних завдань з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, соціально-психологічних особливостей учнівських колективів та спеціальних виховних ситуацій;

- планувати, організовувати та проводити роботу з філологічної освіти студентів, формування необхідних умінь усного та писемного мовлення, аналізу творів художньої літератури;

- використовувати різноманітні методи навчання та форми організації роботи, прогресивні методи керівництва навчальною, виховною, громадською та творчою діяльністю учнів, сприяти розвитку літературної творчості учнів, організовувати роботу в гуртках та секціях відповідно до профілю навчання;

- проводити профорієнтаційну роботу з молоддю, здійснювати психолого-педагогічну діагностику особистості здобувача та розробляти рекомендації щодо працевлаштування та професійної адаптації молоді;

- аналізувати та узагальнювати досвід підвищення кваліфікації; використовувати раціональні методи пошуку, відбору та використання інформації; орієнтуватися у спеціальній літературі відповідно до вашого профілю освіти; здійснювати науково-методичну дослідницьку діяльність;

- використовувати різноманітні методи навчання та форми організації роботи, прогресивні методи керівництва навчальною, виховною, громадською та творчою діяльністю учнів, сприяти розвитку літературної творчості учнів, організовувати роботу в гуртках та секціях відповідно до профілю навчання;

- проводити агітаційну роботу з питань мовної культури серед населення.

Для поглиблення окремих аспектів професійної та загальнонаукової освіти, а також задоволення індивідуальних бажань і пізнавальних потреб студентам пропонуються спецкурси з актуальних проблем філологічних і педагогічних наук.

Варто зазначити, що формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя української мови та літератури відбувається протягом усього періоду навчання і забезпечується викладанням психолого-педагогічних, методичних дисциплін, участю у різноманітних видах практик.

Дисциплінарний цикл базової освіти включає лінгвістичні та літературознавчі

дисципліни, завдяки яким учні оволодівають основною системою знань і вмінь, необхідних для навчальної діяльності. Функція міжпредметного корекційного зв'язку в університеті – підготовка до ЗНО (а в умовах воєнних реалій сьогодення – НМТ) завершується складанням державних іспитів з української мови з методикою навчання; українська література з методикою викладання; теорії та практики виховання та освіти. Завершується спеціальне навчання обговоренням дипломної роботи з однієї з дисциплін, що підлягає державному іспиту, і складанням державного іспиту з теорії і практики виховання і навчання.

Базовими принципами освіти є *принципи професіоналізму, компетентності, цілісності, системності, міжпредметних та внутрішньопродметних взаємозв'язків.*

Зміст кожної навчальної дисципліни гуманітарного, психолого-педагогічного напрямів має бути сформульований з урахуванням наукової галузі знань, вимог до професійної діяльності, безперервної самоосвіти та професійного саморозвитку магістрантів і має бути розробленим для майбутньої професійної діяльності вчителів ЗЗСО, ЗВО та розвитку аспектів професійної майстерності.

Слідуючи логіці нашого дослідження, розглянемо стан етнокультурної складової підготовки майбутніх учителів української мови й літератури в ЗВО. Блок педагогічних дисциплін включає педагогіку та психологію, основи науково-педагогічних досліджень, інформацію та інформаційні технології в освіті. Проте етнопедагогіка й етнопсихологія вивчаються фрагментарно і потребують більш детального розгляду, оскільки є вирішальними у формуванні етнокультурного світогляду майбутнього вчителя. Дисципліни загальної підготовки, на основі яких формується етнокультурна компетентність майбутнього вчителя української мови й літератури (Історія української державності та національної культури, Історія України), варто підсилити курсом «Етнокультурологія». Цикл дисциплін професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури, на нашу думку, варто доповнити курсом «Етнолінгвістика», або пропонованим нами спецкурсом «Педагогічні основи

етнокультурної діяльності вчителя української мови й літератури».

Особливої уваги потребує етнопсихологічна підготовка майбутнього вчителя української мови і літератури. В. Рибалка висловлює важливу ідею розвитку сучасної психологічної науки про перспективи удосконалення мовної мотивації, інформаційної, оперативної готовності, удосконалення мовних, лінгвістичних та інших навичок продовжується під час участі в спеціальних мовних курсах [158]. Студенти детально вивчають будову української мови, особливості її функції в синхронних і асинхронних елементах; навчаються здійснювати критичний аналіз різноманітних соціально-психологічних концепцій; володіють методологією, методикою та здійсненням науково-дослідницької діяльності в цій галузі, набувають лінгвістичних знань і вмінь, навичок викладання мовознавства та актуальних проблем українського мовознавства в закладах різного типу. На заняттях доцільно акцентувати увагу на прикладному характері української мови як засобу самовиховання та самовираження особистості, на розвитку мовної культури, мислення та формуванні мовних почуттів.

Метою літературної освіти майбутнього філолога є розвиток духовного світу особистості, створення умов для формування внутрішньої потреби постійного вдосконалення та реалізації творчого потенціалу. Розвиток літературних умінь майбутніх педагогів відбувається в рамках детального вивчення історії української літератури та сучасного літературного процесу в контексті історії та національної та світової культури, проте курси «Народознавство», «Українознавство» вилучені з програм підготовки бакалаврів за спеціальністю 014.01. Середня освіта (Українська мова й література). Вибіркова дисципліна «Літературне краєзнавство», на нашу думку, не задовольняє повною мірою формування професійних компетентностей майбутніх учителів української мови й літератури. Важливо, щоб навчання літературних предметів мало професійне, змістовне, гуманітарне духовно-просвітницьке етнокультурне спрямування, оскільки майбутнім учителям доведеться працювати в ЗЗСО з учнями-представниками різних етнопільнот.

Поглиблення комунікативних навичок здійснюється через оволодіння базовими риторичними знаннями, правилами, нормами спілкування, вимогами до мовної поведінки в різних ситуаціях спілкування та мовлення, набуття комунікативних навичок, усвідомлення особливостей навчального спілкування. Безсумнівний розвиток усної особистості, яка вміє застосовувати набуті знання та набуті навички в нових ситуаціях, що постійно змінюються.

Розвиток етнокультурної компетентності майбутніх учителів української мови й літератури передбачає набуття вмінь аналізувати культуру українського народу на основі монографій, довідкової літератури та відповідних наочних матеріалів, через збагачення естетичних знань (знання загальних закономірностей розвитку світу художньої культури, художніх напрямів у мистецтві), через оволодіння інноваційними прийомами естетичного виховання засобами різноманітних видів мистецтва.

Важливо орієнтувати курси з методики викладання української мови та літератури у ЗВО на формування потреб студентів у підвищенні професійної кваліфікації. Необхідно розвивати навички, пов'язані з моделюванням навчального матеріалу; доцільно обирати форми, методи і прийоми організації навчання з урахуванням змісту, мети, складності та важливості навчального матеріалу. Потрібно навчитися писати конспекти курсів і практичних занять; вибрати систему завдань, навчально-методичну, наукову, довідкову літературу. Корисно організовувати та контролювати поточну, тематичну та підсумкову роботу у формі контрольної роботи, індивідуальної бесіди, дипломної роботи, заліку, іспиту, захисту кваліфікаційної роботи, заліку, оціночного контролю; вміння використовувати навчальні комплекси, сучасні засоби ІТ; організації самостійного та індивідуального дослідження студентів; виконувати виховну функцію тощо.

Традиційні інформативні лекційні, практичні та семінарські заняття, орієнтовані переважно на репродуктивний рівень навчально-пізнавальної діяльності студентів, не стимулюють розвиток у них умінь узагальнювати, прогнозувати та формувати навчальний процес на продуктивному рівні. Тому

навчання має відбуватися з урахуванням сучасних освітніх технологій, які органічно формують професійну культуру студентів.

Поняття «педагогічна технологія» відоме з 20-х років ХХ ст. Вже тоді воно трактувалося по-різному: - як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять, що нагадує виробничу технологію; - як уміння оперувати навчальним і лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники.

Наукові пошуки в напрямку оптимізації та вдосконалення організації навчально-виховного процесу на різних рівнях освіти, в тому числі й вищої освіти, свідчать про суттєву трансформацію терміну «педагогічна технологія» від «технології в освіті» до «технологічної освіти», а потім і до «педагогічної технології». Близькими до нашого розуміння є визначення педагогічної технології як продуманої у всіх деталях моделі педагогічної діяльності з проектування, організації та проведенню навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів та вчителя [92].

Педагогічна технологія - це системний метод створення, застосування і визначення усього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів в їх взаємодії, що ставить своїм завданням оптимізацію форм навчання (ЮНЕСКО).

Педагогічна технологія - це створена адекватно до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обґрунтована навчально-виховна система соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі, яка, унаслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога. Таким чином, педагогічна технологія функціонує в якості науки, що досліджує раціональні шляхи навчання, і в якості системи принципів, прийомів і способів, що застосовуються у навчанні, і в якості реального процесу навчання.

Теоретичний аналіз проблеми підготовки майбутніх учителів української мови й літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО дозволив виокремити оптимальні педагогічні технології.

Технологія особистісно орієнтованого навчання при підготовці майбутнього вчителя української мови й літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО дає можливість не тільки підготувати високоосвіченого фахівця, але й створити умови для його самореалізації і саморозвитку студента.

Однією з технологій, яка дає можливість реалізувати ці умови, є особистісно орієнтована технологія навчання, у центрі якої перебуває особистість студента, її самобутність, самоцінність. Технологія особистісно орієнтованого навчання передбачає співпрацю та співтворчість студента й викладача. Головним суб'єктом навчального процесу є студент. Основним завданням викладача у процесі навчального процесу є спостереження за розвитком здібностей студентів, визначення особистих переваг у роботі з навчальним матеріалом, уміння розкрити та розвинути їх індивідуальні здібності. Зважаючи на це, особистісно орієнтоване навчання має на меті: розвивати індивідуальні пізнавальні здібності кожного студента, допомогти їм пізнати себе, самовизначитись та самореалізуватись, сформувані в них культуру життєдіяльності, яка дає змогу продуктивно будувати своє життя.

Особистісно орієнтоване навчання у ВШ ґрунтується на певних принципах: пріоритет індивідуальності, самоцінності студента, який є суб'єктом навчального процесу; співвіднесення освітніх технологій на всіх рівнях освіти із закономірностями професійного становлення особистості; визначення змісту освіти рівнем розвитку сучасних соціальних, інформаційних, виробничих технологій і майбутньої професійної діяльності; випереджувальний характер освіти, що забезпечує формування професійної компетентності майбутнього фахівця; визначення дієвості освітнього закладу організацією навчального середовища; урахування індивідуального досвіду студента, його потреби в самореалізації, самовизначенні, саморозвитку.

Особистісно орієнтована технологія навчання складається з

компонентів - особистісно орієнтованих ситуацій, опинившись у яких, здобувач освіти повинен шукати сенс, пристосувати їх до своїх інтересів, створити образ чи модель свого життя, обрати творчий момент, дати критичну оцінку. Для вирішення такого завдання недостатньо наявних знань, потрібні пізнавальні пошуки, зокрема участь у науково практичних конференціях з науково-дослідницькими роботами, презентації етнокультурних проєктів різних спільнот України, проведення днів, тижнів різних етносільнот України з метою ознайомлення з їхньою культурою, звичаями і традиціями, створення віртуальних екскурсій, участь в етнографічних розвідках, практиках тощо. Типовою ознакою особистісно орієнтованої підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах ЗЗСО є врахування у навчально-виховній роботі особистісних характеристик його учасників. Особистісно орієнтоване навчання забезпечує перетворення здобувача освіти з пасивного спостерігача, який засвоює знання та досвід, на активного співрозмовника та співробітника, суб'єкта навчально-виховної діяльності, продуктивної праці.

Інформаційно-комунікаційні технології навчання. Інформаційні технології – це технології, що тією чи тією мірою реалізують інформаційні процеси: збирання, накопичення, зберігання, передавання, опрацювання та представлення (відображення) інформації. У навчальному посібнику «Сучасні інформаційно-комунікаційні технології» ІТ розглядають як « сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, демонстрації та використання даних в інтересах їх користувачів». [220].

Компонент «комунікаційні» терміна «інформаційно–комунікаційні технології» підкреслює підвищення в останні роки ролі комп'ютерних мереж у забезпеченні реалізації інформаційних процесів.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології навчання (ІКТН) – це сукупність методів і технічних засобів застосування інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів зв'язку для забезпечення ефективного

процесу навчання.

Об'єктом методики застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі є процес навчання студентів в умовах сучасних навчальних закладів.

До головних завдань ІКТ у процесі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури можна віднести такі: подання нового матеріалу, демонстрація фахових презентацій, забезпечення зворотного зв'язку; здійснення контролю, накопичення та обробка інформації щодо навчальної діяльності студентів. Крім того, збільшення самостійної роботи студентів з використанням інформаційних технологій призводить до розвинення у них навичок інформаційного пошуку, що допомагають майбутньому фахівцеві швидко та ефективно знаходити потрібну інформацію, у тому числі професійно значущу. Розмаїття навчальних платформ, програм, сайтів дає можливість постійно саморозвиватися, проте ми вважаємо, що однією з головних перешкод для використання інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання української мови й літератури є відсутність відповідного навчально-методичного забезпечення, методично спланованого та розробленого у відповідності до чинних вимог, які висуваються до педагогічних програмних засобів, комп'ютерних навчальних програм. Серед основних факторів, що впливають на якість життя, не тільки визначає рівень життя, а й інколи виживання людини, є здатність приймати стратегічні рішення в ситуації невизначеності, тобто здатність знайти інформацію потрібну для правильної оцінки ситуації, уміти її опрацювати, прийняти рішення і довести це рішення до виконавців. Реалізувати це зі швидкістю, необхідною в сучасному суспільстві, можливо лише за допомогою ІКТ. Так ІКТ слід використовувати для того, щоб: надати можливості успіху для кожного, щоб не збільшувати різницю у можливостях отримати якісну освіту між найбіднішим і найбагатшим; підтримувати моделі ефективного розвитку.

Загально визнано, що студент повинен бути активним учасником навчального процесу. У результаті повинні змінитися відносини студент-

викладач, студент-студент, студент-навколишнє середовище, студент-джерела інформації. *Головним завданням навчання* стає не передача студентові певної суми знань, а формування умінь здобувати і опрацьовувати нові дані, формування навичок мислення високого рівня: аналізувати, синтезувати, оцінювати.

Реалізація технології критичного мислення в процесі підготовки майбутніх учителів української мови й літератури до етнокультурної діяльності в ЗЗСО.

Сучасна технологія розвитку критичного мислення представлена у працях О. Пометун, Л. Пироженко, О. Тягло. Автор підручника «Критичне мислення» А. Конверський визначає дане поняття як «усвідомлене відношення до процесу міркування, яке передбачає вміння будувати доведення, спростування, вміння висувати гіпотези, проводити аналогії, нарешті, знаходити помилки у своїх і чужих міркуваннях» [67, с. 20].

Сучасна освітня технологія розвитку критичного мислення розв'язує такі завдання:

- освітньої мотивації: підвищення інтересу до процесу навчання та активного сприйняття навчального матеріалу;
 - інформаційної грамотності: розвиток здатності до самостійної аналітичної та оцінювальної роботи з інформацією будь-якої складності;
 - культури письма: формування навичок написання текстів різних жанрів;
 - соціальної компетентності: формування комунікативних навичок та відповідальності за знання. Навчити критично мислити означає і вміти правильно поставити питання;
 - передбачають розкладання інформації на складові, виокремлення частин та аналіз кожної з виділених частин у межах єдиного цілого, на синтез
 - передбачають творче розв'язанням проблем на основі креативного мислення, на оцінювання – передбачають формулювання власних суджень).
- Варто згадати про такі методи технології критичного мислення: «Ромашка запитань», «Кубування», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Лінія

цінностей» тощо, «Ромашка Блума», «Сенкан». На заняттях з методики навчання мови і літератури ці методи розглядаються, практично використовуються, але тільки в процесі практичного застосування вони дають результат, а не викликають незадоволення.

Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі підготовки майбутніх учителів української мови та літератури дозволяє створити умови для розвитку творчого потенціалу особистості, розвитку її пізнавальних здібностей та комунікативних навичок.

Технологія ігрового навчання.

Сучасні наукові підходи до вирішення завдання інтенсифікації освітнього процесу, активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, переведення учня в позицію суб'єкта освітнього процесу також розглядають ігрову діяльність у якості одного з оптимальних методів забезпечення активної та самостійної пошуково-творчої діяльності, який матиме результатом здобуття досвіду практичної діяльності з вирішення поставлених в межах ігрового завдання задач. Ігрові технології використовуються: у якості зручної технології вивчення окремої теми з метою найбільш ефективного та ручного формування системи понять в методиці вивчення навчального предмета; у якості окремого елемента складної педагогічної технології; у якості технології організації позакласної виховної роботи. Ігрові технології мають чимало спільного зі звичайною грою, а тому науковці виділяють ряд специфічних особливостей дидактичних ігор, які саме вирізняють ігрові технології на фоні інших методів навчання та на фоні звичайної гри. Ідеться про таку важливу ознаку ігрового навчання, як дидактична мета, заради досягнення якої відбувається організація ігрового навчання.

Другим важливим елементом ігрового навчання визначається можливість досягнення кращих педагогічних результатів у порівнянні з традиційними методами вивчення окремих тем, засвоєння понять, формування системи умінь тощо. Ігрові технології інтегруються до освітнього процесу в формі окремих занять, що проводяться за вимогами ігрових технологій, або в якості окремих

ігрових прийомів та ситуацій, які вводяться до структури звичайного уроку на різних етапах ознайомлення з навчальним матеріалом, способами його використання для вирішення практичних завдань, або в якості засобів стимулювання активності та самостійності учнів, формування в них мотивації до навчальної діяльності. Успішний досвід впровадження ігрових методів навчання починаючи з 70-х років ХХ століття призвів до ініціювання вивчення феномену дидактичної гри та виділення в якості окремого виду технологій організації освітнього процесу саме ігрових технологій, які на початку ХХІ століття належать до групи технологій інтерактивного навчання. Концептуальні положення впровадження ігрових технологій, реалізація ігрових технологій на уроках в сучасному закладі освіти спираються на досвід та виявлені в ході наукового вивчення даного феномену вимоги.

У першу чергу особливістю ігрових технологій є постановка мети заняття, яка має повідомлятися учням у формі ігрового завдання.

Другою важливою умовою успішного впровадження ігрової технології в освітньому процесі є організація навчальної діяльності у відповідності до повідомлених правил гри.

Третьою особливістю є зміни в ставленні до навчального матеріалу, який за умов традиційного навчання розглядається в якості об'єкту вивчення, навколо якого розвивається навчально-пізнавальна та викладацька діяльності, а за умов ігрового навчання навчальний матеріал застосовується в якості засобу здобуття досвіду. Також слід наголосити, що під час ігрової діяльності виникає ефект змагання, що забезпечує емоційну забарвленість навчальної діяльності здобувачів освіти і слугує переводу навчального завдання в категорію ігрового завдання, успішне виконання якого асоціюється з ігровим результатом.

Ігрові технології можуть дещо еволюціонувати в напрямку ускладнення ігрових завдань, але залишаються так само ефективними в питаннях розвитку комунікативних здібностей, творчості та самостійності, оскільки спираються на фундаментальні потреби у самореалізації й прагненні досягти успіху у пропонуваніх видах ігрової діяльності. Ігрові технології в освітньому процесі

можуть передбачати слідування певному сюжету з використанням ролей, що обумовлюється логікою гри та очікуваними результатами ігрової діяльності. У процесі програвання ігрової ситуації за визначеним сценарієм так само, як і у разі інших ігор з правилами, відбувається тренування учасників гри щодо прийняття рішень, розвиток їх творчості та комунікативних умінь. Використання ігрових технологій в дорослому віці також спирається на фундаментальні потреби особистості в самоствердженні. Ігрова діяльність усуває бар'єри невпевненості за рахунок того, що ігрова імітована ситуація дає можливість випробувати свої можливості, а у разі невдалої проби йтиметься лише про певну невдачу в грі, яка спокійно сприймається як звичайної ігровий момент. За рахунок легкості включення в ігрову діяльність та готовність ризикувати суб'єкт освітнього процесу проявляє максимальну активність та творчість у порівнянні з використанням традиційних методів організації педагогічної взаємодії в освітньому процесі. Існує великий спектр педагогічних задач, які можна вирішувати з допомогою дидактичних ігор зі значно кращими результатами.

Оскільки завданням ігрових технологій є формування у здобувачів освіти цілісного уявлення про практичну діяльність, у якій вони мають застосовувати набуті знання і досвід прийняття індивідуальних та спільних з іншими учасниками ігрового спілкування рішень, розвиток теоретичного мислення та умінь впроваджувати ідеї в життя, формування пізнавальної мотивації, то результат завжди сприятиме покращенню ефективності підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності.

На заняттях з української мови і літератури використовуємо як завдання випереджувального характеру (наприклад: інсценізація уривку з твору), так і спонтанні ситуативні вправ, які вимагають швидкої реакції, креативного підходу до вирішення тієї чи тієї ситуації, що дає можливість кожному побороти свої страхи, узяти на себе відповідальність за результат.

Технологія інтерактивного навчання має таку організацію навчального процесу, за якої неможлива неучасть у процесі пізнання, кожен здобувач освіти має конкретне завдання, за виконання якого він повинен публічно прозвітувати;

від діяльності кожного залежить якість виконання поставленого перед групою завдання.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Інтерактивні технології навчання в підготовці фахівців різного профілю привертали увагу багатьох науковців. Так, О. Пометун зазначає, що з 1975 року, завдяки німецькому досліднику Г. Фріцу, почав використовуватися термін «інтерактивна педагогіка», який за головну мету інтерактивного процесу визначив зміну й поліпшення моделей поведінки його учасників [149]. Інтерес до технологій інтерактивного навчання зумовлений тим, що інтерактивні підходи сьогодні є найбільш ефективними, бо ставлять того, хто шукає знань, в активну позицію їх самостійного освоєння... Чи можна звичайну лекцію переформатувати в інтерактивний вид діяльності? Так, можна, якщо залучити студента до співпраці, наприклад, висвітлити одне з питань теми, підібрати приклади до тих чи тих пунктів теми, створити дискусію, поставивши проблемне запитання. Для подолання складності застосування інтерактивних технологій необхідно пам'ятати ключовий момент: інтерактивні справи потребують змін усього колективу, багато часу для підготовки, тому застосовуємо принцип «краще менше, та краще» у підготовці інтерактивних занять протягом навчального року, ніж абияк, але часто проводити підготовлені «ігри». Використання інтерактивних технологій – це створення такого мікроклімату в колективі, який найліпше сприяє співробітництву, взаєморозумінню, доброзичливості, дає можливість дійсно реалізувати особистісно-орієнтоване навчання.

Для ефективного застосування інтерактивних технологій, охоплення всього необхідного матеріалу, його глибокого вивчення педагог повинен старанно планувати свою роботу.

Кожна педагогічна технологія має свої процесуальні характеристики (мотиваційна, управлінська, категорія учнів), а також має програмно-методичне

забезпечення (навчальні плани, програми, методичні посібники, дидактичні матеріали, наочні технічні засоби навчання, діагностичний інтерпретацій). Усе це підпорядковується меті: підготувати до професійної діяльності кваліфікованого, активного фахівця, який іде в ногу з часом, пропагує ідеї гуманізму, діалогу культур, толерантності в полікультурному суспільстві.

Виховати особистість може лише педагог, тому є нагальна потреба якісних змін у професійному світогляді наставників, докорінного вдосконалення психолого-педагогічної перепідготовки, психологічної культури професорсько-викладацького складу педагогічного вишу. Ми цілком погоджуємося з міркуваннями вчених про те, що викладачі ЗВО мають стати не стільки носіями та трансляторами наукової інформації, скільки організаторами пізнавальної діяльності студентів, їх самостійної роботи, наукової творчості.

Підготовка вчителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності вимагає ретельного технологічного супроводу. Тут важливо враховувати як змістовну, так і педагогічну сторону підготовки. Технологічний супровід підготовки вчителів до етнокультурної діяльності може включати в себе використання електронних платформ для навчання, онлайн-ресурсів, відео-уроків та інших інструментів для зручної та ефективної підготовки.

Технологічний супровід допомагає зробити процес постійного навчання більш ефективним, доступним і зорієнтованим на досягнення практичних результатів для вчителів української мови і літератури.

Не менш важливий етап – *співпраця з експертами в галузі етнокультурної діяльності та партнерами*, такими як музеї, бібліотеки, громадські організації, може значно збагатити навчальний процес і забезпечити доступ до додаткових ресурсів та можливостей для вчителів. Залучення експертів та партнерів є важливим елементом технологічного супроводу реалізації моделі підготовки учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Експерти та партнери можуть надавати цінний внесок у підготовку вчителів, допомагати з розробкою програми, надавати консультації та матеріальну підтримку. Кроки для залучення експертів та партнерів:

- визначення потреб: визначте, які конкретні потреби є у вашій моделі підготовки вчителів. Це можуть бути потреби в знаннях, методиках викладання, ресурсах, фінансуванні та інші;
- пошук експертів: знайдіть експертів у галузі української мови, літератури та етнокультурної діяльності, які можуть надавати консультації та підтримку вчителям і організаторам програми;
- співпраця з університетами та навчальними закладами: встановіть партнерство з університетами, коледжами та іншими освітніми закладами, щоб мати можливість використовувати їхні ресурси та експертизу для підготовки вчителів;
- залучення місцевих культурних організацій: пошукайте партнерів серед місцевих культурних організацій, музеїв, галерей та інших установ, які можуть надавати доступ до культурних ресурсів та експертів;
- розробка спільних проєктів: розробіть спільні проєкти з експертами та партнерами, які можуть включати в себе розробку навчальних матеріалів, проведення майстер-класів, організацію культурних заходів та інші активності;
- підтримка комунікації: забезпечте ефективну комунікацію між експертами, партнерами, організаторами програми та вчителями. Це допоможе забезпечити обмін інформацією та співпрацю на всіх етапах підготовки.

Важливо *інформувати громадськість* про цілі та результати програми, організувати публічні заходи, які демонструють досягнення учасників. Публічні заходи та інформаційна робота є важливими компонентами технологічного супроводу реалізації моделі підготовки учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Ці заходи допомагають сприяти свідомості громадськості, залучати зацікавлених сторін та створювати сприятливий клімат для реалізації програми. Наведемо етапи для організації публічних заходів та інформаційної роботи:

- розробка комунікаційного плану: детальний комунікаційний план, у якому визначите цілі, аудиторію, ключові повідомлення та інструменти

комунікації;

- спільноти у соціальних мережах: створіть та підтримуйте сторінки та групи в соціальних мережах для залучення вчителів, студентів і громадськості. Розміщуйте там новини, інформацію про заходи та корисні ресурси;

- веб-сайт: розробіть веб-сайт або розділ на існуючому сайті, де можна розміщувати інформацію про програму підготовки вчителів. Забезпечте наявність контактної інформації та зручний доступ до ресурсів;

- прес-релізи й інтерв'ю: підготуйте прес-релізи та пропозиції для інтерв'ю для місцевих та національних ЗМІ, щоб привернути увагу до програми та інших подій;

- інформаційні листівки та брошури: розробіть інформаційні листівки та брошури про програму та розповсюджуйте їх серед зацікавлених сторін, включаючи учителів, студентів, батьків та інших;

- організація вебінарів та семінарів: проводьте вебінари, семінари та інші онлайн-заходи для поширення інформації про програму та надання можливості задавати запитання;

- публічні лекції та заходи: організуйте публічні лекції, конференції, дискусії.

З огляду на зміни в суспільстві та культурі виокремлюємо наступний етап нашого технологічного супроводу – *регулярне оновлення й адаптація до поточних потреб та вимог*. Постійне оновлення програми для підготовки вчителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності є необхідною для забезпечення її актуальності та відповідності сучасним вимогам.

Постійне оновлення програми допомагає забезпечити її відповідність сучасним вимогам та стандартам і забезпечити вчителів необхідними навичками і знаннями.

Це загальна структура для технологічного супроводу моделі підготовки учителів до етнокультурної діяльності. Кожна конкретна програма може мати свої особливості в залежності від контексту і цілей.

Отже, використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, включаючи відеолекції, вебіари, онлайн-платформи для навчання та спілкування, може значно покращити якість навчання та забезпечити доступність навчальних матеріалів для студентів. Технологічний супровід також дозволяє ефективно здійснювати моніторинг та оцінювати освітній процес. Важливо враховувати індивідуальні потреби та інтереси студентів під час підготовки майбутніх учителів. Технологічні засоби можуть бути використані для створення персоналізованих навчальних шляхів та індивідуального підходу до кожного студента. Розробка власних онлайн-ресурсів, доступних для студентів, а також використання відкритих освітніх ресурсів може зменшити фінансові витрати на навчання та робити його більш доступним. Важливо встановити зв'язки з учасниками громадськості та експертами зі сфери української мови, літератури та культури для забезпечення практичного навчання та підтримки студентів у їхньому професійному розвитку. Спільна робота викладачів та студентів над проєктами, дослідженнями та педагогічною практикою сприяє більш глибокому розумінню та впровадженню етнокультурної діяльності у практиці. Технологічний супровід дозволяє здійснювати постійний моніторинг та оцінку результатів навчання. Це допомагає вчасно виявляти проблеми та розвивати стратегії для їхнього вирішення.

Технології формування готовності майбутніх вчителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності передбачають застосування комплексу різноманітних педагогічних заходів: методів навчання з поступовим переходом від репродуктивних до проблемно-пошукових, виконання тестових методик, проведення ділових та рольових ігор, розв'язання професійних задач і ситуацій, виконання самостійних творчих завдань.

Загалом, успішна модель підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності повинна використовувати технології як інструмент для забезпечення високої якості освіти, індивідуального підходу та розвитку культурної компетентності.

Висновки до другого розділу

Педагогічні умови є складовою освітнього процесу як динамічної взаємодії (співпраці та партнерства наставників і студентів), під час якої стимулюється та організовується активна навчально-пізнавальна діяльність сучасної молоді у середній та вищій школі. Доцільність створення педагогічних умов, сутнісна характеристика передбачуваного результату, а також особливості середовища, у якому здійснюється процес досягнення певної мети, у свою чергу, зумовлюють вибір оптимальних психолого-педагогічних умов.

Відповідно до змістового наповнення виокремлено наступні групи педагогічних умов:

- 1) *інформаційні* (зміст освіти; пізнавальний аспект навчального процесу);
- 2) *технологічні* (сукупність компонентів навчального процесу): форми, засоби, методи, прийоми, етапи і прийоми організації навчально-виховної діяльності;
- 3) *особистісні* (поведінка, діяльність, спілкування, особистісні якості суб'єктів навчально-виховного процесу; його психологічні основи).

Визначаючи умови реалізації будь-якої сторони педагогічного процесу, їх доцільно поділяти на об'єктивні (зовнішні) і суб'єктивні (внутрішні). До об'єктивних педагогічних умов в основному відноситься раціональне використання методів і форм навчання і самовиховання. Суб'єктивними вважаються знання, уміння, навички, психічні процеси, стан і властивості людини.

На нашу думку, підготовка майбутнього учителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності має базуватися на таких принципах: дедуктивність, принцип послідовності навчання, принцип активного професійного розуміння, принцип гуманізації та психологізації, природовідповідність, педагогічний, безперервність і систематичність, цілісність, наукова характеристика, інноваційність та варіативність, диференціація та індивідуалізація, контекстність, міжкультурність, культурна

сумісність.

Така діяльність, спрямована на підготовку майбутніх учителів на зазначених принципах, передбачає виконання таких професійних функцій: соціально-побутової, організаційної, профілактичної, правозахисної, комунікативної, соціально-психологічної, культурологічної, змістовної, виховної, консультативної.

Підготовка фахівців до педагогічної діяльності, яка передбачає використання етнопедагогічної спадщини малих етнічних груп у процесі поліетнічного виховання, має здійснюватися на основі інтегративної концепції міждисциплінарної дослідницької практики, практико-орієнтовані моделі навчально-виховної роботи в школі, створення українських моделей освітньої діяльності, гнучких та адаптованих до специфіки підготовки фахівців освітньої галузі.

Створення ефективної системи безперервного професійного навчання вчителя-філолога можливе за умови встановлення мотиваційного акценту та ціннісного ставлення до постійного професійно-педагогічного самовдосконалення. Це забезпечується вільним і свідомим вибором філологічної спеціальності на підготовчому ступені ЗВО та комплексною системою професійної підготовки у виші на різних рівнях освіти.

Уведення компетентнісного підходу до національної системи освіти спрямоване на забезпечення вищого рівня особистісної компетентності та підготовки компетентного спеціаліста, орієнтованого на різні сфери сучасного життя, що є однією з потреб суспільства.

Проаналізовано освітньо-професійні програми першого (бакалаврського) рівня ВО за спеціальністю 014.01 Середня освіта (українська мова та література) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за 2020, 2021, 2022 роки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Визначено, що культурологічна, комунікативна, соціальна, лінгвістична компетентності реалізуються в рамках нормативної частини освітньої програми.

Створення моделі підготовки майбутніх учителів української мови і

літератури до етнокультурної діяльності вимагає систематичної роботи, співпраці викладачів та студентів, а також залучення зовнішніх експертів та партнерів. Крім того, важливо враховувати зміни в суспільстві та освітньому середовищі для адаптації навчальних програм і підходів до сучасних вимог.

Викладачам гуманітарних дисциплін слід наповнювати зміст лекцій, практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи, фольклорної програми та підготовчої пасивної педагогічної практики студентів інформацією, яка сприяє розвитку вищезазначених навичок. Необхідно збагатити уроки мови та літератури інформацією про культуру корінних народів у діалозі з іншими слов'янськими культурами.

Запропонована модель представляє не лише її компоненти та структурно-логічні зв'язки між компонентами, а й умови, за допомогою яких можна підготувати майбутніх учителів української мови та літератури до професійної діяльності в етнокультурному освітньому середовищі. Критичне осмислення чинних настанов та утвердження нових настанов вимагають впровадження продуманого та творчого підходу до організації міжкультурної освітньої діяльності у професійній підготовці майбутніх учителів української мови та літератури в навчальних закладах педагогічної ВО, заохочуючи їх оптимізувати свій власний освітній шлях.

Матеріали другого розділу представлено публікаціями автора [151; 156; 214; 215].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У третьому розділі розвідки висвітлено авторські критерії та показники готовності майбутніх учителів української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства: мотиваційно-аксіологічний (наявність розвиненої спрямованості та мотивації до організації та проведення етнокультурної діяльності на уроках української мови і літератури); когнітивний (сформованість системи знань для здійснення етнокультурної діяльності на засадах українознавства); комунікативно-діяльнісний (уміння, навички, досвід, захопленість, прагнення, активність, ініціатива, спрямовані на здійснення етнокультурної діяльності), рефлексивний (уміння, навички коригувати діяльність, об'єктивно оцінювати здобутки, здійснювати самоаналіз). Описано рівні готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Узагальнено етапи підготовки до етнокультурної діяльності (ціннісний, знанневий, операційний, творчий). Представлено модель підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності та педагогічні умови її реалізації.

3.1. Критерії та показники рівнів підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Під час окреслення змісту, форм і напрямів роботи з підготовки майбутніх вчителів-словесників до організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства ми відштовхувалися від знань та навичок, якими повинні

володіти студенти для успішного послуговування ними в професійній діяльності.

Аналіз науково-педагогічної літератури з окресленого питання дає нам підстави стверджувати про досить розгалужену систему критеріїв, виокремлених на часі науковцями. Так, до прикладу, Ю. Бардашевська у своєму дослідженні виділяє такі критерії готовності: когнітивний, практично-діяльнісний, критеріально-оцінний. О. Коник, аналізуючи готовність педагога до організації позаурочної проєктної діяльності, виокремлює мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний критерії оцінювання. С. Пішун, досліджуючи готовність майбутніх учителів-словесників до організації позакласної роботи з обдарованими учнями, визначає такі критерії сформованості: мотиваційно-вольовий, інструментально-методичний, професійний, індивідуально-творчий, рефлексивно-коригувальний. О. Семеног у системі професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури (в умовах педагогічного ЗВО) називає мовно-мотиваційний, комунікативно-інформаційний та операційно-діяльнісний критерії [186, с. 27].

Узагальнюючи проаналізовані праці, ми пропонуємо наступні критерії та показники готовності майбутніх учителів української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства: *мотиваційно-аксіологічний* (наявність розвиненої спрямованості та мотивації до організації та проведення етнокультурної діяльності на уроках української мови і літератури); *когнітивний* (сформованість системи знань для здійснення етнокультурної діяльності на засадах українознавства); *комунікативно-діяльнісний* (уміння, навички, досвід, захопленість, прагнення, активність, ініціатива, спрямовані на здійснення етнокультурної діяльності), *рефлексивний* (уміння, навички коригувати діяльність, об'єктивно оцінювати здобутки, здійснювати самоаналіз).

Пропонуємо детально окреслити кожен з критеріїв відповідно до теми нашого дослідження.

Погоджуємося з О. Семеног стосовно потрактування *мотиваційно-аксіологічного критерію* готовності як установки на особливу значущість та важливість нових освітніх технологій у сучасному освітньому процесі;

прагнення до активного вивчення педагогічних інновацій; бажання вчителя творчо та неординарно проєктувати власну педагогічну діяльність; зацікавленість учителя до процесу вивчення інновацій [186].

Досліджуючи підготовку майбутніх учителів української мови і літератури до організації позакласної творчої діяльності учнів загальноосвітніх закладів В. Денисенко визначає такі елементи означеної готовності з відповідними показниками мотиваційно-аксіологічного критерію:

- мотиваційно-змістовий (полягає в потребі творчої самореалізації, наявності мотивації на досягнення успіху в позакласній креативній діяльності; наявність фахових знань, розуміння сутності і видів позакласної творчої діяльності);

- операційно-діяльнісний (сукупність проєктувальних, комунікативних, інтерпретаційних та аналітичних умінь та навичок);

- індивідуально-творчий (креатив, артистизм, здатність до імпровізації, прийняття швидких рішень) [40].

- Цей критерій готовності демонструє спрямованість особистості майбутнього вчителя на розв'язання проблем, пов'язаних з опануванням та відтворенням інтерактивної технології у своїй педагогічній діяльності. Варто зазначити, що мотиваційна складова є базисною, системоутворювальною досліджуваній готовності.

На основі опрацьованого теоретичного матеріалу ми виокремлюємо авторські *показники мотиваційно-аксіологічного критерію*:

- обізнаність з етнічними спільнотами України;
- обізнаність з культурними традиціями і звичаями етнічного населення України;

- усвідомлення необхідності здійснення етнокультурної діяльності з учнями закладів загальної середньої освіти.

Вважаємо, що базовим елементом підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності учнів на

засадах українознавства має бути формування стійкої мотивації здобувачів до означеного виду діяльності.

Варто додати, що професійний вибір здійснюється зазвичай за рахунок зовнішніх чинників (наприклад: престижність обраної професії, заробітня плата, тривалість відпустки, можливість додаткового заробітку (репетиторство)). Однак при цьому не звертається увага на певні емоційні риси окресленої професійної діяльності, серед яких: стреси, психічне, фізичне й емоційне перенапруження, наявність / відсутність здібностей до роботи такого виду, не нормованість робочого графіку та понад нормованість затраченого часу (підготовка до уроків, виховних заходів; перевірка зошитів; робота з документацією; самоосвіта). Як наслідок, негативні аспекти можуть призвести до розчарування у професії як такій, апатії, професійного вигорання тощо.

Отже, формування мотиваційно-аксіологічного критерію надає певного особистісного змісту ситуації професійного вибору, сприяє формуванню свідомого ставлення особистості до соціальної дійсності, скеровує її соціальну поведінку.

Однією з ключових форм цінностей як таких є ціннісні уявлення, котрі входять до психологічної структури особистості як особистісні цінності. Предметні цінності є об'єктом спрямованих на них потреб, інтересів, спрямованих на позитивне ставлення до себе. Нормативні цінності, тобто аксіологічні уявлення, виражають це ставлення в суб'єктивній, ідеальній формі. Ці потреби та інтереси втілюються за рахунок мови почуттів і думок, понять і образів, уявлень і суджень. Усі цінності науковці поділяють на позитивні та негативні. Основоположний критерій для такого поділу полягає в тому, чи відповідають ці цінності потребам або інтересам людини. Також можемо говорити і про інші класифікаційні підходи до погруповувань цінностей як таких. Приміром, виокремлюють матеріальні та духовні; вітальні та соціальні.

Цінності не існують ізольовано, тому їх варто аналізувати у взаємодії у межах різних ситуацій, середовищ, впливів у системі громадянського, національного, морального, естетичного і трудового виховання. У контексті

окресленої дефініції також можемо говорити про поняття «ціннісні орієнтації», яке часто використовується в педагогіці. Під ним мається на увазі нестабільна, проте відносно стійка система направленості інтересів і потреб особистості, що має орієнтир на певний аспект соціальних цінностей. Формування ціннісних орієнтацій індивіда відбувається під час його соціального розвитку, участі в трудовому житті. Відповідно виховання людини визначається як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій [31].

Поліфункційним вважаємо процес виховання на основі засвоєння певних цінностей, та формування мотивації до педагогічної діяльності. Він включає в себе різні впливи, серед яких: педагогічні (виховання та самовиховання), соціальні (об'єктивні умови життєдіяльності, середовище існування), психологічні (особливості психологічної організації, психотипу).

Як результат можемо констатувати зміни в поглядах, орієнтирах, поведінці, що є абсолютно нормальним явищем, яке, у свою чергу, забезпечує як безпосередній, так і опосередкований вплив на становлення особистості здобувача. Принагідно додамо, що формуванню цілісної особистості, котрій властиві стійка соціальна, психічна та моральна спрямованість, високий рівень саморегуляції поведінки, сприяє наявність чітко сформованої мотивації до будь-якого виду діяльності та ціннісних орієнтацій.

Таким чином, у рамках формування мотиваційно-аксіологічного критерію готовності майбутнього вчителя-філологів до організації етнокультурної діяльності учнів на засадах українознавства вважаємо за доцільне регулярно проводити культурно-дозвіллеву діяльність здобувачів етнокультурної тематики.

Когнітивний критерій готовності майбутнього вчителя-словесника до організації етнокультурної діяльності на уроках української мови і літератури передбачає оволодіння майбутніми вчителями знань з низки лінгвістичних та інших дисциплін. Серед них: українознавство, етнографія, фольклористика, етномовознавство, сучасна українська літературна мова, історична граматики, діалектологія, фольклор, історія української літератури, дитяча література,

практикум з виразного читання, історія України, етнологія, етнопедагогіка, методика організації українознавчих свят та масових заходів тощо. Учитель повинен повсякчасно вивчати й аналізувати наукову, науково-методичну літературу з питань українознавства задля якісного провадження його елементів в освітній процес (як на уроках, так і в позаурочний час); ознайомлюватися з передовим педагогічним досвідом колег в цій галузі; володіти знаннями стосовно здійснення пошукової та культурнодозвілєвої роботи; усвідомлювати специфіку професійно-педагогічної діяльності в умовах школи; мати системні знання основних термінів, понять з українознавства, усної народної творчості тощо; мати навички самостійного пошуку необхідної українознавчої інформації тощо.

До показників когнітивного критерію відносимо наступні:

- уміння враховувати етнокультурний компонент в майбутній професійній діяльності;
- уміння дотримуватися етичних норм і правил поведінки у спілкуванні в полікультурному освітньому середовищі;
- уміння ініціювати спілкування з представниками інших етнокультур.

Насамкінець, аналізуючи когнітивний критерій як такий можемо констатувати наступне. Він вказує на наявність у здобувачів специфічних знань, умінь та навичок, необхідних для успішного використання педагогічних технологій у власній професійній педагогічній діяльності:

- психолого-педагогічних (розуміння індивідуальних вікових, психолого-педагогічних особливостей учнів; знання змісту та функцій використання педагогічних технологій в освітньому процесі; особливостей сприйняття інформації школярам, яка подається через використання нових педагогічних технологій);
- предметних (оперування студентами–майбутніми учителями знаннями із фахових дисциплін, вміння їх інтерпритувати через використання педагогічних технологій);

– методичних (уміння адаптовувати та застосовувати в освітньому процесі педагогічні технології; знання специфіки подачі навчального матеріалу із використанням педагогічних технологій; знання методики роботи з кожного навчального предмета початкової школи з використання педагогічних технологій);

– технологічних (розуміння змісту, видів та функціональних можливостей використання педагогічних технологій в освітньому процесі). Когнітивний компонент містить сукупність специфічних знань майбутнього вчителя, які необхідні йому для успішного використання педагогічних технологій у професійній діяльності.

Комунікативно-діяльнісний критерій передбачає наявність у майбутнього вчителя української мови та літератури знань про форми, методи, умови, за яких відбуватиметься етнокультурна діяльність учнів на засадах означених дисциплін; набуття і вдосконалення вмінь та навичок проведення такої роботи. Для реалізації окресленого критерію вчитель повинен вміти здійснювати аналіз мовознавчої та літературознавчої літератури; організовувати й проводити фольклорні, етнографічні, та ін. дослідження; вміти виразно декламувати вірші; планувати та втілювати в життя культурно-дозвілльєву діяльність учнів тощо. Безперечною перевагою будуть танцювальні навички, уміння виконувати народні танці чи ж грати на народних музичних інструментах, шити власноруч чи ж виготовляти з різних матеріалів предмети домашнього вжитку, костюми, декорації. Також у межах цього критерію можемо говорити і про розвиток організаторських здібностей, осібно керування гуртками українознавчого спрямування.

Показниками комунікативно-діялісного критерію виокремлюємо наступні:

- виявлення толерантного ставлення до представників етнокультур України;
- здатність сприймати та визнавати самоцінність етноспільнот України

та їхніх етнокультур;

– наявність усталеності до непередбачених суперечливих ситуацій, викликаних непорозумінням спілкування у поліетнічному освітньому середовищі та їх запобігання.

Готовність майбутнього вчителя української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності на своїх уроках та в позаурочний час буде успішно зреалізована за умови доцільного використання в навчально-виховному процесі інтерактивних форм, методів і технологій навчання, як-то: проблемні ситуації, міні-диспути, тренінги тощо. Комунікативно-діяльнісний критерій передбачає активне використання педагогічних технологій у професійній діяльності майбутнього вчителя як засобу пізнання, самовдосконалення, прояву творчості а також, виховання аналогічних характеристик у своїх вихованців. Прослідкувати вияв сформованості цього критерію готовності майбутніх учителів школі можна під час проходження ними педагогічної практики. Саме під час проведення виховних заходів, пробних уроків, студенти активно використовують педагогічні технології з метою оптимізації освітнього процесу, зацікавлення учнів та досягнення позитивних результатів. Майбутні вчителі створюють щось нове, оригінальне, проявляючи при цьому нетрадиційний підхід до організації освітнього процесу, уміння творчо вирішувати певні навчальні завдання, налагоджувати взаємодію з іншими учасниками освітнього процесу, вміння саморозвиватися та самовдосконалюватися.

Рефлексивний критерій – це вміння майбутніх учителів перевіряти якість реалізації дидактичних функцій під час використання педагогічних технологій; здатність критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання певної педагогічної технології; уміння здійснювати контроль за етапами та вимогами щодо використання педагогічної технології; давати оцінку доцільності використання педагогічної технології на уроці тощо. Цей компонент готовності забезпечує прояв майбутніми вчителями певних особистісних якостей (рефлексивність, емпатія, самокритичність, мобільність тощо).

Рефлексивний критерій характеризує майбутнього вчителя з точки зору

його вміння аналізувати результати своєї діяльності, усвідомлення ним власного рівня професійної підготовки до реалізації мети і завдань роботи, а також усвідомлення потреби в професійній самоосвіті, самовдосконаленні. Співвідношення професійних якостей, знань та вмінь, що відповідають зазначеним критеріям і показникам, ступінь їх усвідомлення, виразності, усталеності й активності прояву мають складати якісну характеристику рівня готовності вчителя до роботи з учнями. Принагідно додамо, що дослідження готовності здійснюється на основі комплексу різноманітних методик:

- безпосередньо, через опитування вчителів;
- опосередковано, через її прояви в окремих аспектах методичної та практичної діяльності вчителів, засобами аналізу:
 - 1) результативності спеціальної підготовки, активності й успішності участі вчителів у науково-дослідній, методичній роботі навчального закладу;
 - 2) рівня результативності навчання і виховання учнів;
 - 3) суб'єктної позиції вчителів в освітньому процесі).

Таким чином *показниками рефлексивного критерію* виокремлюємо наступні:

- емоційне ставлення до етнокультури сучасності та усвідомлення емоційної реакції під час використання різних етноформ;
- емоційне ставлення до загально визнаних етнокультурних цінностей;
- координація і регулювання етнокультурної діяльності всіх учасників спілкування й обирання адекватних засобів етнокультурного впливу щодо її подальшого стимулювання (взаємооцінка, взаємоконтроль).

Ми чітко усвідомлюємо, що для успішного формування готовності майбутнього вчителя-філолога до організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства необхідно навчитися моделювати особливості того виду діяльності, до якого здійснюється підготовка, знати вікові особливості дітей та специфіку роботи у школі загалом, заохочувати та підтримувати інтерес до

обраної професії.

У цьому контексті доречно говорити *про поетапність підготовки до етнокультурної діяльності* як цілісної динамічної системи.

Оскільки за системним підходом зміст будь-якої підготовки являє собою цілісну систему структурних компонентів, то визначення етапів її формування визначається послідовністю формування зазначених компонентів.

Першим етапом називаємо *мотиваційний*, апелюючи до того, що саме мотиви та цінності є ключовими сподвижниками до руху загалом та провадження етнокультурної діяльності зокрема. Асоціюємо його зі спрямованістю на засвоєння цінностей національної культури, свідоме використання методів і провідне народне виховання в практичній професійній діяльності, цілеспрямоване дослідження історії краєзнавства, історії корінного народу, вивчення фольклору. Тобто зміст першого етапу включає розвиток народознавчого задуму майбутнього вчителя української мови і літератури через формування відповідних інтересів, художньо-естетичних потреб, підготовку до етнокультурної діяльності тощо.

На цьому етапі відбувається формування ціннісно-орієнтаційного компоненту етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на основі застосування методів, до яких належать:

- практично-діяльні, повчальні, спонукальні, застережливі методи (група українських народознавчих методів навчання [155];
- метод з'ясування значення етнокультурної підготовки для досягнення високої майстерності, метод навчальної дискусії, метод імітаційно-ділової гри, метод пред'явлення навчальних вимог, метод заохочення до вивчення фольклору [116];
- наочні методи та прийоми демонстрації, методика інсценізації різноманітних видів фольклору (методи художньо-практичної групи [169];
- бесіда, розповідь (група словесних методів);
- анкетування, тестування, діагностичне опитування (група емпіричних

методів);

– методика «Студент у ролі вчителя» з групи інтерактивних методів.

У світлі викладеного першим етапом формування етнокультурної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури доцільно визначаємо саме мотиваційний.

Другий етап – *знаннєвий* – педагогічне стимулювання інтелектуальних процесів через розвиток прийомів операцій мислення, формування етнокультурної компетентності на основі адаптації системи цінностей етнічної культури (як духовної, так і матеріальної), а також розуміння педагогічного потенціалу методів і провідного народного виховання в цілому та виховання етнічної сторони, зокрема для вирішення складних ситуацій у навчально-виховному процесі.

Методичне забезпечення при формуванні цього показника передбачало поєднання методу з'ясування змісту етнокультурної підготовки з методами розвитку художньо-естетичної потреби в засвоєнні етнокультурних цінностей, зосереджених у фольклорі.

Третій етап – *операційний*, пов'язаний з поглибленням умінь, їх відпрацювань, шліфування. Будь-які навички вимагають автоматизму, тому говоримо про практичне втілення здобутих знань, системне їх повторення. Мають бути створені відповідні умови для можливості реалізації отриманих знань, втілення їх в невимушеній формі, максимально природніх умовах, невимушено.

Забезпечення усвідомлення майбутніми вчителями української мови і літератури необхідності та можливості набуття та постійного підвищення рівня етнокультурної підготовки здійснюється на основі створення відповідного середовища. Під час цього етапу формується прагнення до пізнання етнокультурних цінностей, сконцентрованих у фольклорі. При цьому велике значення мав вибір навчально-методичних матеріалів із зазначених навчальних дисциплін, підбір навчально-педагогічного репертуару, повністю заснованого на кращих зразках українського національного вокального мистецтва та різних

жанрах українського фольклору. Це дасть змогу студентам на практичних заняттях не лише пізнати красу та багатство української культури, а й відчуті неповторність особливостей мелодики, ритму та інтонації, зрозуміти цінності, виражені в українській народній музиці та класичному мистецтві за допомогою художньо-образних прийомів художньої літератури.

Четвертий етап – *творчий*, що полягає у формуванні в майбутніх учителів української мови і літератури умінь і навичок творчої національно-культурної діяльності, яка спрямована на передачу від попередніх поколінь молодому поколінню культурних надбань і досвіду, набутих як корінним етносом, так і іншими народами, створенні особливих умов для формування в учнів загальноосвітніх шкіл етнологічної культури, художньо-естетичних потреб і смаків, для власного творчого розвитку особистості на основі національно-культурних цінностей та відповідно до виховного ідеалу. Оскільки формування талантів і навичок творчої національно-культурної діяльності (імпровізації та художньої інтерпретації) потребує рефлексії, говоримо про наступний етап – *рефлексивний*.

Загалом сукупність методів і прийомів народної педагогіки та поєднання з методами і способами навчання філології, мотивація до навчання української літератури, інноваційної технології слугує інструментарієм етнокультурної діяльності вчителів української мови та літератури.

Доходимо висновку, що дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства базується на визначенні критеріїв (мотиваційно-аксіологічного, когнітивного, комунікативно-діяльнісного) і показників ефективності зазначеного процесу. Принагідно додамо, що рівні сформованості названих критеріїв (високий, середній, достатній, низький) було виявлено за допомогою відповідних показників і буде охарактеризовано в наступному параграфі розвідки.

3.2. Аналіз та інтерпретація одержаних результатів.

Відповідно до завдань дослідження нами вибудовано дослідно-експериментальну роботу перевірки ефективності педагогічної моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася упродовж 2018–2023 рр. у природних умовах освітнього процесу на базі ЗВО: Університету Григорія Сковороди в Переяславі; Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка; Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка; Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» складалася з трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного. У дослідженні брали участь 188 студентів-респондентів. Формування контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп відбувалось з урахуванням їхнього рівня підготовки.

На *констатувальному етапі* (2018–2019 н.р.) було обрано тему, обґрунтовано її актуальність, визначено стан розробленості, об'єкт, предмет та мету дослідження, проведено теоретичний аналіз та оцінку стану проблеми, досліджено літературні джерела.

У межах цього та наступних етапів дослідно-експериментальної роботи нами застосовано критерії і показники рівнів підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності, описані в попередньому параграфі розвідки.

У процесі провадження експерименту ми послуговувалися чотирма рівнями теоретичної готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності: високим, середнім, достатнім, низьким.

Ідеальним результатом реалізації педагогічної моделі є *високий рівень* готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності, що передбачає опанування всіх показників готовності. Високий

рівень готовності вчителя до етнокультурної діяльності має такі особливості: студент уміє застосовувати етнокультурні освітні технології як дієвий засіб піднесення рівня культурологічної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; розуміє принципи етнокультурного виховання, зокрема культуровідповідності, природовідповідності, етнізації, народності, інтеркультурності, діалогу культур тощо; має постійне, цілеспрямоване позитивне ставлення до розвитку етнокультурної компетентності учнів; усвідомлює потребу в розвитку етнокультурного мислення учнів; має прагнення до відмінного оволодіння знаннями та уміннями з етнопедагогіки; володіє високим ступенем інтегрованості змістовними професійними психолого-педагогічними, методичними та етнокультурними знаннями; уміє творчо поєднувати наявні й спеціально організовані умови, методи, засоби та форми розвитку етнокультурної компетентності учнів у нестандартних ситуаціях; уміє прогнозувати результати діяльності з розвитку етнокультурної компетентності учнів, діагностувати його рівень та об'єктивної оцінки; об'єктивно оцінює результати своєї діяльності, здатний до самоаналізу рівня власного розвитку та досягнень інших студентів.

Середній рівень готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності характеризується такими особливостями: студент має загалом позитивне ставлення до розвитку етнокультурної грамотності учнів та усвідомлює необхідність розвитку етнокультурної компетентності як такої; проявляє бажання брати участь і проводити культурно-дозвілєву роботу, має мотивацію до професійно-педагогічної діяльності; характеризується бажанням оволодівати знаннями та уміннями з етнопедагогіки; володіє добрими психолого-педагогічними, методичними та етнокультурними знаннями; уміє застосовувати традиційні методи, умови, засоби та форми розвитку етнокультурної компетентності учнів в типових ситуаціях; здатний у цілому прогнозувати результати діяльності учнів та діагностувати його рівень; контролює результати власної діяльності, схильний до передбачення її результатів.

Достатній рівень готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності має такі особливості: студент фрагментарно проявляє прагнення до володіння знаннями та вміннями з етнопедагогіки як науки, шляхів формування етнокультурної компетентності в учнів; демонструє нестійкий інтерес до оволодіння знаннями та вміннями окресленого напрямку і, як результат, – володіє задовільними, але розрізненими психолого-педагогічними, методичними та етнокультурними знаннями з провадження етнокультурної діяльності; у той же час не володіє вміннями прогнозувати результати діяльності з розвитку етнокультурної компетентності учнів; подеколи контролює результати своєї діяльності; має потребу у самовдосконаленні тільки при виникненні труднощів у власній діяльності.

Низький рівень позначений небажанням брати участь і проводити культурно-дозвіллеву роботу, відсутністю мотивації до професійно-педагогічної діяльності, байдужістю до оволодіння етнокультурною компетентністю і, відповідно, формуванню її в учнів; має недостатні (незадовільні) психолого-педагогічні, методичні та етнокультурні знання; використання методів, засобів та форм розвитку етнокультурної грамотності учнів викликає у нього труднощі та невміння конструювати шляхи їх реалізації; відсутнє розуміння принципів етнокультурного виховання та можливостей до самоаналізу, прагнення до самовдосконалення. Принагідно додамо, що для характеристики рівнів готовності нами були застосовані *оцінні шкали*, що являють собою характеристики відповідних рівнів.

Для визначення рівня сформованості *мотиваційно-аксіологічного критерію* готовності майбутнього вчителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності було проведено бесіди, запропоновано опитувальні картки та питальник.

Осібнo, для виявлення рівнів підготовленості майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності з учнями ЗЗСО за показником *обізнаності з етнічними спільнотами України* було використано метод «Тестової бесіди» С. Банкова (Додаток Л).

Застосування модифікованої «Тестової бесіди» дозволило визначити діапазон етнокультурних знань у майбутніх учителів української мови і літератури. Тестова бесіда містила 3 блока запитань: запитання, що стосуються знань у галузі рідної етнокультури; запитання, щодо знань етнокультурної специфіки регіону проживання; запитання з галузі пізнання світових культур. Кожен блок містив 5 запитань, на які необхідно було надати розгорнуті відповіді. Студентам було запропоновано відповісти на такі запитання: «Чи відомі Вам історія та географія розповсюдження рідної етнокультури (розкажіть коротко)?», «Чи знаєте і дотримуєтеся Ви традицій, звичаїв і обрядів своєї етнокультури?», «Схарактеризуйте, будь ласка, етнокультурну ситуацію Вашого регіону», «Розкажіть, будь ласка, про етнокультурні традиції народів, які проживають у Вашому регіоні. Чи допомагають Вам ці знання розуміти думки і почуття представників інших етнокультур?» тощо.

Для діагностики показника *обізнаності з культурними традиціями і звичаями етнічного населення України* за означеним критерієм нами було використано «Опитувальні картки для виявлення обізнаності майбутніх учителів української мови і літератури з культурними традиціями і звичаями етнічного населення України» (Додаток М).

Структура опитувальних карток така: ліва частина таблиць складається із запитань, а права частина являє собою шкалу, що дозволяє виміряти ступінь обізнаності майбутніх учителів української мови і літератури з культурними традиціями і звичаями етнічного населення України за 4 рівнями: високим, достатнім, середнім і низьким. Студенти ЕГ і КГ самостійно виявили власну обізнаність із культурними традиціями і звичаями етнічного населення України.

За показником *усвідомлення необхідності здійснення етнокультурної діяльності з учнями закладів загальної середньої освіти* мотиваційно-аксіологічного критерію студентам було запропоновано відповісти на запитання «Питальника діагностування у майбутніх учителів української мови і літератури усвідомлення необхідності здійснення етнокультурної діяльності з учнями ЗЗСО» (Додаток Н), який складався з 19 запитань і мав кілька варіантів

відповідей, із яких необхідно було обрати правильний варіант.

Опитування майбутніх учителів української мови і літератури передбачало їхні відповіді на такі запитання: «Чи відомий Вам досвід національного виховання?», «Чи знайомі Ви з принципами, методами, формами організації життєдіяльності дітей у дусі народних традицій?», «Чи будете Ви цікавитися особливостями національного характеру Ваших учнів?», «Чи будете Ви цікавитися діти скількох національностей навчаються в навчальному закладі, де Ви будете працювати?», «Як Ви оцінюєте свою майбутню діяльність по залученню дітей до національної культури?», «Чи будете Ви проводити аналіз сучасних програм національного виховання дітей?» тощо.

Після збору всіх даних їх було внесено до таблиці та визначено рівень сформованості окресленого критерію за коефіцієнтом сформованості цього критерію $K_{\text{мот.-аксіол}}$ (за формулою 3.1):

$$k_{\text{пр}} = \frac{k_{\text{н}} + 0,5k_{\text{с}}}{k_{\text{з}}}, \quad (3.1)$$

де $k_{\text{н}}$ – кількість нестереотипних кроків,

$k_{\text{с}}$ – кількість нестереотипних кроків,

$k_{\text{з}}$ – кількість нестереотипних кроків.

Результати розрахунків подані в таблицях 3.1 та 3.2.

Таблиця 3.1

Визначення рівня сформованості мотиваційно-аксіологічного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент, КГ)

<i>№ студента за списком</i>	<i>Кількість балів</i>	<i>Коефіцієнт рівня сформованості мотиваційно-аксіологічного критерію $K_{\text{мот.-аксіол}}$</i>	<i>Рівень сформованості мотиваційно-аксіологічного критерію</i>
1	2	0,17	Низький
2	5	0,42	Достатній

3	4	0,33	Достатній
4	2	0,17	Низький
5	8	0,67	Середній
6	1	0,08	Низький
7	10	0,83	Високий
8	5	0,42	Достатній
9	1	0,08	Низький
10	6	0,5	Середній
...
95	2	0,17	Низький

Таблиця 3.2

Визначення рівня сформованості мотиваційно-аксіологічного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент, ЕГ)

<i>№ студента за списком</i>	<i>Кількість балів</i>	<i>Коефіцієнт рівня сформованості мотиваційно- аксіологічного критерію</i> $K_{\text{мот.-аксіол.}}$	<i>Рівень сформованості мотиваційно- аксіологічного критерію</i>
1	6	0,5	Середній
2	1	0,08	Низький
3	10	0,83	Високий
4	4	0,33	Достатній
5	2	0,17	Низький
6	5	0,42	Достатній
7	3	0,25	Достатній
8	8	0,67	Середній
9	2	0,17	Низький
10	1	0,08	Низький
...
93	3	0,25	Достатній

Аналіз даних таблиць 3.1 та 3.2 засвідчив, що в ЕГ та КГ більшість

студентів мають низький та задовільний рівень сформованості мотиваційно-аксіологічного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Отримані результати систематизовано у зведеній таблиці 3.3.

Для оцінювання початкового рівня сформованості *когнітивного критерію*, а саме показника *вміння враховувати етнокультурний компонент в майбутній професійній діяльності* нами було використано «Картку виявлення вмінь у майбутніх учителів української мови і літератури враховувати етнокультурний компонент в майбутній професійній діяльності» (Додаток П).

Таблиця 3.3

Визначення рівня сформованості мотиваційно-аксіологічного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент)

Групи	Рівні готовності							
	Низький		Достатній		Середній		Високий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ (95)	51	53,68	32	33,68	8	8,42	4	4,22
ЕГ (93)	49	52,69	35	37,63	6	6,45	3	3,23

Студенти ЕГ та КГ самостійно оцінювали свої вміння (високий, достатній, задовільний і низький рівні) враховувати етнокультурний компонент в майбутній професійній діяльності. Картка передбачала оцінювання таких тверджень: «Необхідність при вивченні програмного матеріалу з культури України використовувати матеріали про етнокультурну спільноту України», «Планування в майбутній педагогічній діяльності вивчення та використання на уроках української мови і літератури матеріалу стосовно етнокультурної спільноти України», «Використання матеріалу про етнокультурну спільноту України в позаурочній роботі» тощо.

Діагностика показника *вміння дотримуватися етноетичних норм і правил*

поведінки у спілкуванні в полікультурному освітньому середовищі здійснювалося за допомогою методики «Незакічені речення» (Додаток Р). Студентам було запропоновано завершити речення, які передбачала методика. Доречне завершення речень залежало передусім від того, як їх зрозуміє кожен студент, проявляючи при цьому свої індивідуальні особливості. Студентам пропонувалося завершити 8 речень, як-от: «Я вважаю, що безкультурні люди - це ...», «Я вважаю, що загальнолюдські норми поведінки людей – це ...», «При зустрічі представників іншої етнокультури я відчуваю ...» тощо.

Для виявлення рівнів підготовленості майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності з учнями ЗЗСО за показником *уміння ініціювати спілкування з представниками інших етнокультур* означеного критерію було використано другий блок методики «Незакічені речення». Студентам було запропоновано завершити 8 речень, наприклад: «При спілкуванні з представниками рідної етнокультури я поводжу себе ...»,

«Труднощі при спілкуванні та взаємодії з представниками інших етнокультур з'являються..», «Якостями, якими повинна володіти людина, для успішного спілкування з представниками інших етнокультур . . » тощо.

Після обробки результатів діагностичної роботи ми визначили рівні сформованості когнітивного критерію – за коефіцієнтом сформованості когнітивного критерію (за формулою 3.1). Результати розрахунків подані в таблицях 3.4 та 3.5 (КГ та ЕГ відповідно).

Таблиця 3.4

Визначення рівнів сформованості когнітивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент, КГ)

№ студента за списком	Напрямки дослідження			Коефіцієнт рівня сформованості когнітивного критерію $K_{\text{e}\ddot{\text{a}}\text{i}}$	Рівень сформованості когнітивного критерію
	Психолого-педагогічні знання	Методологічні знання	Етнокультурні знання		

1	1	1	0	0,12	Низький
2	2	2	1	0,29	Достатній
3	1	2	1	0,24	Низький
4	2	2	0	0,24	Низький
5	3	4	3	0,59	Середній
6	2	1	1	0,24	Низький
7	4	4	5	0,76	Високий
8	2	3	1	0,35	Достатній
9	1	1	2	0,24	Низький
10	3	4	3	0,59	Середній
...
95	1	2	1	0,24	Низький

Таблиця 3.5

Визначення рівнів сформованості когнітивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент, ЕГ)

№ студента за списком	Напрямки дослідження			Коефіцієнт рівня сформованості когнітивного критерію K_{eii}	Рівень сформованості когнітивного критерію
	Психолого-педагогічні знання	Методологічні знання	Етнокультурні знання		
1	3	3	4	0,59	Середній
2	2	1	1	0,24	Низький
3	5	4	4	0,76	Високий
4	0	2	2	0,24	Низький
5	3	2	3	0,47	Достатній
6	1	1	2	0,24	Низький
7	0	1	1	0,12	Низький
8	2	2	2	0,35	Достатній
9	2	2	1	0,29	Достатній
10	1	2	0	0,18	Низький
...
93	1	0	2	0,18	Низький

Аналіз даних таблиць 3.4 та 3.5 засвідчив, що в ЕГ та КГ більшість студентів мають низький та задовільний рівень сформованості когнітивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Отримані результати систематизовано у зведеній таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Рівні сформованості когнітивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент)

Групи	Рівні готовності							
	Низький		Достатній		Середній		Високий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ (95)	48	50,53	35	36,84	7	7,37	5	5,26
ЕГ (93)	49	52,71	32	34,40	8	8,60	4	4,29

Для оцінки початкового рівня сформованості *комунікативно-діяльнісного критерію* готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності нами було використано експрес-опитальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатова, О. Кравцова, О. Хухлаєв, Л. Шайгерова) [77] для визначення сформованості знань, умінь та навичок за показником *виявлення толерантного ставлення до представників етнокультур України* (Додаток С). Бланк методики містив запитання, що передбачали врахування як загального ставлення респондентів до довколишнього світу та інших людей, так і соціальні настанови в різних сферах взаємодії, де проявляються толерантність й інтолерантність людини. До змісту методики включено твердження, що виявляють ставлення до деяких соціальним групам, комунікативні настанови (повага до думки опонентів, готовність до конструктивного вирішення конфліктів і продуктивній співпраці). Спеціальна увага приділена етнічній толерантності-інтолерантності (ставлення до людей іншої раси та етнічної групи,

до власної етнічної групи, оцінка культурної дистанції).

Для дослідження рівня емпатії (показник – *здатність сприймати та визнавати самоцінність етноспільнот України та їхніх етнокультур*) було використано методику «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна та Н. Епштейна [156]. Бланк методики складався із запитань, що дозволяли виявити рівень емпатії, яка виступає і є одним із важливих компонентів цінностей особистості. Так, за твердженням авторів методики, емпатія передбачає безпосередні емоційні реакції на поведінку або стан інших людей, співпереживання та співчуття.

З метою виявлення цього показника *наявності усталеності до непередбачених суперечливих ситуацій, викликаних непорозумінням спілкування у поліетнічному освітньому середовищі та їх запобігання* було використано метод проблемних ситуацій «Суперечливі ситуації полікультурного простору». Студентам пропонувалося вирішити на індивідуальних опитувальних картках шість як проблемних, так і конфліктних ситуацій міжкультурної взаємодії. Майбутнім учителям української мови і літератури необхідно було виявити етнокультурні відмінності учасників ситуацій і проаналізувати, як ці відмінності позначилися на поведінці людей. Для отримання найбільшої кількості балів студентам необхідно було продемонструвати: здатність застосовувати засвоєні знання та норми поведінки в багатокультурному соціумі; володіти навичками комунікації в міжкультурній взаємодії та вміннями вирішувати міжкультурні конфлікти. Оцінювання відбувалося вивченням відповідей студентів за результатами аналізу запропонованих ситуацій.

Після обробки даних визначено рівень сформованості комунікативно-діяльнісного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності – за коефіцієнтом сформованості умінь формувати етнокультурну компетентність учнів ($K_{\text{комунік-діял}}$ за формулою 3.1). Результати розрахунків подані в таблицях 3.7 та 3.8.

Таблиця 3.7

Визначення рівня сформованості комунікативно-діяльнісного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент, КГ)

<i>№ студента за списком</i>	<i>Коефіцієнт сформованості комунікативно-діяльнісного критерію</i>	<i>Рівень сформованості комунікативно-діяльнісного критерію</i>
1	0,13	Низький
2	0,27	Достатній
3	0,18	Низький
4	0,09	Низький
5	0,27	Достатній
6	0,19	Низький
7	0,6	Середній
8	0,09	Низький
9	0,44	Достатній
10	0,42	Достатній
...
95	0,24	Низький

Таблиця 3.8

Визначення рівня сформованості комунікативно-діяльнісного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент, ЕГ)

<i>№ студента за списком</i>	<i>Коефіцієнт сформованості комунікативно-діяльнісного критерію</i>	<i>Рівень сформованості комунікативно-діяльнісного критерію</i>
1	0,38	Достатній
2	0,20	Низький
3	0,63	Середній
4	0,42	Достатній
5	0,09	Низький
6	0,09	Низький

7	0,32	Достатній
8	0,27	Достатній
9	0,18	Низький
10	0,20	Низький
...
93	0,18	Низький

Аналіз результатів за означеним критерієм засвідчив, що в ЕГ та КГ більшість студентів мають низький та задовільний рівень його сформованості. У студентів не сформовані вміння застосовувати умови, методи, засоби та форми розвитку етнокультурної компетентності, не розвинені вміння прогнозувати результати діяльності та діагностувати рівень етнокультурних знань. Отримані результати систематизовано у зведеній таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Рівні сформованості комунікативно-діяльнісного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент)

Групи	Рівні готовності							
	Низький		Достатній		Середній		Високий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ (95)	48	50,53	35	36,84	7	7,37	5	5,26
ЕГ (93)	49	52,71	33	34,40	8	8,60	4	4,29

Для оцінки початкового рівня сформованості *рефлексивного критерію* готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності, а саме показника *емоційного ставлення до етнокультури сучасності та усвідомлення емоційної реакції під час використання різних етноформ*, нами було здійснено анкетування на тему «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні». Бланк анкети містив запитання, що передбачали врахування як загального ставлення респондентів до сучасних етноформ та

людей, представників інших культур, так і щодо рефлексивного осмислення та аналізу власної етнокультурної діяльності. Опитування майбутніх учителів української мови і літератури передбачало ознайомлення з пропонованими судженнями їхні відповіді на такі запитання: «Чи викликають у Вас емоції різноманітні етноформи?», «Чи бракує Вам емоційної виразності під час спілкування?», «Чи спроможні Ви до рефлексивного осмислення та аналізу власної етнокультурної діяльності?».

Діагностика показника *емоційного ставлення до загальновизнаних етнокультурних цінностей* здійснювалася за допомогою тесту «Наскільки добре Ви захищені від стресу?». Бланк методики складався із запитань, що дозволяли виявити рівень емоційного ставлення до культурних цінностей з ранжуванням від 1 до 5 з подальшим порівнянням до загально розроблених симптомів стресу, який виступає і є одним із важливих компонентів цінностей особистості. Так, за твердженням авторів методики, передбачає безпосередні емоційні реакції на поведінку або стан інших людей, співпереживання та співчуття.

Діагностика показника *координації і регулювання етнокультурної діяльності всіх учасників спілкування й обирання адекватних засобів етнокультурного впливу щодо її подальшого стимулювання (взаємооцінка, взаємоконтроль)* здійснювалася за допомогою методики М. Рокича «Ціннісні орієнтації». Студентам пропонувалося уважно вивчити пропонований список цінностей і проранжувати їх, поставивши найбільш значущу цінність на перше місце. За результатами діагностування аналізуються цінності, які займають перші 6 позицій (як найбільш значущі для майбутнього педагога) та ті, які займають останні 6 позицій і є такими, які майбутній вчитель вважає несуттєвими для себе з огляду на їх духовність й відповідність цінностям педагогічної діяльності.

Після проведення всіх діагностувальних заходів дані було занесено до таблиці та визначено рівень сформованості рефлексивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності за коефіцієнтом сформованості рефлексивного компоненту:

$$K_{ref} = \frac{K_{фак}}{K_{max}}, \text{ де} \quad (3.2)$$

$K_{фак}$ – кількість балів, проставлених в анкеті;

K_{max} – максимально можлива кількість балів в анкеті.

Результати розрахунків подані в таблицях 3.10 та 3.11.

Таблиця 3.10

Визначення рівня сформованості рефлексивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент, КГ)

№ студента за списком	Кількість балів	Коефіцієнт рівня сформованості рефлексивного критерію K_{ref}	Рівень сформованості рефлексивного критерію
1	6	0,1	Низький
2	18	0,3	Достатній
3	21	0,35	Достатній
4	11	0,18	Низький
5	36	0,6	Середній
6	5	0,08	Низький
7	49	0,82	Високий
8	19	0,32	Достатній
9	12	0,2	Низький
10	21	0,35	Достатній
...
95	10	0,17	Низький

Таблиця 3.11

Визначення рівня сформованості рефлексивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент, ЕГ)

<i>№ студента за списком</i>	<i>Кількість балів</i>	<i>Коефіцієнт рівня сформованості рефлексивного критерію $K_{\text{реф}}$</i>	<i>Рівень сформованості рефлексивного критерію</i>
1	24	0,4	Достатній
2	3	0,05	Низький
3	49	0,81	Високий
4	17	0,28	Достатній
5	5	0,08	Низький
6	18	0,3	Достатній
7	22	0,37	Достатній
8	36	0,6	Середній
9	7	0,12	Низький
10	6	0,1	Низький
...
93	19	0,32	Достатній

Аналіз експериментальних даних засвідчив, що студенти КГ та ЕГ мають майже однаковий рівень сформованості рефлексивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Більшість студентів мають низький та достатній рівні. Це свідчить про те, що у них не сформовані знання та вміння педагогічного самоаналізу та самоконтролю, відсутні уміння свідомо контролювати та передбачати результати своєї діяльності. Отримані результати за обома групами систематизовано у зведеній таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Рівні сформованості рефлексивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (констатувальний експеримент)

Групи	Рівні готовності							
	Низький		Достатній		Середній		Високий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ (95)	49	51,57	36	37,89	6	6,32	4	4,22
ЕГ (93)	48	51,61	37	39,78	5	5,38	3	3,23

Достовірність отриманих результатів була перевірена методами математичної статистики. По завершенні констатувального етапу експерименту за допомогою критерію χ^2 перевірено рівність імовірностей посідання студентами низького, достатнього, середнього та високого рівнів за визначеними критеріями у КГ та ЕГ.

У зв'язку з невеликою кількістю категорій шкали вимірювань значна частина даних є однаковими, тому нами використано двосторонній критерій χ^2 , яким доцільно послуговуватися, коли експериментальні дані записані у формі таблиці $2 \times C$ (у нашому випадку – 2×4). Отримані результати систематизовано у зведеній таблиці 3.13.

Таблиця 3.13

Визначення показників критерію χ^2 з розподілу студентів за рівнем готовності до етнокультурної діяльності на констатувальному етапі експерименту

Вибірка	Низький рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Високий рівень	Обсяг вибірки n_i	Статистика критерію $T_{спост}$
КГ	$O_{11}=49$	$O_{12}=36$	$O_{13}=7$	$O_{14}=5$	95	1,89
ЕГ	$O_{21}=48$	$O_{22}=34$	$O_{23}=7$	$O_{24}=4$	93	

Для перевірки даної гіпотези підрахунок значення статистики критерію χ^2 будемо рахувати за формулою (3.3):

$$T = \frac{1}{n_1 \cdot n_2} \cdot \sum_{i=1}^c \frac{(n_1 O_{2i} - n_2 O_{1i})^2}{O_{1i} + O_{2i}}, \quad (3.3)$$

де n_1 та n_2 – кількість студентів в ЕГ та КГ;

O_{1i} – кількість студентів ЕГ, які отримали оцінку i (1, 2, 3, 4);

O_{2i} – кількість студентів контрольної групи, які отримали оцінку i (1,2,3,4).

$$T = \frac{1}{95 \cdot 93} \left[\frac{(95 \cdot 5 - 93 \cdot 4)^2}{5 + 4} + \frac{(95 \cdot 7 - 93 \cdot 7)^2}{7 + 7} + \frac{(95 \cdot 36 - 93 \cdot 34)^2}{36 + 34} + \frac{(95 \cdot 49 - 93 \cdot 48)^2}{49 + 48} \right] = 1,89.$$

Знаходимо критичне значення критерію статистики T : $\chi_{1-\alpha} = 11,34$. За результатами обчислень для критерію $T_{\text{спост}} < T_{\text{крит}}$ ($0,15 < 11,34$), тобто з імовірністю 0,99 можна стверджувати, що рівень підготовки студентів КГ та ЕГ до етнокультурної діяльності є ідентичним, причому в КГ та ЕГ високий рівень зафіксовано лише у 5,26 % та 4,2 % студентів, тоді як на низькому рівні в КГ та ЕГ перебуває приблизно половина студентів (51,58 % та 51,61 %) відповідно (рис. 3.1).

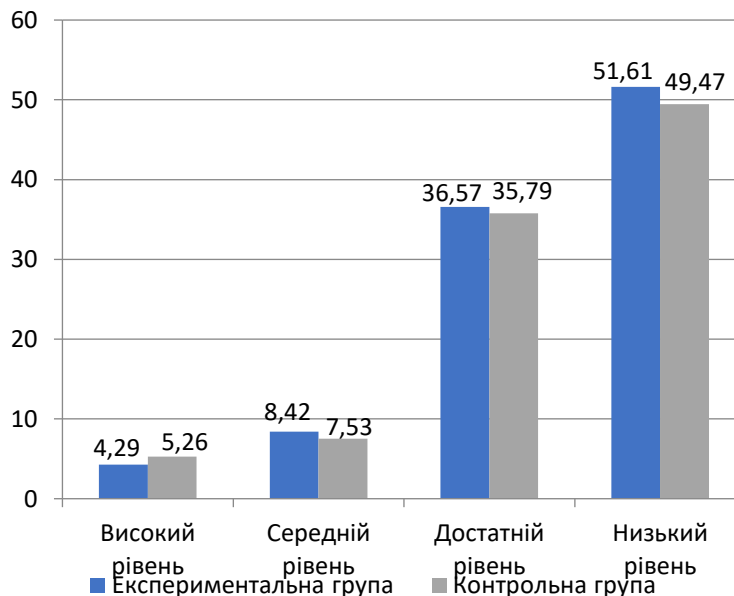

Рис. 3.1. Розподіл студентів за рівнем готовності до етнокультурної діяльності (констатувальний етап експерименту)

Таким чином, результати, отримані на констатувальному етапі експерименту, свідчать про суттєву прогалину в підготовці майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Пояснюємо це практичною відсутністю означеної тематики в курсах пропонованих студентам дисциплін як інваріантної, так і варіативної складових. Відповідно ми не можемо говорити про комплексний підхід до оволодіння інформацією. Здобуті знання фрагментарні, часто не систематизовані. Також слід зазначити і низьку замотивованість студентів до самоосвіти в окресленій тематиці, відсутність інтересу (чи його низький рівень) до етнопедagogіки як науки.

У межах другого етапу – *формувального* – (2019–2021 н.р.) було сформульовано наукове завдання – розробка педагогічної моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Для її реалізації:

- розроблено зміст навчальної програми спецкурсу «Педагогічні основи етнокультурної діяльності вчителя української мови і літератури» (додаток К) та відповідного навчально-методичного забезпечення;

- укладено та подано студентам до ознайомлення авторський навчально-методичний посібник «Формування етнокультурної компетентності на уроках української мови і літератури» з конспектами уроків та сценаріями позакласних заходів етнокультурного спрямування;

- у межах навчальних дисциплін запропоновано доповнення елементами етнокультурної підготовки (у курсі «Педагогіки» запропоновано ввести тему «Етнокультурні освітні технології як невід’ємна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти»; у курсі «Методики навчання української мови» – «Методи, прийоми і засоби навчання у процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури»; у курсі «Основи культури мови» – «Етнокультурні компоненти змісту освіти та їх зв’язки з загальнокультурними знаннями»);

- запропоновано комплекс позаурочних заходів етнокультурного

спрямування (відвідування тематичних виставок, ярмарків; перегляд тематичних фільмів; екскурсії до музеїв народного мистецтва, краєзнавчих музеїв; відвідування галерей тощо).

– уточнювались та конкретизувались педагогічні умови, які сприяли ефективності реалізації розробленої моделі.

На *контрольному етапі* (2022-2023 н.р.) було оброблено й проаналізовано результати експериментальної перевірки педагогічної моделі готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності, узагальнено й опубліковано результати дослідження, сформульовано висновки і методичні рекомендації.

Осібні результати розрахунків за повторним діагностуванням у межах *мотиваційно-аксіологічного критерію* готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності подані в таблиці 3.14.

Таблиця 3.14

Рівні сформованості мотиваційно-аксіологічного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (формувальний експеримент)

Групи	Рівні готовності							
	Низький		Достатній		Середній		Високий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ (95)	11	11,56	46	48,42	31	32,63	7	7,39
ЕГ (93)	5	5,39	27	29,03	47	50,53	14	15,05

Дані таблиці 3.14 свідчать, що рівні сформованості мотиваційно-аксіологічного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності неоднакові. Так, у студентів ЕГ показники суттєво відрізняються від показників студентів КГ: збільшилась кількість студентів з високим рівнем (було 3,23 % – стало 15,05 %) і зменшилась

кількість студентів із низьким рівнем (було 52,69 % – стало 5,39 %). У КГ відбулися менш суттєві зміни у рівнях сформованості мотиваційної готовності: кількість студентів із високим рівнем збільшилась з 4,22 % до 7,39 %; зменшилась кількість студентів з низьким рівнем до 11,56 % та збільшилась кількість студентів із середнім рівнем до 32,62 %.

Аналіз повторних анкетувань за показниками *когнітивного критерію* продемонстрував суттєві зміни в ЕГ, де бачимо позитивну динаміку: студентів з високим рівнем збільшилось у 3,3 рази (було 4,29 % – стало 13,98 %), з низьким рівнем – зменшилось до 7,53 %. Студенти ЕГ продемонстрували системність психолого-педагогічних, методичних та етнокультурних знань.

Результати розрахунків за повторним анкетуванням межах когнітивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності подані в таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Рівні сформованості когнітивного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (формувальний експеримент)

Групи	Рівні готовності							
	Низький		Достатній		Середній		Високий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ (95)	13	13,68	44	46,32	30	31,58	8	8,42
ЕГ (93)	7	7,53	28	30,10	45	48,39	13	13,98

Дані таблиці 3.16 свідчать, що рівні сформованості *комунікативно-діяльнісного критерію* готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності суттєво відрізняються.

Таблиця 3.16

Рівні сформованості комунікативно-діяльнісного критерію готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (формувальний експеримент)

Групи	Рівні готовності							
	Низький		Достатній		Середній		Високий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ (95)	10	10,53	46	48,42	32	33,68	7	7,37
ЕГ (93)	4	4,31	28	30,10	46	49,46	15	16,13

Так, в ЕГ показники студентів відрізняються від показників респондентів КГ: збільшилась кількість студентів з високим рівнем (було 4,29 % – стало 16,13 %) і зменшилась кількість студентів із низьким рівнем (було 52,71 % – стало 4,31 %). У КГ відбулися менш суттєві зміни у рівнях сформованості комунікативно-діяльнісного критерію: кількість студентів з високим рівнем збільшилась з 5,26 % до 7,37 %; зменшилась кількість студентів з низьким рівнем до 10,53 % та збільшилась кількість студентів із середнім рівнем до 33,68 %.

Результати повторних діагностувальних заходів за рефлексивним критерієм готовності майбутнього вчителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності представлені в таблиці 3.17.

Таблиця 3.17

Рівні сформованості рефлексивного критерію готовності майбутнього вчителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності (формувальний експеримент)

Групи	Рівні готовності							
	Низький		Достатній		Середній		Високий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
КГ (95)	11	11,58	44	46,31	32	33,68	8	8,43

ЕГ (93)	6	6,45	26	27,96	45	48,39	16	17,20
------------	---	------	----	-------	----	-------	----	-------

Одержані дані свідчать, що кількість студентів ЕГ з високим рівнем сформованості рефлексивного критерію готовності суттєво збільшилася (було 3,23 % – стало 17,2 %). Позитивні зміни за цим критерієм відбулися у студентів із середнім рівнем сформованості (було 5,38 % – стало 48,39 %). Суттєво зменшилася кількість респондентів із низьким рівнем: з 51,61 % до 6,45 %.

У КГ найбільш значущі зміни відбулися на низькому рівні: кількість студентів зменшилася до 11,58 %; не суттєво збільшилася кількість студентів з високим рівнем (на 4,21 %) та достатнім рівнем (на 8,42 %). Це можна пояснити епізодичним включенням студентів КГ в розробку програм самоаналізу, слабким аналізом результатів педагогічних практик із позицій знаходження причин недоліків у педагогічній діяльності.

Отже, одержані результати про стан сформованості кожного з критеріїв, окреслених у межах нашого дослідження, забезпечили можливість визначити загальну картину готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. Отримані в підсумку формувань експерименту дані систематизовано у зведеній таблиці 3.18.

Таблиця 3.18

Зведені дані про рівні готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності (формувальний експеримент)

<i>Групи</i>	<i>Рівні готовності</i>							
	<i>Низький</i>		<i>Достатній</i>		<i>Середній</i>		<i>Високий</i>	
	<i>осіб</i>	<i>%</i>	<i>осіб</i>	<i>%</i>	<i>осіб</i>	<i>%</i>	<i>осіб</i>	<i>%</i>
КГ (95)	12	12,63	45	47,37	31	32,63	7	7,37
ЕГ (93)	5	5,38	28	30,11	46	49,46	14	15,05

Дані таблиці 3.18 свідчать, що студенти ЕГ за всіма показниками суттєво

випереджають студентів КГ. Так, майбутніх учителів з високим рівнем готовності до етнокультурної діяльності в ЕГ збільшилося на 10,76 %, тоді як у контрольній – на 2,11 %. Важливим результатом ефективності експериментальної роботи стало значуще зменшення в ЕГ студентів з низьким рівнем (у 4,6 рази); у КГ таких студентів стало менше в 1,9 рази.

У таблиці 3.19 представлено визначення статистики критерію χ^2 (хі-квадрат) з розподілу студентів за рівнем готовності до етнокультурної діяльності на формульовальному етапі експерименту.

Таблиця 3.19

Визначення статистики критерію χ^2 (хі-квадрат) з розподілу студентів за рівнем готовності до етнокультурної діяльності на формульовальному етапі експерименту

<i>Вибірка</i>	<i>Низький рівень</i>	<i>Достатній рівень</i>	<i>Середній рівень</i>	<i>Високий рівень</i>	<i>Обсяг вибірки n_i</i>	<i>Статистика критерію $T_{спост}$</i>
КГ	$O_{11}=12$	$O_{12}=45$	$O_{13}=31$	$O_{14}=7$	95	12,8
ЕГ	$O_{21}=5$	$O_{22}=28$	$O_{23}=46$	$O_{24}=14$	93	

$$T = \frac{1}{95 \cdot 93} \left[\frac{(95 \cdot 7 - 93 \cdot 14)^2}{7 + 14} + \frac{(95 \cdot 31 - 93 \cdot 46)^2}{31 + 46} + \frac{(95 \cdot 45 - 93 \cdot 28)^2}{45 + 28} + \frac{(95 \cdot 12 - 93 \cdot 5)^2}{12 + 5} \right] = 12,8.$$

За результатами обчислень для показників критерію $T_{спост} > T_{крит}$ ($12,80 > 11,34$), тобто з імовірністю 0,99 можна стверджувати, що рівень готовності студентів КГ та ЕГ до етнокультурної діяльності є відмінним, причому в ЕГ показники значно кращі (рис. 3.2).

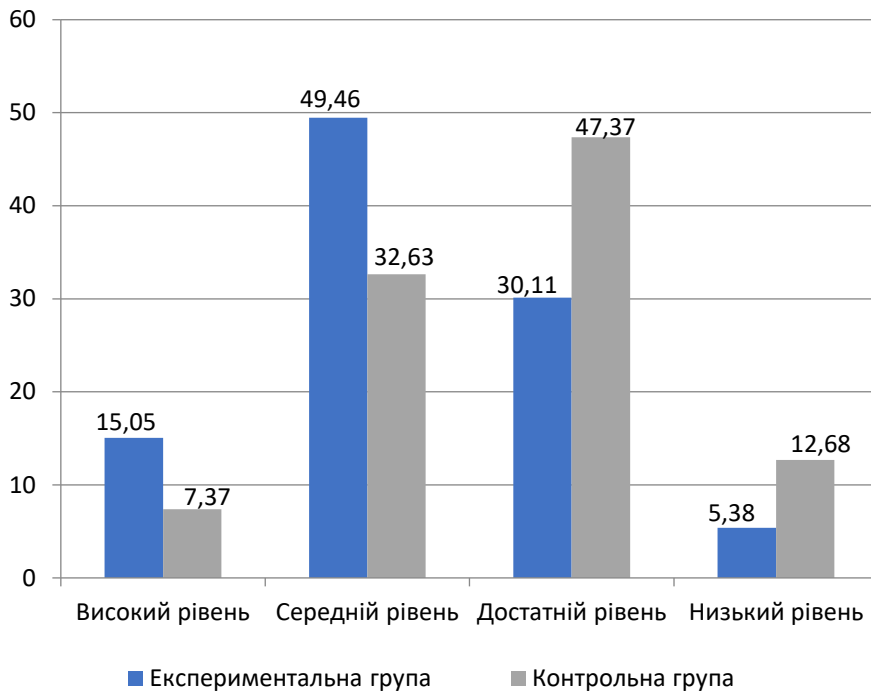

Рис.3.2. Розподіл студентів за рівнем готовності до етнокультурної діяльності (формувальний етап експерименту)

Результати дослідно-експериментальної перевірки дають підстави стверджувати, що впровадження педагогічної моделі ефективно вплинуло на готовність майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності.

Зведені результати експериментального дослідження готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності висвітлено у таблиці 3.20.

Таблиця 3.20

Зведені результати експериментального дослідження готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності закладах загальної середньої освіти

Групи	Констатувальний етап експерименту				Формувальний етап експерименту			
	Рівні готовності							
	Низький	Достатній	Середній	Високий	Низький	Достатній	Середній	Високий
КГ	49,47	35,79	7,53	5,26	12,63	47,37	32,63	7,37
ЕГ	51,61	36,57	8,42	4,29	5,38	30,11	49,46	15,05

Аналіз даних таблиці 3.20 свідчить, що за результатами формувального етапу експерименту, кількість студентів ЕГ, які досягли високого рівня, збільшилась на 10,76 % (від 4,29 % до 15,05 %) у КГ – зросла на 2,11 % (від 5,26 % до 7,37 %). Чисельність осіб, які мають середній рівень готовності зросла в ЕГ на 41,04 % (від 8,42 % до 49,46 %), а в КГ – на 25,1 % (від 7,53 % до 32,63 %). Досить суттєво змінилися показники низького рівня: в ЕГ кількість респондентів зменшилась до 5,38 %, у КГ – до 12,68 %.

Таким чином, на основі отриманих даних та використання статистичного критерію χ^2 (хі-квадрат) за всіма показниками спостерігаємо позитивний прогрес у ЕГ порівняно з КГ.

Доходимо висновку, що готовність майбутнього вчителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності є складним особистісним утворенням, яке характеризується тривалістю формування, стійкістю компонентного складу та динамічністю. Визначено критерії та показники готовності майбутніх учителів до етнокультурної діяльності, а також виділено чотири рівні такої готовності. Досягнення високого рівня вважаємо можливим за обставин поєднання та цілісного використання мотиваційно-аксіологічного, когнітивного, комунікативно-діяльнісного та рефлексивного критеріїв. На нашу думку, кожний з них є необхідним для підготовки майбутнього фахівця.

Результати проведеної експериментальної роботи доводять, що модель підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності учнів має позитивне практичне втілення, однак не виключаємо можливостей її доопрацювання, осібно впровадження додаткових спецкурсів, розширення міжпредметних зв'язків для більш якісного оволодіння матеріалом тощо.

Висновки до третього розділу

Готовність майбутнього вчителя-філолога до організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства розглядаємо як інтегративно-особистісне утворення, що містить мотиваційно-ціннісне ставлення до обраного виду діяльності (сформовану мотивацію до здійснення педагогічної діяльності, володіння основними цінностями обраного фаху, професійно-особисті якості); систему теоретичних і практичних знань, умінь, навичок, які дозволять майбутньому педагогу успішно здійснювати професійну діяльність, розв'язувати різноманітні завдання, що виникають у ході педагогічної роботи (інформаційні, аналітичні, конструктивні, організаційні, прогностичні, комунікативні); здійснювати комплекс дій, спрямованих на організацію (упорядкування, систематизацію, формування) культурно-дозвіллевої діяльності (гра, навчання, праця, будь-яка дія) людини (групи людей), об'єднаних за інтересами та вподобаннями, соціальними, економічними, політичними завданнями, метою, мотивами, переконаннями, засноване на історичному досвіді попередніх поколінь, культурних надбаннях українського народу та людства в цілому, відбувається у вільний від роботи час, ураховує специфіку проживання у місцевості та забезпечує інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток кожної особистості та суспільства загалом, сприяє формуванню національної самосвідомості, морально-політичних, патріотичних, громадянських та інших якостей.

У ході роботи над дисертаційним дослідженням упродовж 2018–2023 рр. у природних умовах освітнього процесу на базі низки закладів вищої освіти (Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія») нами проведено дослідно-експериментальну роботу, яка складалася з трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного. В експерименті взяли участь 188 студентів. За основу було взято ідею комплексного вивчення проблеми

дослідження.

Аналіз стану підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності, втілений на констатувальному етапі, показав, що в більшості випадків цей стан не відповідає сучасним вимогам та є незадовільним.

Під час формувального етапу експерименту розроблено модель підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності: представлено зміст авторської навчальної програми спецкурсу «Педагогічні основи етнокультурної діяльності вчителя української мови і літератури» та відповідного навчально-методичного забезпечення; укладено та подано студентам до ознайомлення авторський навчально-методичний посібник «Формування етнокультурної компетентності на уроках української мови і літератури» з конспектами уроків та сценаріями позакласних заходів етнокультурного спрямування. У межах навчальних дисциплін запропоновано доповнення їх елементами етнокультурної підготовки (у курсі «Педагогіки» запропоновано ввести тему «Етнокультурні освітні технології як невід'ємна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти». У курсі «Методики навчання української мови» – «Методи, прийоми і засоби навчання у процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури». У курсі «Основи культури мови» – «Етнокультурні компоненти змісту освіти та їх зв'язки з загальнокультурними знаннями»). Зініційовано комплекс позаурочних заходів етнокультурного спрямування (відвідування тематичних виставок, ярмарків; перегляд тематичних фільмів; екскурсії до музеїв народного мистецтва, краєзнавчих музеїв; відвідування галерей тощо).

Для втілення моделі підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності ми послуговувалися наступними критеріями та показниками їх готовності до цієї діяльності: мотиваційно-аксіологічним (наявність розвиненої спрямованості та мотивації до організації та проведення етнокультурної діяльності на уроках української мови і літератури); когнітивним (сформованість системи знань для здійснення етнокультурної діяльності на засадах українознавства); комунікативно-

діяльним (уміння, навички, досвід, захопленість, прагнення, активність, ініціатива, спрямовані на здійснення етнокультурної діяльності), рефлексивним (уміння, навички коригувати діяльність, об'єктивно оцінювати здобутки, здійснювати самоаналіз).

У процесі провадження експерименту ми відштовхувалися від чотирьох рівнів теоретичної готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності: високого, середнього, достатнього, низького. Для характеристики цих рівнів нами були застосовані оцінні шкали, що являють собою характеристики відповідних рівнів.

За результатами порівняння даних, отриманих під час констатувального та формувального етапів, виявлено позитивну динаміку зміни рівнів готовності майбутнього вчителя-словесника до організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства.

Результати проведеної експериментальної роботи доводять, що модель підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності учнів має позитивне практичне втілення, однак не виключаємо можливостей її доопрацювання, осібно впровадження додаткових спецкурсів, розширення міжпредметних зв'язків для більш якісного оволодіння матеріалом тощо.

Обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства (цілеспрямована мотивація майбутніх учителів української мови і літератури до вивчення особливостей організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства; оволодіння майбутніми вчителями-філологами теоретичними знаннями про сутність, зміст етнокультурної діяльності та методика її проведення у школі на засадах українознавства; удосконалення практичних умінь і навичок організації культурно-дозвілєвої діяльності майбутнього вчителя-філолога, що є необхідним у подальшій педагогічній практиці).

Матеріали третього розділу представлено публікаціями автора [169; 242; 243]

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі послуговування комплексом релевантних темі методів дослідження запропоновано один зі шляхів підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти, що дало підстави для таких висновків:

1. Проаналізовано понятійно-термінологічний апарат дослідження та особливості етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Висвітлено суть понять «*етнокультура*», «*культура*», «*етнос*», «*етнокультурна діяльність*», «*діяльність*», «*педагогічна діяльність*», «*етнокультурна компетентність*», «*полікультурна освіта*», «*етнопедагогічний тренінг*», «*етнопедагогічна культура*».

Так, *етнокультура* – не лише комплекс притаманних *етносу* (стійкій сукупності людей, історично складеної на певній території, що мають спільні загальні риси, особливості культури (серед яких і мова), психологічний склад тощо) складових, способів, структур життєдіяльності, котрі гарантують його збереження і поступ та здійснюють етноідентифікувальну функцію, але й вид взаємодії, взаємовпливу форм діяльності різних етносів, етнічних індивідів, що реалізується в усіх сферах полікультурного життя суспільства.

Етнокультурна діяльність – це різновид *педагогічної діяльності*, що представляє комплекс дій, практик, ритуалів, традицій, способів життя та взаємодій, які відображають культурний і етнічний характер конкретної спільноти або групи людей. Ця діяльність включає в себе всі аспекти культури та спільноти, такі як мова, релігія, мистецтво, традиції, обряди, звичаї, способи виробництва, соціальну організацію та інші аспекти життя, що відзначають цю групу від інших.

У свою чергу *етнокультурна діяльність у філології* – це сукупність мовних, літературних та комунікативних практик, що відображають культурний і етнічний характер конкретної спільноти або групи людей. Вона включає в себе вивчення мови як засобу спілкування, а також вирази культури через тексти, слова, розмови

та мовні традиції, що використовуються для передачі цінностей, ідентичності та специфіки даної етнічної групи. Ми цю діяльність розглядаємо як професійно важливу інтегровану рису особистості вчителя, представлену елементами особистісної, інформаційної та процесуальної діяльності.

Етнокультурна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури визнана важливим аспектом професійної підготовки освітян, оскільки визначає не лише рівень їхньої компетентності, але й їхню здатність передавати учням основні цінності, ідентичність та спадщину українського народу.

Умови підготовки майбутніх учителів до організації етнокультурної діяльності ми потрактуємо як узагальнену сукупність обставин, що гарантують ефективність адекватної підготовки фахівця за участю програм традиційних та інноваційних освітніх програм, форм і методів, через формування нового педагогічного мислення в умовах творчого підходу до професійної діяльності в рамках навчально-виховного процесу.

Виокремлено *актуальні проблеми в процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури* (недостатня кількість підручників, навчальних посібників, довідників етнокультурологічного характеру; скорочення робочого часу на профільних дисциплінах; мультидисциплінарні методи навчання).

2. Розкрито наукові підходи до підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

На нашу думку, підготовка майбутнього учителя української мови і літератури до етнокультурної діяльності має базуватися на таких *принципах*: дедуктивності; принципі послідовності навчання; принципі активного професійного розуміння; принципі гуманізації та психологізації; природовідповідності; безперервності і систематичності; цілісності; інноваційності та варіативності; диференціації та індивідуалізації; контекстності; міжкультурності; культурної сумісності.

Така діяльність, спрямована на підготовку майбутніх учителів на

зазначених принципах, передбачає виконання таких *професійних функцій*: соціально-побутової, організаційної, профілактичної, правозахисної, комунікативної, соціально-психологічної, культурологічної, змістовної, виховної, консультативної.

Методологічні основи проблеми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти проаналізовано на основі ідей і положень *особистісного, діяльнісного, культурологічного, системного, компетентнісного* наукових підходів.

Визнано, що *компетентнісний підхід* є основою системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури. Він сприяє практичному характеру їх професійної підготовки, посиленню ролі дослідницької, самостійної та міжкультурної діяльності, а також розв'язанню завдань, що моделюють соціальну та професійну проблеми. Компетентнісний підхід також визначає глибокі системні перетворення в освітньому процесі ЗВО педагогічного спрямування, що стосується викладання змісту дисциплін, оцінювання знань, освітніх технологій, зв'язку вищої освіти з іншими рівнями професійної освіти.

Уведення компетентнісного підходу до національної системи освіти спрямоване на забезпечення вищого рівня особистісної компетентності та підготовки компетентного спеціаліста, орієнтованого на різні сфери сучасного життя, що є однією з потреб суспільства. Вважаємо, що оновлення поглядів на підходи загалом з урахуванням реалій сьогодення, орієнтованого на професійну діяльність в умовах світового та європейського освітнього простору, дозволяє готувати сучасних, прогресивних, конкурентоспроможних фахівців.

Узагальнено *характерні ознаки*, що стосуються *компетентнісного підходу* до підготовки учителів української мови і літератури (не ототожнюється зі знаннево-орієнтованим компонентом, а є комплексом знань для вирішення потенційно можливих життєвих проблем; передбачає використання активних форм навчання, інтерактиву, сучасних технологій, проєкції на майбутнє тощо; потребує постійного вдосконалення навчально-виховного процесу: використання сучасних технологій (технології проєктного навчання, технології критичного

мислення, технології ігрового навчання та ін.; передбачає повсюдне формування знання (не лише безпосередньо в закладі освіти під впливом учителя, а й за рахунок сім'ї, родини, друзів, знайомих, засобів масової інформації, релігії, книг тощо).

3. Обґрунтовано педагогічну модель формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти та технологічний супровід її реалізації.

Створення моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності вимагає систематичної роботи, співпраці викладачів та студентів, а також залучення зовнішніх експертів та партнерів. Крім того, важливо враховувати зміни в суспільстві та освітньому середовищі для адаптації навчальних програм і підходів до сучасних вимог.

Виявлено, що базисом для успішної апробації будь-якої моделі є вдало підібрані педагогічні умови.

Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації культурного дозвілля визначаються в основному своєрідністю та рівнем культури дозвілля самих педагогів, змістом рекреаційної стратегії особистості та своєрідністю соціальної культурної атмосфери.

Запропоновано *власну класифікацію педагогічних умов* підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності:

- 1) формування в навчальному закладі креативного освітнього середовища;
- 2) стимулювання мотивації студентів до здійснення етнокультурної діяльності;
- 3) систематичний моніторинг етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки.

Виокремлені нами педагогічні умови підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності дають підстави виділити *основні складові нової моделі етнокультурної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури*: формування етнокультурного світогляду як засобу визначення особистісної позиції людини та реагування на потенційні зміни; створення умов для самовдосконалення та розвитку особистості;

забезпечення гармонійного об'єднання етнокультурного світогляду та умов для вдосконалення та розвитку особистості.

Визначаючи умови реалізації будь-якої *сторони педагогічного процесу*, їх доцільно поділяти на об'єктивні (зовнішні) і суб'єктивні (внутрішні). До об'єктивних педагогічних умов в основному відноситься раціональне використання методів і форм навчання і самовиховання. Суб'єктивними вважаються знання, уміння, навички, психічні процеси, стан і властивості людини.

Висвітлено *критерії готовності майбутніх учителів української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності на засадах українознавства: мотиваційно-аксіологічний* (наявність розвиненої спрямованості та мотивації до організації та проведення етнокультурної діяльності на уроках української мови і літератури); *когнітивний* (сформованість системи знань для здійснення етнокультурної діяльності на засадах українознавства); *комунікативно-діяльнісний* (уміння, навички, досвід, захопленість, прагнення, активність, ініціатива, спрямовані на здійснення етнокультурної діяльності), *рефлексивний* (уміння, навички коригувати діяльність, об'єктивно оцінювати здобутки, здійснювати самоаналіз). У межах кожного з них представлено *показники готовності майбутніх учителів української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності*.

Відповідно до визначених критеріїв та показників готовності визначено *рівні готовності майбутнього вчителя української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності* учнів на засадах українознавства: високий, середній, достатній та низький.

Високий рівень – студент має стійку мотивацію до педагогічної діяльності, розуміє цінність майбутньої роботи, важливість і необхідність проведення на високому рівні українознавчої роботи в школі; розуміє важливість пошуково-дослідної українознавчої роботи з подальшим використанням зібраних матеріалів у культурно-дозвіллевій роботі; бажає працювати педагогом, розв'язувати психолого-педагогічні задачі, які виникають у процесі професійної діяльності; має чітко сформовані сталі загальнолюдські духовно-моральні цінності, гуманістичні

світоглядні установки; позитивне мислення та ставлення до дійсності; усвідомлення важливості використання українознавчих знань в організації та проведенні дозвілля; чітко сформоване розуміння власної життєвої позиції та шляхів утілення її у професійній діяльності.

Середній рівень – студент бере участь у проведенні культурно-масових заходів на факультеті; має не в повній мірі сформовані ідеї щодо необхідності проведення етнокультурної діяльності з учнями на засадах українознавства; має бажання розв’язувати психолого-педагогічні задачі, які виникають у процесі професійної діяльності; розуміє специфіку роботи в закладі загальної середньої освіти.

Достатній рівень – студент фрагментарно проявляє зацікавлення до інформації етнокультурного спрямування, шляхів формування етнокультурної компетентності в учнів; демонструє нестійкий інтерес до оволодіння знаннями і, як результат, – володіє задовільними, але розрізненими психолого-педагогічними, методичними та етнокультурними знаннями з провадження етнокультурної діяльності; не володіє вміннями прогнозувати результати діяльності з розвитку етнокультурної компетентності учнів.

Низький рівень позначений небажанням брати участь і проводити культурно-дозвілєву роботу, відсутністю мотивації до професійно-педагогічної діяльності.

Висвітлено *етапи створення моделі*: визначення основних вимог до вчителів української мови і літератури в сучасних умовах → аналіз наявних навчальних програм і підходів, використовуваних в педагогічних вишах → власне розробка навчальних програм → створення методичних матеріалів → залучення викладачів і фахівців → забезпечення доступності ресурсів → моніторинг та оцінка → співпраця з партнерами.

Окремо виокремлюємо *стадії втілення моделі в закладі вищої освіти*: 1) актуалізації наявного досвіду; 2) навчально-інформаційна стадія; 3) навчально-наукова стадія; 4) конструктивна стадія.

Представлено *технологічний супровід реалізації педагогічної моделі*

підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності, особі його етапи (аналіз сучасних освітніх потреб та вимог; розробка програми підготовки вчителів; встановлення системи моніторингу та оцінки успішності програми, забезпечення можливості подальшого навчання та розвитку; співпраця з партнерами та експертами в галузі етнокультурної діяльності; інформування громадськості; регулярне оновлення й адаптація до поточних потреб та вимог) та алгоритм втілення кожного з них. Доведено, що технологічний супровід допомагає зробити процес постійного навчання більш ефективним, доступним і зорієнтованим на досягнення практичних результатів для вчителів української мови і літератури.

4. Експериментально перевірено ефективність реалізації педагогічної моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності та доведено доцільність її застосування у навчально-виховному процесі закладу вищої педагогічної освіти.

Розроблену педагогічну модель апробовано в ході проведеної дослідно-експериментальної роботи на базі низки закладів вищої освіти (Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»).

Елементами розробленої педагогічної моделі є авторська навчальна програма спецкурсу «Педагогічні основи етнокультурної діяльності вчителя української мови і літератури» та відповідне навчально-методичне забезпечення; авторський навчально-методичний посібник «Формування етнокультурної компетентності на уроках української мови і літератури» з конспектами уроків та сценаріями позакласних заходів етнокультурного спрямування.

У межах навчальних дисциплін інваріантної складової нами запропоновано елементи етнокультурної підготовки для підвищення рівня етнокультурної компетентності студентів та усунення фрагментарності та несистемності знань, виявлених на констатувальному етапі дослідно-експериментальної роботи.

Осібнo, у курсі «Педагогіки» запропоновано ввести тему «Етнокультурні освітні технології як невід’ємна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти». У курсі «Методики навчання української мови» – «Методи, прийоми і засоби навчання у процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури». У курсі «Основи культури мови» – «Етнокультурні компоненти змісту освіти та їх зв’язки з загальнокультурними знаннями».

Запропоновано комплекс позаурочних заходів етнокультурного спрямування (відвідування тематичних виставок, ярмарків; перегляд тематичних фільмів; екскурсії до музеїв народного мистецтва, краєзнавчих музеїв; відвідування галерей тощо).

Результати проведеної експериментальної роботи доводять, що педагогічна модель підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури до організації етнокультурної діяльності учнів має позитивне практичне втілення, однак не виключаємо можливостей її доопрацювання, осібнo впровадження додаткових спецкурсів, розширення міжпредметних зв’язків для більш якісного оволодіння матеріалом тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Київ : Либідь, 2018. 558 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: Модульне навчання. Київ : ІСДО, 2013. 220 с.
3. Андрущенко В. П., Лутай В. С. Про концептуальні засади психології. *Нова парадигма*. 2014. Вип. 36. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 8–20.
4. Аніловська Г. Я. Університетська освіта : навчальний посібник. Львів: Магнолія, 2006. 370 с.
5. Антонюк В. Г. Етнокультурологічний тезаурус українського вокального мистецтва. *Науковий вісник НМАУ імені П. Чайковського*. Київ : НМАУ, 2002. Вип. 16. С. 178–186.
6. Афанасьєв Ю. Л. Соціально-культурний потенціал художньої діяльності. Львів : Світ, 2010. 159 с.
7. Балл Г. О. Наука як підсистема культури і діалогокультурологічний підхід в освіті. *Культурологічні та психолого-педагогічні аспекти гуманізації освіти : наук.-метод. зб. /за ред. Г. О. Балла. –Київ, 2018. С. 101–118.*
8. Березюк О.С. Системний підхід до формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі // *Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир, 2015. – С. 193-209.*
9. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
10. Біляєв О. М. Вправи в навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 6. С. 2–5.
11. Біляєв О. М. Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 8. С. 2–6.
12. Біляєв О. М. Спостереження над мовою як метод навчання. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 3. С. 2–6.
13. Бондар В. Національна гордість українців. *Українська культура*. 2003. Вип. 8. С. 23–24.
14. Бондаренко А. В. Специфіка організації самостійної роботи майбутнього

- вчителя філолога з використанням мультимедійних технологій. *Методичні рекомендації для студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів*. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 163 с.
15. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Майстерність учителя-словесника. Київ : Школа, 2013. 187 с.
 16. Вашуленко М. С. Педагогічна спадщина Сухомлинського у контексті сучасності. *Педагогічна газета*. 2014. № 2. С. 2.
 17. Ващенко Л. М. Проблеми наукового аналізу інноваційного розвитку загальної середньої освіти. Збірник наукових праць Київського університету ім. Бориса Грінченка.. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2017. № 28. С. 4-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2017_28_3
 18. Ващенко Г. Виховання волі і характеру : в 4-х т. Київ : Школяр «Фада» ЛТД., 2000. Т. 4 : Праці з педагогіки та психології. 416 с.
 19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
 20. Винничук Р. Вітчизняний досвід формування системи цінностей майбутніх фахівців у процесі гуманітарної професійної підготовки. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 5 (188). С. 64–69.
 21. Вища освіта України і Болонський процес / за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2004. 384 с.
 22. Вікова та педагогічна психологія / О. В. Скрипченко та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
 23. Вілков В. Ю. Людина і світ. Київ : Феміна, 1995. 176 с.
 24. Воронов І.О. Культурне відродження та культуротворення у контексті державно-правової системи України. *Альманах наукових праць: Нова парадигма*. Запоріжжя : ЗДПУ, 2002. С. 220.
 25. Габа І.М. Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійний розвиток особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : збірник наукових праць Інституту психології ім.Г.С.Костюка АПН України / за ред.

- С. Д. Максименка Київ, 2011. Т. XIII. Ч. 6. С.74-82.
26. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерний дискурс в психологічній науці та педагогічній практиці. *Психологічний часопис*. 2016, № 1(3). С. 41–45
 27. Голубицька Н. Педагогічні умови формування етнопедагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової діяльності. *Професіоналізм педагога: теоретичні і методичні аспекти*. Вип. 8. Слов'янськ, 2018. С. 104–110.
 28. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методичні поради молодим науковцям. Київ ; Вінниця : Вінниця, 2018. 278 с.
 29. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 519 с.
 30. Гончарова О. А. Діяльнісний підхід у навчанні суспільствознавчих предметів. *Вісник Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Частина I. 2012. № 7 (242) квітень С. 12– 18. URL: http://almamater.lnpu.edu.ua/magazines/visnyk/2012/Visnyk_ped_7_1.pdf
 31. Горошкіна О. М. Лінгводидактичний потенціал підручника української мови. Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення : зб. пр. наук.-практ. читань до 80-річчя Г. Р. Передрій. Черкаси : Брама-Україна. 2005. С. 86–93.
 32. Григоренко Т. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів-філологів в умовах освітньо-комунікативного середовища закладів вищої освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 4. С. 120–127.
 33. Григоренко Т. Організація та проведення дослідження ефективності системи підготовки майбутніх учителів-філологів в умовах освітньо-комунікативного середовища ЗВО. *Молодь і ринок*. № 6. С. 185–186,
 34. Григоренко Тетяна. Формування майбутнього вчителя-філолога в умовах освітньо-комунікативного середовища ЗВО. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруюва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 9 (103). С. 130–141.

35. Гриньова М. В. Педагогічні технології: теорія та практика. Полтава : АСМІ. 2006. 230 с.
36. Грушевський М. Про українську мову й українську школу. Київ : Веселка, 2001. 46 с.
37. Гусак К. О. Рецепція філософсько-педагогічних ідей С. Й. Гессена в сучасний освітній дискурс. *ВІСНИК НТУУ —КПІІ. Філософія. Психологія. Педагогіка*. Випуск 1'2013. С. 10–16.
38. Дем'яненко Н. Ю. Формування національної культури молоді в педагогічній спадщині В. М. Верховинця. Вид. 2-ге., випр. та допов. Полтава : АСМІ, 2012. 268 с.
39. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в історії вищої школи України (XIX - перша чверть XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 1999. 40 с.
40. Денисенко В. А. Підготовка майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Умань, 2013. 320 с.
41. Дзюба І. Національна культура як чинник майбуття України. *Дивослово*. 1999. № 12. С. 2–7.
42. Дорошкевич О. Підручник з історії української літератури. Вид. четверте. Київ, 2009. 352 с.
43. Дубасенюк О. А. Інноваційна діяльність як провідний чинник професійної підготовки майбутніх учителів: досвід та перспективи розвитку. Київ ; Вінниця : Вінниця, 2008. С. 84–92.
44. Дудка Т., Гребенюк В. Педагогічне моделювання процесу формування професійної компетентності магістрів гуманітарних спеціальностей. *Вісник НАУ*. Серія: Педагогіка. Психологія. 2022, 2 (21). С. 18–22.
45. Дуплійчук О. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів-філологів до застосування проектно-комунікативних технологій : дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2015. 322 с.
46. Енолінгвістика / за ред. Ю. Л. Трофімова. 4-е вид. Київ : Либідь, 2013.

560 с.

47. Євтух М. Б. Проблема етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. Київ : Стилос, 2001. 206 с.
48. Єжова О. Класифікація моделей в педагогічних дослідженнях. *Наукові записки* Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кіровоград, 2014. Вип.5. С. 202–207.
49. Єрмоленко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови. *Дивослово*. 2014. № 7. С. 2–3.
50. Жулинський М. Революція літературознавстві, або чи може філологічна наука змінити світ? *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2016. С. 7–8.
51. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. Київ : Ін Юре, 2013. 416 с.
52. Загнітко А. Українська мова як державна: ретроспектива і сучасність. *Освіта і управління*. 2012. Т. 5, № 5. С. 7–15.
53. Заредінова Е. Р., Муєдінова А. С. Напрями та умови реалізації полікультурної освіти в загальноосвітній школі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2014. № 1. С. 8–13.
54. Зарічанська Н. В. Науково-методичні аспекти вдосконалення філологічної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2010. № 5. С. 135–141.
55. Зарічанська Н. В. Реальний стан готовності вчителів філологічних дисциплін до інноваційної діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ ; Вінниця : Планер, 2012. Вип. 29. С. 374–380.
56. Зеленін Г. І. Чинники ефективності мовної діяльності. Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історія психології. *Психолінгвістика* / за ред. С. Д. Максименка. Київ ; Міленіум, 2006. Т. IX, ч. 1. С. 69–76.
57. Земцова В. Система методичної підготовки учителя: структура і зміст.

- Наука и школа*. 2022. № 3. С. 2–7.
58. Зязюн І. А. Культурологічна функція виховання студентів педагогічного ВУЗу. *Вища педагогічна освіта*. 1994. № 17. С. 66–72.
59. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії. Київ : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
60. Зязюн І. А. Інтеграційна функція культурної парадигми. *Професійно-художня освіта України* : зб. наук. пр. / редкол. : І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заступники голови) та ін.. Київ ; Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2018. Вип. V. С. 3–13.
61. Зязюн І. А. Психодіагностика педагогічної майстерності. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2003. № 12. С. 52–55.
62. Історія української літератури ХІХ ст. (70-90-ті роки) : у 2 кн. / за ред. О. Д. Гнідан. Київ : Вища шк., 2013. Кн. 2. 439 с.
63. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії. Київ : Ленвіт, 2000. 78 с.
64. Картава Ю. К. Розвиток професійної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти АР Крим. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: педагогіка і психологія*. 2012. Вип. 35. С. 24–29.
65. Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України. *Агора. Випуск 6: Україна і США: взаємодія у галузі політики, економіки, культури і науки*. 2008. С. 5–14. URL: <https://political-studies.com/?p=578>
66. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
67. Конверський А.Є. Критичне мислення. Підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 370 с.
68. Кондратьєва О. М. Формування полікультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи (на засадах лінгвокраєзнавчого підходу) : дис.

- канд. пед. наук. Київ, 2017. 265 с.
69. Кононенко В. І. Українська етнолінгводидактика. Івано-Франківськ : АПН України. Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника, 2015. 57 с.
 70. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Педагогічна газета*. 2000. № 6. С. 2.
 71. Концепція мовної освіти 12-річної школи. Українська мова як рідна. *Дивослово*. 2022. № 8. С. 59–65.
 72. Концепція національного виховання. *Рідна школа*. 2016. № 6. С. 23–26.
 73. Концепція національного художнього виховання дітей, учнівської та студентської молоді в умовах національної культури / розроблена В. Герасименком та А. Верещагіною. *Освіта*. 2015.
 74. Коротеева В. О. Науково-педагогічні основи вивчення української народної педагогіки в вузі (в трьох частинах). Миколаїв, 2014. Частина перша. 116 с.
 75. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні: інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
 76. Кудря М. М. Формування освітнього середовища для розвитку і збереження національної ідентичності студентів вищих навчальних закладів. *Гуманітарний вісник*. 2014. № 32. С. 79–88.
 77. Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : [навч. посіб.] / В. В. Кузьменко, Л. Л. Гончаренко; за ред. В. В. Кузьменка. Херсон : РПО, 2006. 92 с.
 78. Культурологія: енциклопедичний словник / за ред. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 508 с.
 79. Культурологічні аспекти підготовки майбутнього вчителя-філолога. *Дидаскал* : часопис: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Педагогічна освіта в Україні: пошуки, стратегія, перспективи розвитку», 20–21 листоп. 2018 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2019. Вип. 19. С. 31–34.
 80. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної

- майстерності. Одеса, 2005. 160 с.
81. Кустинський О. В. Модель спеціальної підготовки майбутніх офіцерів запасу. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка*. Київ, ВІКНУ, 2010. Вип. № 26, С. 241.
 82. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно інноваційна стратегія). К. : Освіта України, 2009. 464 с.
 83. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : монографія. Вінниця : Глобус-Прес, 2016. 348 с.
 84. Леган В. П. До питання полікультурної освіти. *Міжнародний науковий вісник* : матеріали міжнар. наук-практ. конф «Проблеми і перспективи транскордонного співробітництва: досвід Карпатського євро регіону» (м. Ужгород, 04-05 червня 2015 р.). Ужгород : УжН», 2015. Спецвипуск 2 (11). С. 134–140.
 85. Лимар Ю. М, Чекан Ю. М. Нові професійні ролі вчителя в умовах Нової української школи. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 15, т. 2. С. 100–103.
 86. Линенко А. Ф. Готовність майбутніх вчителів до педагогічної діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 1. С. 128–132.
 87. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів : СПОЛОМ, 2014. 76 с.
 88. Літературна мова у просторі національної культури / відпов. ред. Л. І. Шевченко. Київ : Київ. УН-Т», 2014. 135 с.
 89. Лозко Г. Етнологія України. Київ : Арт-Ек, 2014. 306 с.
 90. Лозко Г. С. Українське народознавство. Київ : Зодіак-ЕКО, 2015. 364 с.
 91. Луговий В. І. Управління освітою. Київ : УАДУ, 2017. 302 с.
 92. Лузан, П. Г. Суть і дефініція поняття «педагогічна технологія». *Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. Освіти НАПН України. Проф. педагогіка / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України*. Київ: Вид-во ІІТО НАПН України, 2013. №6. С. 12–18.

93. Лук'яненко О., Винничук Р. Традиційні та інноваційні педагогічні технології формування цінностей магістрів гуманітарної галузі у процесі професійної підготовки. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*. 2022. Вип. 12. С. 24–33. URL: <http://uperpnu.pnu.edu.ua/article/view/278993/273849> DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.12.278993>
94. Ляшенко І. Музична україністика в світлі сучасної культурної політики: аспекти гуманізації та гуманітаризації національної освіти. *Українське музикознавство* : наук.-метод. зб. / Нац. муз. академія України імені П. І. Чайковського. Київ, 2018. Вип. 28 : Музична україністика в контексті світової культури. С. 3–8.
95. Маєвська Л. М. Модель підготовки майбутнього учителя до етнокультурного виховання школярів. Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі. Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2014. 465 с.
96. Мазур І. П. Словесник – це митець. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 10. С. 55–57.
97. Мазуркевич О. Р. Нариси з історії методики української літератури. Київ : Школа, 2001. 375 с.
98. Мазуркевич О. Р. Фахова підготовка вчителя літератури – наукові основи. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 7. С. 1–7.
99. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ-ХХст.) / упоряд.: Л.Д.Березівська та ін. Київ : Наук.світ, 2013. 418 с.
100. Масол Л. Концепція загальної мистецької освіти. *Мистецтво та освіта*. 2014. № 1. С. 2–5.
101. Мацко Л. А., Прищак М. Д., Годлевська В. Г. Основи психології та педагогіки. Вінниця : ВНТУ, 2009. 163 с.
102. Мацько Л. І. Сучасні підходи до створення підручників з української мови: місце лінгвостилістики. *Дивослово*. 2019. № 8. С. 39–42.
103. Методика викладання української літератури у вищих навчальних

- зкладах : програма курсу для освітньо- кваліфікаційного рівня «Магістр педагогічної освіти. Викладач української мови та літератури» / уклад. О. Семенов. Київ ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2015. 58 с.
104. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2000. 264 с.
105. Методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів. *Інформаційний вісник «Вища освіта»*. 2011. № 4. С. 48–51.
106. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії. Київ : Академвидав, 2010. 200 с.
107. Микитюк О. М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історикопедагогічний аспект) / Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ОВС, 2011. 256 с.
108. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. Київ : Парламентське видавництво, 2002. 204 с.
109. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка. Київ : ІЗМН, 2017. 140 с.
110. Мова в культурі народу / С. Є. Єрмоленко та ін. *Мовознавство*. 2018. № 4. С. 3–15.
111. Мова української соціалістичної нації. *Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика* / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ, 2019. С. 7–40.
112. Мовознавство : тези та повідомлення III міжнар. конгресу українців. Харків : Око, 2016. 344 с.
113. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Київ : КДНК, 2011. 608 с.
114. Мокляк В. М., Петренко Л. М. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутнього вчителя до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 5/6. С. 239–249.
115. Мороз О. Г., Сластьонін В. О., Філіпенко Н. І. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація. Київ : НПУ, 2017. 168 с.
116. Мурзіна С. В. Ключові компетентності майбутніх учителів філологів.

- Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки.* 2009. С. 120–124.
117. Назаренко Л. М. Ціннісні ідеї як передумова створення полікультурного простору особистості. *Педагогічні науки.* Херсон : ХДУ, 2009. Вип. 52. С. 193–198.
118. Національна доктрина розвитку освіти України : затверджено Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
119. Національне виховання учнів засобами народознавства / під ред. Р. П. Скульського. Івано-Франківськ, 2015. 178 с.
120. Неділько В. Я. Методична робота філологічних кафедр вузів та підготовка вчителів мови і літератури. *Українська мова і література в школі.* 2019. № 3. С. 3–10.
121. Непийвода В. Ф. Про усне мовлення вступників до вузів. *Українська мова і література в школі.* 2017. № 5. С. 65–69.
122. Ничкало Н. Теорія і методика професійної освіти: сучасний дослідницький етап і перспективи. *Педагогіка і психологія професійної освіти.* 2011. № 1. С. 6–26.
123. Нікітіна А. Технологічний аспект удосконалення виразності мовлення вчителя-словесника. *Освіта на Луганщині.* Луганськ : ЛОІ ППО, 2009. № 2 (31). С. 37–40.
124. Нікітчина С. О. Становлення і розвиток системи професійно-педагогічної підготовки вчителів історії в Україні (1917-1991) : дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2018. 518 с.
125. Новаковська І. Міжкультурна освіта як пріоритетне завдання сучасної освіти. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка».* 2017. № 36. С. 186–196.
126. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2001. 440 с.
127. Огієнко І. Українська культура. Київ : Довіра, 2012. 141 с.
128. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя

- українського народу. 2-е вид. Київ : Довіра, 2012. 267 с.
129. Олексюк О. М., Ткач М. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва. Київ : Знання України, 2014. 264 с.
130. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / А. М. Олексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий, В. А. Козаков та ін., Київ : ІСДО, 1993. 336 с.
131. Орехова Л. І. Формування оцінного компонента професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх учителів української мови і літератури : дис. канд. пед. наук. Одеса, 2005. 227 с.
132. Освітні технології : навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти, Київ : «А.С.К.», 2002. 255 с.
133. Основи сучасного виховання : навч. посіб. / М. В. Гриньова та ін., Полтава : Астроя, 2015. 345 с.
134. Остапенко Н. Моделювання як метод навчання в лінгводидактиці вищої школи. *Стиль і текст*. 2005. Вип. 3. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1046>
135. Островська М. Я., Химинець В. В., Островський О. О. Компетентнісна та інноваційно-гуманістична освіта – основа сталого розвитку сучасного світу. *Сталий розвиток, циркулярне управління та екологічна інженерія* : матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2021. С. 58–62.
136. Островський О. О. Мовленнєва культура та фахова майстерність учителя в педагогічній спадщині В.Сухомлинського. Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю. Розмірковуємо про художньо-емоційний світ дитинства : матеріали XI міжнар. і XXVIII всеукр. пед. читаннях. Ужгород, 2021. С. 138–141.
137. Островський О. О. Компетентнісна підготовка майбутніх учителів до освітньої діяльності в міжкультурному середовищі. Неперервна освіта: актуальні дискурси : зб. матеріалів XV всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Ужгород, 2021. С. 129–132.

138. Отич О. М. Педагогічні засади мистецької освіти. *Педагогічні науки*. Суми, 2003. С. 430–438.
139. Павлюк С. П. Українське народознавство. Львів : Фенікс, 2014. 612 с.
140. Пасинок В. Г. Теоретичні основи формування професійних мовленнєвих умінь у майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2002. 46 с.
141. Пасік Н. М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2013. 206 с.
142. Педагогічна майстерність / за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища шк., 2014. 422 с.
143. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. С. 341–344.
144. Перова С. В. Умови розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. *Освіта та наука в умовах глобальних викликів* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. Сімферополь ; Судак : ВіТроПринт, 2010. С. 27–29.
145. Петренко Л. Етнопедагогічний складник у структурі підготовки майбутніх учителів гуманітарних предметів. *Українська професійна освіта*. 2022. Вип. 11. С. 96–103. URL: <http://upecnpu.pnpu.edu.ua/article/view/279015> DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.12.279015>
146. Петрушенко В. Філософія: курс лекцій; навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти I-IV рівнів акредитації. Київ : Каравелла ; Львів : Новий світ 2020, 2001. 448 с.
147. Пехота О. М., Ратовська С. В. Культура співробітництва: практика групової роботи студентів. Миколаїв : Іліон, 2011. 252 с.
148. Поляруш О. Є. Патріотичне та інтернаціональне виховання студентів педагогічного вузу. *Школа*. 2017. № 8. С. 92–98.
149. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

150. Попович М. В. Нарис історії культури України. 2–е вид., випр. Київ : АртЕК, 2021. 728 с.
151. Практикум з педагогіки / за заг. ред. О. А.Дубасенюк. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 464 с.
152. Про вищу освіту : закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
153. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
154. Професійна компетенція вчителя української мови і літератури. Програма спецкурсу для студентів спеціальності 7.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова та література» / уклад. О. Семеног. Київ ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2003. 49 с.
155. Професійна освіта: Словник / уклад.: С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2010. 390 с.
156. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник / уклад.: М. В. Лемак, В. Ю Петрище. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. С.124– 127.
157. Пустова Ф. Д. Яким має бути вчитель-словесник. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 6. С. 61–63.
158. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості. Київ : ІЗМН, 2016. 235 с.
159. Розлуцька Г. М. Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919-1939 рр.): [монографія] / Г. М. Розлуцька. - Дрогобич: Коло, 2005. - 282 с.
160. Романенко М. І. Соціальні та парадигмально – когнітивні детермінанти розвитку сучасної освіти : автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.10. Дніпропетровськ, 2013. 32 с.
161. Руденко Ю. Д. Основи сучасного українського виховання. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2013. 328 с.
162. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль : Навчальна

- книга-Богдан, 2015. 360 с.
163. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ : АртЕК, 2011. 392 с.
164. Савенко Л. П. Використання методу «майнднеппінг» на уроках української мови та літератури. *Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 квіт. 2018 р.) / КДДПМіД ім. Михайла Бойчука. Київ, 2018. С. 323–328.
165. Савенко Л. П. Етнокультурна підготовка майбутніх учителів: вітчизняний та закордонний досвід. *Дидаскал* : часопис : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст», 16–17 листоп. 2021 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. Вип. 22. С. 197–199.
166. Савенко Л. П. Етнокультурна спрямованість виховної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Дидаскал* : часопис : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Університетська освіта в Україні у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», 17–18 листоп. 2020 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. Вип. 21. С. 44–46.
167. Савенко Л. П. Етнокультурні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. *Дидаскал* : часопис : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Забезпечення якості вищої освіти в Україні: сучасний стан і перспективи». Полтава, 2020р. № 20. С. 305–308.
168. Савенко Л. П. Культурологічні аспекти підготовки майбутнього вчителя-філолога. *Дидаскал* : часопис : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. З міжнар. уч. «Педагогічна освіта в Україні: пошуки, стратегія, перспективи розвитку», 20-21 листоп. 2018 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка, Полтава, 2019. № 19. С. 31–34.
169. Савенко Л. П. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у

- зкладах загальної середньої освіти. *Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрів і студентів фізико-математичного факультету / ПНПУ імені В. Г. Короленка ; редкол.: Ю. Д. Москаленко (голов. ред.) та ін. Полтава : Астроя, 2020. С. 224–226.*
170. Савенко Л. П. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Вісник науки та освіти. Серія Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія» : журнал. 2023. № 10 (16) 2023. С. 772–784. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/7155/7196> DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10\(16\)-772-784](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10(16)-772-784)*
171. Савенко Л. П. Сутність етнокультурного світогляду майбутніх учителів української мови і літератури. *Педагогічний альманах : зб. наук. пр. /редкол. В. В. Кузьменко (голов.) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. Вип. 42. С. 142–149. URL: <https://drive.google.com/file/d/1pA6d7aFTMfnrC6hlgLlZDjDwO5TRPjmg/view>*
172. Савенко Л. П. Формування етнокультурної компетентності на уроках української мови і літератури : навч.-метод. посібн. Полтава : Астроя, 2022. 116 с.
173. Савенко Л. П. Ярмарок у системі традиційної культури України. *Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присв. 20-й річн. відродження Сорочинського ярмарку (м. Полтава, 4 жовт. 2018 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. С. 143–145.*
174. Савенко Л. П., Семеновська Л. А. Позааудиторна робота у підготовці майбутніх учителів до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions : papers of the 11th International Scientific Conference, December 20, 2019, Stuttgart, 2019. P. 268–277.*

175. Савченко О. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка вчителя. *Шлях освіти*. 2003. № 3. С. 2–6.
176. Сарновська С. О. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Київ. ін-т туризму, економіки і права. Київ, 2000. 18 с.
177. Світогляд світ людини : колективна монографія / за заг. ред. В. П. Капітона. Дніпропетровськ : ДДФА, 2008. 240 с.
178. Семеновська Л. А, Савенко Л. П. Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії* : зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2021. Вип. 24. С. 45–55. URL: <http://aesthetethicpedaction.pnpu.edu.ua/article/view/255896> DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2021.24.255896>
179. Семенов О. М. Виховний потенціал лінгвокультурології у професійній парадигмі майбутнього вчителя української мови і літератури. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ ; Житомир : Волинь, 2003. С. 355–361.
180. Семенов О. М. Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника. Київ ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2003. 108 с.
181. Семенов О. М. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в 60-их роках ХХст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2004. Вип. 11. С. 25–28.
182. Семенов О. М. Мовне родинознавство (виховний потенціал лінгвокультури рідного краю). Київ ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2003. 108 с.
183. Семенов О. М. Особливості підготовки майбутнього викладача української мови і літератури на ступені навчання в магістратурі. *Наука і сучасність*. Київ : Логос, 2013.Т. XLX. С. 191–200.
184. Семенов О. М. Професійна компетенція майбутнього вчителя української

- мови і літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2003. № 4. С. 2–5.
185. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури у 80-х роках ХХ століття). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2015. № 1. С. 88–94.
186. Семенов О. М. Становлення і розвиток національної системи професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури. *Наука і сучасність*. Київ : Логос, 2004. Т. 43. С. 132–141.
187. Семенов О. М. Тенденції літературознавчої підготовки у вищій школі. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2004. № 12. С. 13–17.
188. Семенов О. М. Формування культури педагогічного спілкування засобами української літератури: Практикум. Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. 110 с.
189. Семенов О. М. Формування мовної особистості студентів-філологів на заняттях з українського фольклору. *Педагогічні науки*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. С. 135–141.
190. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.
191. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 2. С. 161-172
192. Словник української мови: в 11 томах. Т. 6 / ред.: А. В. Лагутіна, К. В. Ленець. Київ, 1975. 417 с.
193. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 131 с.
194. Соляр Р. В., Сидорчук В. Г. Традиційні та інноваційні (етноформи) у контексті етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Молоді вчені 2018 – від теорії до практики: зб. матеріалів ІХ Міжнар. Конф. молодих вчених (Дніпро, Україна, 16 лют. 2018 р.)*. Дніпро, 2018. С. 290–293.
195. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі : методич. посіб. для вчителя / Б. Степанишин. – К. : Проза, 1994.

196. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі. Київ : Проза, 2015. 254 с.
197. Стрельніков В. Етнокультурний компонент діяльності фахівців гуманітарної галузі. *Українська професійна освіта*. 2022. № 11. С. 150–156. URL: <http://uperpnu.pnpu.edu.ua/article/view/275578/270726> DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275578>
198. Стрельніков В., Виткалов В. Розвиток етнокультурного компонента діяльності фахівців гуманітарних спеціальностей в процесі навчальних практик. *Українська професійна освіта*. 2023. № 13. С. 104–113. URL: <http://uperpnu.pnpu.edu.ua/article/view/289945/283443> DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2023.13.289945>
199. Струганець Л. В. Культура мови: Словник термінів. Тернопіль : Навч.книга-Богдан, 2020. 178 с.
200. Струганець Л. Теоретичні основи культури мови. Тернопіль, 2017. 96 с.
201. Струганець Л. В. Культура української мови і мовна особистість учителя : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01/ НАН України; Ін-т укр. мови. Київ, 2016. 22 с.
202. Сухомлинський В. О. Вибр. тв. : у 5 т. К. : Рад. шк., 1977. Т. 3. с. 566.
203. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 1968. № 12. С. 1–10.
204. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклад.: О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с. (Словники України).
205. Сявавко Є. І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. Київ : Наук. думка, 2014. 156 с.
206. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ : Міленіум, 2002. 320 с.
207. Троцько Г. В. Теоретичні питання формування професійнопедагогічної готовності майбутнього вчителя. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні* : збір. наук. пр. до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук

- України. Харків : ОВС, 2002. Ч. 1. С. 200–209.
208. Туленков М. В., Лобанова А. С., Яремчук С. С. Системний аналіз у соціології : підручник / за заг. ред. М. В. Туленкова. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2023. 508 с.
209. Український педагогічний словник / упоряд. С. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
210. Ушинський К. Д. Рідне слово. *Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори* : у 2-х т. / редкол.: В. М. Столетов (голова) та ін. Київ : Рад. шк., 1983. Т. 1. С. 104–133.
211. Фасоля А. Особистісно зорієнтоване навчання: розвиток суб'єктності учня-читача URL: <http://ozonlit.org/osobystisno-zorijentovane-navchannya-rozvytok-sub-jektnosti-uchnya-chytacha>
212. Філософський енциклопедичний словник / голов. ред. В. І Шинкарук. Київ : Атрис, 2002. 742 с.
213. Фініков Т. В. Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна. Київ : Таксокс, 2012. 176 с.
214. Фінкель О. М. Про викладання курсів загального мовознавства в університетах і педагогічних інститутах. *Методологічні питання мовознавства*. Київ : Наук. думка, 2016. С. 184–194.
215. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2014. 36 с.
216. Хоружа О. Етнопедагогічне мислення: зміст, завдання, значення. Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти. Чернівці : Зелена Буковина, 2008. С. 110–112.
217. Цокур Р. М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). Одеса, 2014. 21 с.
218. Чобітько М. Особистісні компоненти у професійному становленні

- майбутнього вчителя. *Освіта і управління*. 2007. Т. 10, № 1. С. 70–75.
219. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. Магістратури. М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2014. 120 с.
220. Швачич Г.Г., Толстой В.В, Петречук Л.М., Іващенко Ю.С., Гуляєва О.А, Соболенко О.В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: Навчальний посібник. – Дніпро: НМетАУ, 2017. –230 с.
221. Шарапов О. Д., Дербенцев В. Д., Семьонов Д. Є. Економічна кібернетика : навч. посіб. Київ, КНЕУ, 2004. 231 с.
222. Шевченко Ю. М. Методологічні орієнтири з питання готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів у контексті ідей компетентнісного підходу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. 2018. Вип. 61. Т. 2.
223. Шевченко Ю. М. Моделювання системи удосконалення готовності студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів у культурному просторі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019, вип. 4. С. 192–203. С. 194.
224. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Київ : Знання, 2011. 295 с.
225. Шинкарук В. Поняття культури: філософські аспекти. *Феномен української культури: методологічні засади осмислення*. Київ : Фенікс, 1996. С. 8–61.
226. Шинкарьова І. Проблемне навчання на уроках української мови. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2005. № 36. С. 8–12.
227. Шудря К. П. Національна культура: зміна парадигм і орієнтацій. *Світогляд і духовна творчість: Академія Наук України Інститут філософії*. Київ : Наук. думка, 2013. С. 12–34.
228. Шульгіна В. Д. Національна освіта в Україні в умовах розвитку процесів глобалізації. *Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія 14*. Київ : НПУ, 2004. Вип. 1 (6). С. 21–25.
229. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки

- майбутнього вчителя. Київ , 2016. 172 с.
230. Ющук І. П. Вступ до мовознавства. Київ : Рута, 2020. 128 с.
231. Bances J.A. Multicultural education: characteristics and goals. *Multicultural education: Issues and Perspectives*. Boston, 1993.
232. Bereziuk O. S. Methodical bases of formation of ethnocultural competence of the person. *Educational discourse*. 2015. № 3 (11). P. 13–21.
233. Bolin N. Gefangenschaft und Freiheit. *Aspetti musicali*. Köln-Rheinkasse 1: Verlag Ch. Dohr, 2001. S. 161–174.
234. Bolotov V. A., Sierikov V. V. Competence Model: From Idea to Educational Paradigm. *Pedagogy*. 2003. № 10. P. 7–13.
235. Council Recommendation (EC) No 561/98 of 24 September 1998 on European cooperation in quality assurance in higher education. URL: <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2013/06/Recommendation-of-the-Council-98.561.EC-of-24-September-1998.pdf>
236. Dartmouth College. [Cited 2003].- Available from: < <http://www.dartmouth.edu/> >. 499. Department of Educational Studies University of Glasgow. [Cited December 10, 2003].
237. Halkina H. Competence of the future teacher-philologist in the modern educational system. *Materials of the III All-Ukrainian scientific practical Internet conference (Pereyaslav-Khmelnysky, 2001)*. Pereyaslav Khmelnytsky, 2001. P. 71–73.
238. Hluzman O. V. Basic competencies: the essence and significance in the life success of the individual. *Pedagogy and psychology*. 2009. № 2. P. 51–60.
239. Hurenko O. I. Introduction of technology of formation of ethnocultural competence of students in practice of work of pedagogical university. URL: http://bdpu.org/scientific_published/2005/pedagogics_2^2005/28
240. Lozko H. Ethnology of Ukraine: philosophical-theoretical and ethno-religious aspect: textbook / Halyna Lozko. – K.: ArtEK, 2001. – 304 p.
241. Maievska L. M. Features of formation of ethnocultural competence of the future teacher in the context of globalization shifts. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>

242. Savenko L. Criteria and indicators of levels of preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in general secondary education institutions. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 172. P. 154–159. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4430>
243. Savenko L. Modern technologies in teaching Ukrainian language and literature: Ethno-cultural approach in general secondary education institutions. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 166. P. 206–209. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4221>
244. Savenko L. The role of ethnocultural training in the formation of future teachers of Ukrainian language and literature. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 168. P. 49–53. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4275>
245. Savenko Liudmila. Realization of the competence approach in the process of professional training of the future teachers of ukrainian language and literature to ethnocultural activity in the institutions of general secondary education. *Nauka i Studia*, 2020. № 9 (211). С. 39–47. URL: https://nauka-i-studia.eu/ojs/index.php/pl_ojs/article/view/51
246. Semenoh O. M. The system of professional training of the future teachers of Ukrainian language and Literature (in terms of pedagogical universities). Kyev, 2005. 476 p. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/1891/1/disertation_Semenog.pdf
247. Shulha M. Ethnocultural competence // Ethnic reference book: concepts and terms. URL: <http://ethnography.national.org.Ua/glossary/k.html>
248. Small encyclopedia of ethnostate studies / The National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of State and Law named after V. M. Koretskyi. Kyev : Dovira : Heneza, 2016. P. 63–67.
249. Tatarenko I. Competence is a requirement of modernity. *Light: scientific and*

- methodical informational cognitive-educational journal*. 2016. № 1. P. 57.
250. Ulicka Danuta. Teoria literatury i metodologia badań literackich. Teksty. Warszawa, 2001. 322 s.
251. University of Rzeszów. Philological Faculty. URL: <https://www.ur.edu.pl/en/colleges/faculty-of-philology>
252. Yuriichuk N. Professional training of the future teacher of Ukrainian language and Literature in the conditions of modernization of higher education in Ukraine. *Bulletin of Chernihiv National University. Ser.: Pedagogical sciences*. 2016. Ed. 137. P. 80–82.
253. Zarytska V. Linguistic and cultural aspect of the formation of professional culture of a modern teacher. *Ukrainian language in the cultural space of Eastern Ukraine* : materials of the interregional scientific-practical conference. Donetsk : Ukrainian Cultural Center, 2010. P. 90–99.
254. Wartfsky Marx W. Models: Representation and Scientific Understanding / red: Robert S. Cohen. Dordrecht: Holand; Boston : USA.; London : England: Springer Science & Business Media, 2012. 398 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Савенко Людмили Петрівни

«Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до
етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти»

зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

(СКАНОВАНІ КОПІЇ)

Продовження додатку А

Міністерство освіти і науки України
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В
ПЕРЕЯСЛАВІ

вул. Сухомлинського, 30,
зм. Переяслав,
Київська обл., 08401
тел.: (044) 293-11-11
ел. пошта: uhsp.edu@gmail.com

23.10.2023 № 693

Ministry of Education and Science of Ukraine
HRYHORIY SKOVORODA UNIVERSITY IN
PEREIASLAV

30, Sukhomlynskooho Str.,
Pereiaslav,
Kyiv reg., 08401
tel.: (044) 293-11-11

e-mail: uhsp.edu@gmail.com

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
САВЕНКО ЛЮДМИЛИ ПЕТРІВНИ

«Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти»
в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Упродовж 2021-2023 рр. в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі Л.П. Савенко впроваджувалися матеріали дисертаційного дослідження на тему «Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти». В експериментальному дослідженні брали участь студенти 3-4 курсів спеціальності 014.01 Середня освіта (українська мова і література). Результатом діяльності дисертантки стало впровадження в освітній процес авторської моделі готовності майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти. Ці результати дозволили вдосконалити зміст підготовки майбутніх учителів у сфері культурології, запровадити інноваційні форми і методи навчання.

Навчально-методичні матеріали, підготовлені дисертанткою, зокрема, рекомендації та вказівки, які стосувалися особливостей формування та розвитку етнокультурної компетентності, були адаптовані та використані у навчальному процесі. Ці матеріали мають практичну значущість, тому їх продовжено використовувати у процесі вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури у сфері етнології, етнокультурології, міжкультурної взаємодії, ознайомлення з національним фольклором і літературними творами тощо.

Експериментальна апробація теоретичних положень дисертаційного дослідження, дає підстави стверджувати про доцільність їх впровадження у закладах вищої педагогічної освіти.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження Савенко Л.П. затверджено на засіданні кафедри української лінгвістики та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі (протокол від 10 жовтня 2023 року № 4).

Ректор

Завідувач кафедри

Віталій КОЦУР

Олена КУЛИК

Продовження додатку А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44
 E-mail: mails@cuspu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125415

Звіт про виконання роботи № 75-н
 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Савенко Людмили Петрівни
«Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури
до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти»,
 поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Результати дисертаційного дослідження Савенко Людмили Петрівни впроваджувалися в навчальний процес Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка у процесі фахової підготовки майбутніх бакалаврів за освітньою програмою «014 Середня освіта. Українська мова і література та мова і література (англійська)» у 2021-2023 навчальних роках і плануються використовуватися надалі.

У дослідженні вирішено низку актуальних завдань, де ключовими розглядалися конструктивний розвиток фахової підготовки за запропонованим здобувачкою діагностувальним інструментарієм та формування етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти. З'ясовано стан сформованості окресленої категорії в здобувачів вищої освіти. Це сприяло обґрунтованому визначенню тих педагогічних умов які й утворили основу авторської концепції, що базується на фундаментальній теорії та презентує результативно методику формування етнокультурної компетентності студентів.

Проведені на базі кафедри української філології та журналістики ЦДУ ім.В. Винниченка констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту підтверджують ефективність розробленого здобувачкою організаційно-методичного інструментарію. Розроблена та описана система формування етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури, визначені ключові аспекти, які впливають на розвиток етнокультурної компетентності студентів. Розроблені рекомендації щодо покращення навчального процесу та формування етнокультурної свідомості.

Результати дослідження були впроваджені у навчальний процес факультету української філології, іноземних мов та соціальних комунікацій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Нові методи та підходи до формування етнокультурної діяльності були впроваджені у навчальні програми для майбутніх учителів української мови і літератури. Також були проведені семінари та тренінги для викладачів з метою підвищення їхньої компетентності в цій галузі. Результати експериментальної роботи Савенко Людмили Петрівни позитивно сприйняті здобувачами вищої освіти. Отже, авторську методику системи формування етнокультурної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури визнано ефективною, тому її доцільно рекомендувати до впровадження в інші заклади вищої освіти.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження Савенко Людмили Петрівни затверджено на засіданні кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 3 від 18 жовтня 2023 року).

Проректор з наукової роботи

Лілія КЛЮЧЕК

Продовження додатку А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Г. КОРОЛЕНКА

вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003, тел. (0532) 52-58-67

E-mail: allmail@pnpu.edu.ua код ЄДРПОУ 31035253

01.12.2023 № 3114/01-35/57 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації Савенко Людмили Петрівни на тему «Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Наукове дослідження Людмили Савенко на тему «Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти» реалізовувалося на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Результати наукового пошуку та розроблені навчально-методичні матеріали Л. Савенко використовувалися в навчальному процесі підготовки здобувачів вищої освіти.

У результаті проведення дисертаційного дослідження було розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено авторську педагогічну модель підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти. Розроблена авторська модель носить універсальний характер, постійно розвивається і за необхідності доповнюється новими компонентами, а отже стала теоретичною основою для організації дослідно-експериментальної роботи з майбутніми учителями української мови і літератури і дозволила на практиці встановити відповідність між визначеними цілями та результатом їх реалізації, забезпечує взаємозв'язок між усіма видами навчально-практичної підготовки, спрямованого на підвищення якості навчання студентів університету.

Результати наукового дослідження обговорювали на науково-практичних конференціях та науково-методичних семінарах, що проводилися на базі університету.

Матеріали дисертації Л. Савенко визнано ефективними, оскільки вони мають теоретичну та практичну цінність і такими, що можуть бути використані у процесі формування етнокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Проректор з наукової роботи

Василь ФАЗАН

Продовження додатку А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

61001, м. Харків, провулок Руставелі, 7, тел/ факс (057) 732-46-30, e-mail hgpa@kharkov.com
 Розрахунковий рахунок UA428201720344200004000032413, UA828201720344291004200032413,
 UA858201720344201004300032413 Держказначейська служба України м.Київ
 МФО 820172, Код 02125591

07.12.2023 № 01-12/860/1

а № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Савенко Людмили Петрівни

**«Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до
 етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти»**, поданої на
 здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
 011 Освітні, педагогічні науки

Упродовж 2020-2023 рр. у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради Л.П. Савенко впроваджувалися матеріали дисертаційного дослідження на тему «Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти». В експериментальному дослідженні брали участь студенти 3-4 курсів, що навчаються за освітньо-професійною програмою «Українська мова та література». Результатом діяльності дисертантки стало впровадження в освітній процес авторської моделі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти. Ці результати дозволили вдосконалити зміст підготовки майбутніх учителів у галузі освіти філологічного спрямування, запровадити інноваційні форми і методи навчання.

Навчально-методичні матеріали, підготовлені дисертанткою, зокрема, рекомендації та вказівки, що стосувалися особливостей формування та розвитку етнокультурної свідомості студентів, мають практичну значущість, а їх упровадження у процесі вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури збагатили зміст освітнього процесу в Академії.

Експериментальна апробація теоретичних положень дисертаційного дослідження, розроблений дисертанткою комплекс навчально-методичних матеріалів дає підстави стверджувати про доцільність їх упровадження в закладах вищої педагогічної освіти.

Довідку затверджено на засіданні кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (протокол №4 від 20 листопада 2023 року).

Ректор
 Комунального закладу «Харківська
 гуманітарно-педагогічна академія»
 Харківської обласної ради

Галина ПОНОМАРЬОВА

Додаток Б

Сертифікат участі в конференції «III International Scientific and Practical
Conference SCIENCE IN THE ENVIRONMENT OF RAPID CHANGES»

(Brussels, Belgium. August 16-18, 2023)

INTERCONF
SCIENTIFIC PUBLISHING CENTER

Certificate Number
Ag-2316038

**CERTIFICATE
OF PARTICIPATION**

We are honored to present this certificate to

Lindmyla Savenko

for participation in the
III International Scientific and Practical Conference
SCIENCE IN THE ENVIRONMENT OF RAPID CHANGES
held on August 16-18, 2023 in Brussels, Belgium.

and for publishing a scientific paper
**MODERN TECHNOLOGIES IN TEACHING UKRAINIAN LANGUAGE AND
LITERATURE: ETHNO-CULTURAL APPROACH IN GENERAL SECONDARY
EDUCATION INSTITUTIONS**

The Certificate confirms 12 hours of remote work on the preparation of scientific paper. The organizing committee recommends to award a 0,4 ECTS credits for participant for being involved.

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference are available on a website:
<https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/archive>

OPEN ACCESS

SCIENTIFIC PUBLISHING CENTER
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCES | PUBLICATIONS OF SCIENTIFIC PAPERS
INTERCONF

Додаток В

Сертифікат участі в конференції «IX International Scientific and Practical Conference SCIENCE, EDUCATION, INNOVATION: TOPICAL ISSUES AND MODERN ASPECTS» (Tallinn, Estonia. August 26-28, 2023)

Certificate Number
Ag-2326053

**CERTIFICATE
OF PARTICIPATION**

We are honored to present this certificate to

Lindmyla Savenko

for participation in the
IX International Scientific and Practical Conference
SCIENCE, EDUCATION, INNOVATION: TOPICAL ISSUES AND MODERN ASPECTS
held on August 26-28, 2023 in Tallinn, Estonia.

and for publishing a scientific paper
**THE ROLE OF ETHNOCULTURAL TRAINING IN THE FORMATION OF FUTURE
TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE**

The Certificate confirms 12 hours of remote work on the preparation of scientific paper. The organizing committee recommends to award a 0,4 ECTS credits for participant for being involved.

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference are available on a website:
<https://archive.interconf.centaz/index.php/conference-proceeding/issue/archive>

OPEN ACCESS

Додаток Г

Сертифікат участі в конференції «III International Scientific and Practical
Conference PROGRESSIVE SCIENCE AND ACHIEVEMENTS»

(Doha, Qatar. September 26-28, 2023)

Certificate Number
Se-2326020

CERTIFICATE OF PARTICIPATION

We are honored to present this certificate to

Lindmyla Savenko

for participation in the
III International Scientific and Practical Conference
PROGRESSIVE SCIENCE AND ACHIEVEMENTS
held on September 26-28, 2023 in Doha, Qatar.

and for publishing a scientific paper
**CRITERIA AND INDICATORS OF LEVELS OF PREPARATION OF FUTURE
TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE FOR
ETHNOCULTURAL ACTIVITIES IN GENERAL SECONDARY
EDUCATION INSTITUTIONS**

SCIENTIFIC PUBLISHING CENTER
INTERCONF

The Certificate confirms 12 hours of remote work on the preparation of scientific paper. The organizing committee recommends to award a 0,4 ECTS credits for participant for being involved.

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference are available on a website:
<https://archive.interconf-center/index.php/conference-proceedings/issue/archive>

OPEN ACCESS

Додаток Д

Сертифікат участі у Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «»ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: СВІТОВИЙ І УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ»
(м. Полтава, 16–17 листопада 2021 р.)

Додаток Е

Сертифікат участі в I Всеукраїнській науково-практичній конференції «СЛОВО
ВЧИТЕЛЯ (НА ПОШАНУВАННЯ ЛЮДМИЛИ КОЖУХОВСЬКОЇ)»

(м. Переяслав, 16 листопада 2023р.)

The certificate features a purple and yellow header and footer. At the top, three logos are displayed: the emblem of the Ukrainian State University of Pedagogical Education (1986), the Faculty of Ukrainian and Foreign Languages, and the Department of Ukrainian Linguistics and Didactics. The main text is centered and reads: 'СЕРТИФІКАТ засвідчує, що Савенко Людмила Петрівна взяв(ла) участь у I Всеукраїнській науково-практичній конференції «СЛОВО ВЧИТЕЛЯ (НА ПОШАНУВАННЯ ЛЮДМИЛИ КОЖУХОВСЬКОЇ)» (6 годин - 0,2 кред. ECTS)'. Below the text, the names of the organizers, Vasyl Dudar and Olena Kulik, are listed next to their respective blue circular official seals. The footer contains the date '16 листопада 2023 року • Переяслав'.

1986

ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИКИ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Савенко Людмила Петрівна

взяв(ла) участь у I Всеукраїнській науково-практичній конференції
**«СЛОВО ВЧИТЕЛЯ (НА ПОШАНУВАННЯ
ЛЮДМИЛИ КОЖУХОВСЬКОЇ)»**

(6 годин - 0,2 кред. ECTS)

Проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності

Завідувач кафедри української лінгвістики і методики навчання

Василь ДУДАР

Олена КУЛИК

16 листопада 2023 року • Переяслав

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Савенко Л. Сутність етнокультурного світогляду майбутніх учителів української мови і літератури. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голов.) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. Випуск 42. С. 142–149. URL: <https://drive.google.com/file/d/1pA6d7aFTMfnrC6hlgLlZDjDwO5TRPjmg/view>*

2. Савенко Л. П. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Вісник науки та освіти* (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2023. № 10 (16), 2023. С. 772–784. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/187>

3. Савенко Л. П. Формування етнокультурної компетентності на уроках української мови і літератури: навч.-метод. посібн. Полтава,: Астроя, 2022, 116 с.

4. Семеновська Л. А., **Савенко Л. П.** Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії* : зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2021. Вип. 24. С. 45–55. URL: <http://aesthetethicpedaction.pnpu.edu.ua/article/view/255896>

5. Liudmila Savenko. Realization of the competence approach in the process of professional training of the future teachers of ukrainian language and literature to ethnocultural activity in the institutions of general secondary education. *Nauka i Studia*, 2020. №9 (211) (Польща) С. 39–47. URL: https://nauka-i-studia.eu/ojs/index.php/pl_ojs/article/view/51

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Савенко Л. Використання методу «майнднеппінг» на уроках української мови та літератури. *Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та*

перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 квітня 2018 р.) / КДІДПМіД ім. Михайла Бойчука. К., 2018. С. 323–328.

7. Савенко Л. Етнокультурна підготовка майбутніх учителів: вітчизняний та закордонний досвід. *Дидактика* : часопис : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст», 16–17 листопада 2021 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. Випуск 22. С. 197–199.

8. Савенко Л. Етнокультурна спрямованість виховної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Дидактика* : часопис : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. «Університетська освіта в Україні у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», 17–18 листопада 2020 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. № 21. С. 44–46.

9. Савенко Л. Етнокультурні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. *Дидактика* : часопис : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Забезпечення якості вищої освіти в Україні: сучасний стан і перспективи». Полтава, 2020р. № 20. С. 305–308.

10. Савенко Л. Культурологічні аспекти підготовки майбутнього вчителя-філолога. *Дидактика* : часопис : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. «Педагогічна освіта в Україні: пошуки, стратегія, перспективи розвитку», 20-21 листопада 2018 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В.Г. Короленка, Полтава, 2019. № 19. С. 31–34.

11. Савенко Л. П. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності у закладах загальної середньої освіти. *Збірн. наук. праць викл., аспір., магістр. і студ. фіз.-матем. факульт. ПНПУ імені В.Г.Короленка*; редкол. : Ю. Д. Москаленко (голов. ред.) та ін. Полтава: Астроя, 2020. С. 224–226.

12. Савенко Л. П. Семеновська Л. А. Позааудиторна робота у підготовці майбутніх учителів до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *«Science progress in European countries: new concepts and modern*

solutions»: Papers of the 11th International Scientific Conference. December 20, 2019, Stuttgart, Germany. P. 268–277.

13. Савенко Л. Ярмарок у системі традиційної культури України. *Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. присв. 20-й річн. відродж. Сорочинського ярмарку (м. Полтава, 4 жовтня 2018).* / упоряд. і відп. ред. М. І. Степаненко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. С. 143–145.

14. Liudmila Savenko Criteria and indicators of levels of preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for ethnocultural activities in 7 general secondary education institutions. *Scientific Collection «InterConf», (172): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Progressive Science and Achievements» (September 26-28, 2023; Doha, Qatar)* / comp. by LLC SPC «InterConf». Doha: Katara, 2023. P. 154–159.

15. Liudmila Savenko Modern technologies in teaching Ukrainian language and literature: Ethno-cultural approach in general secondary education institutions. *Scientific Collection «InterConf», (166): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Science in the Environment of Rapid Changes» (August 16-18, 2023; Brussels, Belgium)* / comp. by LLC SPC «InterConf». Brussels: De Boeck, 2023. P. 206–209.

16. Liudmila Savenko The role of ethnocultural training in the formation of future teachers of Ukrainian language and literature. *Scientific Collection «InterConf», (168): with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference «Science, Education, Innovation: Topical Issues and Modern Aspects» (August 26-28, 2023; Tallinn, Estonia)* / comp. by LLC SPC «InterConf». Tallinn: Ühingu Teadus juhatus, 2023. P. 49–53.

Додаток И

Сертифікат проходження курсу навчання на платформі Prometheus
«Медіаграмотність для освітян»

СЕРТИФІКАТ
Виданий 22.01.2021
prometheus.org.ua

СЕРТИФІКАТ

ЦЕЙ СЕРТИФІКАТ ЗАСВІДЧУЄ, ЩО

Людмила Савенко

успішно закінчив(ла) курс

Медіаграмотність для освітян,

наданий **Сергієм Горбачовим та Любов'ю Найдьоновою**
через платформу масових відкритих онлайн-курсів **Prometheus**,

та навчився(лася):

- розрізняти психологічні засади медіаграмотності;
- виокремлювати завдання медіаосвіти у школі;
- використовувати можливості медіа для професійної діяльності;
- спілкуватися із журналістами та давати інтерв'ю;
- використовувати світовий та український досвід медіаосвіти.

Форма навчання - дистанційна.
Кількість годин - 60 годин (2 кредита ЄКТС).

TRANSITION
Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic

Сергій Горбачов
Журналіст, редактор,
викладач медіаграмотності

Любов Найдьонова
Доктор психологічних наук, експерт з питань
медіакультури та медіапсихології

Вікторія Примаченко
Директор ГО «Прометеус»
ГО «Прометеус», ЄДРПОУ 33598867
Надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації
педагогічних працівників згідно з НВБД 85/99

Автентичність цього сертифікату може бути перевірена за
<https://courses.prometheus.org.ua:8090/cert/aa276a4e36534c91a0191ade12eec729>

Додаток К

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА
Факультет філології та журналістики
Кафедра української мови

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова вченої ради

факультету філології та журналістики

_____ (_____)

РОБОЧА ПРОГРАМА**навчальної дисципліни****«Педагогічні основи етнокультурної діяльності вчителя
української мови і літератури»**

підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр»

Галузь знань	<i>01 Освіта/Педагогіка</i>
Спеціальність	<i>014.01 Середня освіта (Українська мова і література)</i>
Освітня програма	<i>освітньо-професійна програма «Середня освіта (українська мова і література)»</i>

2020 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Педагогічні основи етнокультурної діяльності вчителя української мови і літератури» підготовки здобувачів освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література).

Розробник програми:

Савенко Людмила Петрівна, аспірантка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

Робоча програма навчальної дисципліни «Педагогічні основи етнокультурної діяльності вчителя української мови і літератури» обговорена і схвалена на засіданні кафедри української мови

Завідувач кафедри української мови

_____ (_____)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література)»

_____ (_____)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Вибіркова	
	Рік підготовки:	
	3	
Загальна кількість годин – 90	Семестр	
	5	
Кількість змістових модулів (за умов поділу) – 1	Лекції	
	16 год.	6 - год.
	Практичні заняття	
	20- год.	4 - год.
Самостійна робота – 54 год.	Семінарські заняття	
	- год.	- год.
	Лабораторні заняття	
	- год.	- год.
	Самостійна робота	
	54год.	80 - год.
	Вид підсумкового контролю:	
	залік	залік
Мова навчання	Українська	

2. Мета вивчення навчальної дисципліни: вивчення джерел етнопедагогіки, традицій родинного та сімейного виховання, етногенезу народно-педагогічних ідей, дослідженні підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти виробленні шляхів реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній практиці.

3. Передумови для вивчення дисципліни: «Педагогіка», «Психологія», «Культурологія», «Історія та культура України», «Педагогіка сімейного

виховання», «Історія України», «Вступ до мовознавства», «Основи культури мови».

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент *повинен знати*:

- історію розвитку українського етносу та його мови;
- національну специфіку мовної картини світу;
- функції мови, взаємозв'язок мови і культури;
- сутність поняття «етнокультурна компетентність педагога», його змісту та ролі в роботі сучасного вчителя;
- компоненти етнокультурної компетентності вчителя;
- стадії етнічної ідентифікації особистості;
- особливості впровадження в освітньому процесі принципу етнізації виховання;
- функції національно-регіонального компоненту освіти у виконанні завдань соціокультурного розвитку особистості.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент *повинен вміти*:

- розробляти програму діагностики етнокультурного розвитку особистості майбутніх учителів, розширювати і розвивати міжкультурні компетентності учасників освітнього процесу;
- здійснювати етнокультурний розвиток майбутніх учителів української мови і літератури та спрямовувати їх на організацію творчої етнокультурної діяльності;
- володіти діяльнісно-творчим підходом до організації міжкультурної взаємодії учасників, навичками міжнаціонального спілкування, уміннями профілактики етнічних конфліктів у дитячому середовищі;
- організовувати і проводити педагогічний експеримент з метою виявлення рівня етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до діяльності в закладах загальної середньої освіти;
- використовувати у професійній діяльності аналітичні здібності з надання освітніх послуг в умовах полікультурного соціуму, залучати школярів до практичної діяльності мультикультурної спрямованості;
- характеризувати етнолінгвістичні підходи до вивчення елементів лексики, фразеології, словотвору, граматики у текстах давньої літератури, літописів, творів усної народної творчості, художньої літератури.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент *повинен комунікувати*:

- про значення культури як форму людського існування, цінувати різноманіття та мультикультурність світу і керуватися у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу та співробітництва.

Критерії оцінювання результатів навчання

<p align="center">Сума балів, накопичених студентом у процесі вивчення навчальної дисципліни</p>	<p align="center">Рівень досягнення студентом запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни</p>
<p align="center">90-100</p>	<p>Студент демонструє високий рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни, що засвідчують його безумовну готовність до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає термінологію за темами, визначає основні структурні компоненти етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; - уміє застосовувати етнокультурні освітні технології як дієвий засіб піднесення рівня культурологічної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, сучасні педагогічні методика вивчення етнокультурних традицій, формування культури міжетнічних стосунків у молодіжному середовищі, методи стимулювання етнокультурного розвитку студентів-філологів. - розуміє принципи етнокультурного виховання, зокрема культуровідповідності, природовідповідності, етнізації, народності, інтеркультурності, діалогу культур тощо. - виявляє відмінності у використанні різних підходів до формування етнокультурного спрямування змісту вищої освіти. - володіє сучасними педагогічними методиками вивчення етнокультурних традицій, формування культури міжетнічних стосунків у молодіжному середовищі.
<p align="center">75-89</p>	<p>Студент демонструє достатній рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни, що засвідчують його безумовну готовність до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає термінологію за темами, визначає структурні компоненти етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури;

	<ul style="list-style-type: none"> - після повторення матеріалу може застосовувати етнокультурні освітні технології для підвищення культурологічної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, сучасні педагогічні методиками вивчення етнокультурних традицій, формування культури міжетнічних стосунків у молодіжному середовищі, методи стимулювання етнокультурного розвитку студентів-філологів; - після повторення матеріалу розрізняє принципи етнокультурного виховання, зокрема культуровідповідності, природовідповідності, етнізації, народності, інтеркультурності, діалогу культур тощо. - після повторення матеріалу виявляє відмінності у використанні різних підходів до формування етнокультурного спрямування змісту вищої освіти. - після повторення матеріалу може застосовувати сучасні педагогічні методиками вивчення етнокультурних традицій, формування культури міжетнічних стосунків у молодіжному середовищі.
60-74	<p>Студент демонструє недостатній рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни та готовності до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - плутається в термінології; для виконання практичних завдань потрібен зразок або завдання аналогічного характеру; - називає принципи етнокультурного виховання, зокрема культуровідповідності, природовідповідності, етнізації, народності, інтеркультурності, діалогу культур, але практично не виявляє відмінностей; - може перелічити сучасні педагогічні методиками вивчення етнокультурних традицій, формування культури міжетнічних стосунків у молодіжному середовищі, але не може практично втілити теоретичні знання.
35-59	<p>Студент демонструє недостатній рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни та готовності до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - термінологію за темами знає поверхово, не розрізняє сучасні педагогічні методиками вивчення етнокультурних традицій; - не уміє застосовувати етнокультурні освітні технології, може перелічити методи стимулювання етнокультурного розвитку студентів-філологів, але не вміє застосовувати практично; - не розрізняє принципи етнокультурного виховання; - не виявляє відмінностей у використанні різних підходів до формування етнокультурного спрямування змісту вищої освіти; - не володіє сучасними педагогічними методиками вивчення етнокультурних традицій, формування культури міжетнічних стосунків у молодіжному середовищі.
0-34	Ряд запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни відсутні. Рівень наявних результатів навчання не відповідають критеріям на попередніх вищих рівнях. Продовження навчання можливе з обов'язковим повторним вивченням з навчальної дисципліни.

5. Методи навчання, методи контролю та засоби діагностики результатів навчання:

Методи навчання:

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1) *за джерелом інформації*: словесні: лекція (традиційна) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – презентації), пояснення, розповідь, бесіда; наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація.

2) *за логікою передачі і сприймання навчальної інформації*: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) *за ступенем самостійності мислення*: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) *за ступенем керування навчальною діяльністю*: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: виконання практичних завдань.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії, створення ситуації пізнавальної новизни, створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

Методи контролю: поточний контроль, семестровий та підсумковий контролю, ректорський контроль, ліквідація академічної заборгованості

Діагностика здійснюється за допомогою узагальнених кваліфікаційних (академічних або професійних) завдань, що створюються як модель певної проблемної ситуації за спеціальністю на базі програмних результатів навчання.

Тематичний план навчальної дисципліни

5 семестр

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Предмет і завдання курсу. Поняття етнокультурної діяльності та її складові.

Етнокультура, етнокультурна діяльність. Актуальність проблем етнокультурної діяльності в сучасному закладі загальної середньої освіти. Науково-теоретичні основи етнокультурного розвитку особистості. Етнічна самоідентифікація. Етнокультурний світогляд.

Тема 2. Етнопедагогіка як засіб формування етнокультури особистості.

Сутність народної педагогіки, наукові підходи до її вивчення в етнографічних та психолого-педагогічних дослідженнях. Методологічні засади української етнопедагогіки. Форми взаємодії школи та сім'ї у формуванні етнокультури дитячої особистості. Виховний потенціал засобів народної педагогіки у процесі формування етнокультури особистості. Прояви етнокультурних особливостей різних етнічних груп у побуті, кулінарії, традиціях, звичаях, обрядах, мистецтві, усній народній творчості, народних костюмах, піснях.

Тема 3. Етнокультурне спрямування освіти в інших країнах світу.

Американська етнокультурна система вищої освіти. Моделі професійної педагогічної освіти британської системи освіти, (модель Е. Джеймса, модель Г. Бела, модель В. Тейлора та ін.). Етнокультурне спрямування європейської вищої освіти. Польська реформа системи вищої професійної освіти відповідно до етнокультурних традицій полікультурного суспільства. Німецька вища освіта. Італійська система вищої освіти.

Тема 4. Етнокультурні компоненти змісту освіти та їх зв'язки з загальнокультурними знаннями.

Різні підходи до формування змісту освіти. Теорія культурологічної спрямованості освіти. Полікультурність змісту освіти. Сталість розвитку освіти. Оптимальне поєднання гуманітарної, природничої та естетичної освіти. Зв'язок освіти із національною культурою і традиціями.

Тема 5. Етнокультурні освітні технології як невід'ємна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Педагогічні можливості етнокультурних засобів у розвитку етнічної толерантності майбутніх педагогів. Шляхи впровадження етнокультурного аспекту навчання. Етнокультурні освітні технології як дієвий засіб піднесення рівня культурологічної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Організація досвіду творчої діяльності етнокультурного спрямування в закладах освіти.

Тема 6. Зміст та структура етнокультурної компетентності педагога.

Етнокультурна компетентність. Передумови формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури. Інтегративний характер формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури. Проблемне навчання: способи створення проблемних ситуацій, постановка проблемних питань, керування пізнавальною діяльністю особистості.

Тема 7. Шляхи та засоби формування етнокультурної компетентності особистості майбутнього вчителя української мови і літератури.

Місце і роль етнокультурного розвитку у процесі становлення особистості майбутнього вчителя. Стадії етнічної ідентифікації особистості. Розробка програми діагностики етнокультурного розвитку особистості майбутнього вчителя української мови і літератури. Значущість фольклорних засобів у вихованні культури міжнаціонального спілкування. Краєзнавчий аспект підготовки майбутніх учителів як засіб етнокультурного розвитку особистості.

Тема 8. Методи, прийоми і засоби навчання у процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Сучасні педагогічні методики вивчення етнокультурних традицій та формування культури міжетнічних стосунків у молодіжному середовищі.

Теоретичне осмислення методів і прийомів навчання мови. Підходи до класифікації методів навчання. Характеристика основних методів навчання мови: проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький, бесіди, спостереження й аналіз мовних явищ, робота з підручником, метод вправ. Методи стимулювання етнокультурного розвитку студентів. Інтерактивний метод навчання. Інтерактивні методи навчання.

7. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин								
	Денна форма				Заочна форма				
	Лекції	Лаборат. роботи	Практичне заняття	Самост. робота	Теми узагальнених лекцій	Лекції	Лаборат. роботи	Практичні заняття	Самост. робота
5 семестр									
Змістовий модуль 1.									
Тема 1. Предмет і завдання курсу. Поняття етнокультурної діяльності, її складові.	2	-	2	6		2			10
Тема 2. Етнопедагогіка як засіб формування етнокультури особистості.	2	-	2	6		-			10
Тема 3. Етнокультурне спрямування вищої освіти в інших країнах світу.	2	-	2	6		-			10
Тема 4. Етнокультурні компоненти змісту освіти та їх зв'язки з загальнокультурними знаннями.	2	-	2	6		--			10

Тема 5. Етнокультурні освітні технології як невід'ємна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти.	2	-	2	6		2		2	10
Тема 6. Зміст та структура етнокультурної компетентності педагога.	2	-	4	8		-			10
Тема 7. Шляхи та засоби формування етнокультурної компетентності особистості майбутнього вчителя української мови і літератури.	2	-	4	8		-			10
Тема 8. Методи, прийоми і засоби навчання у процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.	2	-	2	8		2		2	10
Усього годин	16	-	20	54		6	-	4	80

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Не передбачено навчальним планом		

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Тема 1. Предмет і завдання курсу. Поняття етнокультурної діяльності, її складові.	2	
2	Тема 2. Етнопедагогіка як засіб формування етнокультури особистості.	2	
3	Тема 3. Етнокультурне спрямування вищої освіти в інших країнах світу.	2	
4	Тема 4. Етнокультурні компоненти змісту освіти та їх зв'язки з загальнокультурними знаннями.	2	
5	Тема 5. Зміст та структура етнокультурної компетентності педагога.	2	
6	Тема 6-7. Шляхи та засоби формування етнокультурної компетентності особистості майбутнього вчителя української мови і літератури.	4	
7	Тема 8-9. Етнокультурні освітні технології як невід'ємна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти.	4	
8	Тема 10. Методи, прийоми і засоби навчання у процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.	2	
Разом		20	

Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Не передбачено навчальним планом		

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма навчання
1.	Тема 1. Предмет і завдання курсу. Поняття етнокультурної діяльності, її складові. Укласти словник термінів на тему «Етнос, нація, народ». Укласти бібліографію за темою заняття.	6
2.	Тема 2. Етнопедagogіка як засіб формування етнокультури особистості майбутнього учителя української мови і літератури. Обґрунтуйте народну думку: «Долю кожної людини вирішують три любові – любов до дітей, любов до праці, до Батьківщини». Викладіть свої міркування у вигляді вільного есе. Доберіть по 10 українських прислів'їв та приказок про сім'ю, рід, повагу до батька та матері.	8
3.	Тема 3. Етнокультурні компоненти змісту освіти та їх зв'язки з загальнокультурними знаннями. Підготувати реферат про педагогічні погляди Г.Ващенко, за якими виховний ідеал українця ґрунтується на двох головних принципах: виховання людини на засадах християнської моралі та на здобутках духовності українського народу. Укласти словник термінів за темою заняття.	6
4.	Тема 4. Етнокультурне спрямування вищої освіти в інших країнах світу Підготувати реферат на тему: «Етнокультурне	6

	спрямування педагогічної освіти в різних країнах світу». Створити ментальну карту за одним із питань практичного заняття.	
5.	Тема 5. Зміст та структура етнокультурної компетентності педагога. Підготувати презентацію на тему «Особливості формування етнокультурної компетентності майбутнього педагога в контексті глобалізаційних зрушень». Укласти термінологічний словник за темою.	8
6.	Тема 6. Шляхи та засоби формування етнокультурної компетентності особистості майбутнього вчителя української мови і літератури. Підготувати доповідь на тему «Етнокультурна компетентність майбутнього вчителя». Створити хмару слів за темою.	8
7.	Тема 7. Етнокультурні освітні технології як невід’ємна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти. Підготувати презентацію на тему: «Етнокультурні освітні технології». Укласти таблиці і схеми для систематизації навчального матеріалу за темою заняття. Укласти бібліографію за темою заняття.	6
8.	Тема 8. Методи, прийоми і засоби навчання у процесі етнокультурної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Підготувати реферат на тему «Принципи етнокультурного виховання». Укласти бібліографію за темою заняття.	6
	Разом	54

Тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань

Не передбачено структурою самостійної роботи.

8. Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль: Поточний контроль знань є засобом виділення ступеня сприйняття і засвоєння навчального матеріалу. Поточний контроль на лекції – вибіркоче усне опитування за раніше викладеним матеріалом. Поточний контроль на практичних заняттях: вибіркоче усне опитування на початку занять; захист студентами звітів з лабораторних робіт, виконання тестів за контрольними запитаннями.

Модульний контроль: модульний контроль здійснюється у вигляді тесту, на який винесені основні ключові поняття тем змістового модуля.

Підсумкова оцінка підраховується як сума балів, отриманих за тести модульного контролю, бали за практичні заняття, за самостійну роботу.

9. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

T1		T2		T3		T4		T5		T6		T7		T8		МКР	Сума
<i>Ауд. р-та</i>	<i>СРС</i>	<i>Ауд. р-та</i>	<i>СРС</i>	<i>Ауд. р-та</i>	<i>СРС</i>	<i>Ауд. р-та</i>	<i>СРС</i>	<i>Ауд. р-та</i>	<i>СРС</i>	<i>Ауд. р-та</i>	<i>СРС</i>	<i>Ауд. р-та</i>	<i>СРС</i>	<i>Ауд. р-та</i>	<i>СРС</i>	За виконання	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5			
10		10		10		10		10		10		10		20			

T1, T2 ... T8 – теми, включені до змістових модулів.

10. Шкала оцінювання успішності студентів

	Форма семестрового контролю	
	екзамен	залік
Сума балів за всі види навчальної діяльності за 100-бальною шкалою	Значення оцінки	
90 – 100	відмінно	зараховано
75-89	добре	
60-74	задовільно	

35-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

Опорні конспекти лекцій, методичні рекомендації до виконання практичних та самостійних робіт, унаочнення (плакати, презентації, відеоматеріали).

12. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Березюк О.С. Етнопедагогіка: навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 172 с.
2. Білик Б.І. Етнокультурологія [Текст] : навчальний посібник / Б. І. Білик ; Міністерство культури і туризму України, Державна академія Керівних кадри Культури і Мистецтв . К. : ДАКККіМ, 2005. 160 с.
3. Дубасенюк О.А. Проблема полікультурної підготовки студентів у зарубіжній педагогічній науці і практиці. *Професійна освіта: педагогіка і психологія* : Польсько-український, україно-польський щорічник / [за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало]. [Вип. Х.11.] Ченстохова-Київ, 2010. С. 91-98
4. Етнокультурологія: Словник-довідник / Автор-укладач Л.М. Маєвська. Житомир: ЖДУ, 2007. 392 с.
5. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія: Навч. посіб. К.: Вища шк., 2008. 327с.
6. Кучерук О.А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: Навчальний посібник. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 182 с.
7. Михайлова М. Національна мова та проблема етнокультурної ідентифікації українців. URL: http://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-60.pdf
8. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; За ред. О. І. Пометун. К.: В.С.К., 2003. 192 с: іл.
9. Професійна освіта: Словник: Навч. посібник / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. К.: Вища шк., 2000. 390 с.
10. Семенов О.М. Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника: Навч.-метод. посіб. К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. 108 с.

11. Семенов О.М. С-30 Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.
12. Семенов О.М. Сучасні зарубіжні технології підготовки майбутнього вчителя-словесника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць /Ред. кол. О.Г.Мороз, Н.В.Гузій (відповідальні редактори) та інші. Вип.3.- К., НПУ, 2005. С.94-98.
13. Українська та зарубіжна культура: Навч.посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.М.Семашко та ін.; За ред.М.М.Заковича.-3-тє вид., випр. і доп. К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. 557 с.
14. Філіпчук Г.Г. Громадянське суспільство: освіта, етнокультурна, етнополітика. Чернівці: Зелена Буковина. 2002. 488с.
15. Філософський енциклопедичний словник. Редкол. В.І.Шинкарук, Є.К.Бистрицький, М.О.Булатов, А.Т.Ішмуратов, П.Ф.Йолон, Г.П.Ковадло та ін.-Ін-т філософії ім. Г.С.Сковороди НАНУ. К.: Абрис, 2002. 742 с.
16. Філософський словник соціальних термінів / Під заг. ред. В.П.Андрущенка. Київ-Харків: Вид-во «Корвін», 2002. 672 с.
17. Шарманова Н.М. Етнолінгвістика. навч. посіб. Кривий Ріг, 2015. 192 с.
18. Шевнюк О.Л. Культурологія: навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2004. 353с. (Вища освіта ХХІ століття).
19. Шемпрух І. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918-1999 рр.): Автореф. дис....д-ра пед. н.: 13.00.04 /Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 2001. 43 с
20. Щербо А.Б. Курс української і зарубіжної культури в професійній підготовці учителя. *Культура і вчитель* : Зб. наук.- метод. праць /Авт. колектив під керівн. А.Б.Щербо, відп. ред. Д.М.Джола.-Вінниця ВДПУ «Вінниця», 2003. С.94-105.

Електронні ресурси

Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології/ Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/0564/298/1/N.%20M.%20Sharmanova%20-%20Etnolinguistika.pdf>

Кононенко О. Українська міфологія та культурна спадщина. Харків : Фоліо, 2011. 728 с. URL: <http://elib.nplu.org/view.html?id=2410>

«Тестова бесіда» С. Банкова**(Модифікована)****Шановний студенте!**

Просимо Вас надати відповіді на запитання розгорнуто й обґрунтовано!

Перший блок «Знання рідної етнокультури»:

1. Чи усвідомлюєте Ви себе носієм будь -якої етнокультури? У чому це проявляється?
2. Чи відомі Вам історія та географія розповсюдження рідної етнокультури (розкажіть коротко)?
3. Чи володієте Ви рідною мовою, яка є засобом пізнання та зберігання етнокультури? Розкрийте сутність співвідношення мови та етнокультури?
4. Чи знаєте та дотримуєтеся Ви традицій, звичаїв і обрядів своєї етнокультури?
5. Чи достатньо Ваших знань для того, щоб займати активну позицію як представника етнокультури серед інших етнокультур? Обґрунтуйте, будь ласка, свою відповідь.

Другий блок «Знання етнокультурної специфіки України»:

1. Схарактеризуйте, будь ласка, етнокультурну ситуацію України?
2. Розкажіть, будь ласка, про етнокультурні традиції народів, які проживають у Вашому регіоні. Чи допомагають Вам ці знання розуміти думки та почуття представників інших етнокультур ?
3. Дайте характеристику етнокультурній політиці, що проводиться у Вашому регіоні. Чи допомагають наявні знання в знаходженні шляхів примирення учасників міжкультурної взаємодії?
4. Чи допомагає Вам знання української мови як державної, при спілкуванні з представниками різних етнокультурних спільнот України? Обґрунтуйте, будь ласка, свою відповідь.
5. Чи відома Вам історія заселення інших етнокультурних спільнот на території України а також географія їх розселення?

Третій блок «Знання світової культурної ситуації»:

1. Розкажіть, будь ласка, про особливості світової соціокультурної ситуації.
2. Що таке глобалізація? У чому вона проявляється?
3. Що Вам відомо про світові мови? Коротко розкажіть про це.
4. Про традиції яких світових культур Ви могли б розповісти? Розкажіть коротко про них.
5. Розкажіть про історію розвитку і географії розселення основних світових культур (англійської, китайської, іспанської, французької тощо).

Дякуємо за відповіді!

**Опитувальні карки обізнаності
майбутніх учителів української мови й літератури
з культурними традиціями і звичаями
етнічних спільнот України
Шановний студенте!**

Просимо Вас взяти участь у педагогічному дослідженні. Для того, щоб відповісти на запитання карти, зробіть позначку у клітинці відповідної відповіді в таблиці справа. У кожному рядку повинна бути зроблена тільки одна відмітка. Просимо не пропускати жодного питання.

1. Я вивчаю особливості етнокультури рідної країни та інших етнокультурних спільнот України, тому для мене...

Твердження	Важливо	Не завжди важливо	Не важливо
	3	2	1
Вивчення української та інших етнокультур України			
Причетність до українських традицій, обрядів, звичаїв			
Заняття з історії культури України, яке носить порівняльний характер різних аспектів української та інших етнокультурних спільнот України			
Розвиток аналітичних здібностей під час вивчення етнокультурної своєрідності різноманіття етнокультурних спільнот України			
Осмислення української культури як частини світової культури			

2. Наскільки привертає Вашу увагу ...

Твердження	Важливо	Не завжди важливо	Не важливо
	3	2	1
Визначення свого місця в рідній етнокультурі та серед інших етнокультурних спільнот України			
Вивчення особливостей інших етнокультурних спільнот України			
Знайомство з традиціями та звичаями інших етнокультур України			
Отримання знань про етнокультурні спільноти України, особливості їхнього світогляду, релігії, звичаїв, традицій			

3. Намагайтеся об'єктивно оцінити, наскільки розвинене у Вас такі якості та здібності

Твердження	Важливо	Не завжди важливо	Не важливо
	3	2	1
Прагнення до обміну духовними цінностями			
Інтерес до науки та мистецтва рідної країни			
Здатність емоційно оцінювати поведінку що взаємини людей, що належать до різних етнокультур України			
Емпатія (чуйність, здатність співпереживати)			
Здатність порівнювати реалії в рамках різних етнокультурних спільнот України			
Уміння аналізувати отримані знання			

про рідну етнокультуру та інші етнокультури України			
Здатність до ціннісного осмислення традицій, звичаїв рідної етнокультури та інших етнокультур України			
Зацікавленість актуальними проблемами сучасного стану української культури, а також інших етнокультур півдня України			
Орієнтація на загальнолюдські духовні цінності			
Культурна толерантність - прийняття та визнання самоцінності інших етнокультур, заснована на принципі рівноправності			
Здатність до цілепокладання своєї діяльності			
Здатність до цілісного сприйняття змісту соціокультурних норм і принципів прийнятих в рідній етнокulturі та в інших етнокulturaх України			

Дякуємо за відповіді!

**Питальник діагностування
усвідомлення необхідності здійснення
етнокультурної діяльності з учнями ЗЗСО
Шановний студенте!**

Просимо Вас відповісти на запитання!

1. Чи знаєте Ви, хто є засновником науки «етнопедагогіка»?

А) Ушинський К. Д.

Б) Волков Г. Н.

В) Яковлєв І. Я.

2. Етнопедагогіка - це наука про:

А) традиції різних народів

Б) педагогічний досвід народних мас

В) виховання

3. Чи відомий Ви досвід національного виховання?

А) так, добре відомий

Б) так, знаю відомий

В) ні, не відомий

4. Чи знайомі Ви з принципами, методами, формами організації життєдіяльності дітей у дусі народних традицій?

А) так, знаю добре

Б) так, знаю дещо

В) ні, не знаю

5) Чи будете Ви виступати у Вашій педагогічній діяльності як транслятор національної культури та патріотизму?

А) так, буду постійно

Б) так, буду іноді

В) ні, не буду

6. Чи будете Ви цікавитися особливостями національного характеру Ваших учнів?

А) так, завжди

Б) так, але не повною мірою

В) ні, не буду

7. Чи будете Ви цікавитися діти скількох національностей навчаються в навчальному закладі, де Ви будете працювати?

А) так, буду знати точно

Б) так, буду знати приблизно

В) ні, не буду знати

8. Чи будете Ви вважати за необхідне у своїй педагогічній діяльності

шукати шляхи відродження та розвитку народних традицій?

- А) так, це необхідно
- Б) так, вважаю, але буду робити це рідко
- В) ні, не вважаю

10. Чи переконані Ви в тому, що необхідно зберігати та передавати етнічну спадщину підрастаючому поколінню?

- А) так, абсолютно переконаний
- Б) так, кращі ідеї необхідно зберігати
- В) ні, в етнічній спадщині багато помилкових ідей

11. Як Ви оцінюєте свій предмет на можливість здійснення етнокультурної освіти та виховання?

- А) має великі можливості
- Б) можна здійснювати фрагментарно
- В) це прерогатива інших навчальних предметів

12. Як Ви оцінюєте важливість виховання дітей у дусі народних традицій?

- А) це дуже важливо
- Б) це не принесе шкоди
- В) сучасні методи виховання є важливішими, ніж традиційні

13. Чи вважаєте Ви, що використовуючи педагогічні традиції народу, можна вирішити багато проблем сучасного суспільства?

- А) так, можна вирішити
- Б) так, можна вирішити частину проблем
- В) ні, сучасні проблеми вимагають сучасних шляхів вирішення

14. Як Ви оцінюєте свою майбутню діяльність по залученню дітей до національної культури?

- А) буду робити це регулярно, на високому рівні
- Б) буду робити це добре, але від випадку до випадку
- В) буду робити це рідко й не дуже професійно

15. Чи будете використовувати Ви різні форми та методи національного виховання дітей у навчальному процесі?

- А) так, часто
- Б) так, іноді
- В) ні, ніколи

16. Чи будете Ви планувати організацію різноманітних форм позанавчальної діяльності школярів на основі народних традицій?

- А) так, регулярно
- Б) від випадку до випадку
- В) майже ніколи

17. Чи будете Ви проводити аналіз сучасних програм національного виховання дітей?

- А) так, буду намагатися це робити регулярно
- Б) буду робити це в міру можливостей
- В) важко буде це робити

18. Чи будете Ви проводити перевірку та оцінку результатів залучення школярів до національної культури?

- А) так, систематично
- Б) так, але нерегулярно
- В) ні, не бачу необхідності

19. Чи будете Ви проводити самостійну роботу з різноманітними джерелами народної педагогіки?

- А) так, буду регулярно
- Б) від випадку до випадку
- В) Ні, не буду мати часу

Обробка отриманих результатів:

1Б, 2В, 3А, 4А, 5А, 6А, 7А, 8А; 9А, 10А, 11А, 12А, 13А, 14А, 15А, 16А, 17А, 18А, 19А - **2 бали**;

3Б, 4Б, 5Б, 6Б, 7Б, 9Б, 10Б, 11Б, 12Б, 14Б, 15Б, 18Б, 19Б - **1 бал**;

1А, 1В, 2А, 3В, 4В, 5В, 6В, 7В; 9В, 10В, 11В, 12В, 13В, 14В, 15В, 18В, 19В - **0 балів**

**Картка виявлення вмінь
у майбутніх учителів української мови й літератури
враховувати етнокультурний компонент
в майбутній професійній діяльності**

	Достатній рівень	Задовільний рівень	Низький рівень
Необхідність при вивченні програмного матеріалу з української літератури використовувати матеріали про етнокультурні спільноти України			
Вивчення матеріалу про етнокультурні спільноти України учнями ЗЗСО є вимогою			
Планування в майбутній педагогічній діяльності вивчення та використання на уроках української мови і літератури матеріалів стосовно етнокультурних особливостей населення України			
Використання матеріалу про етнокультуру населення України в позаурочній роботі			
Необхідність запровадження спецкурсів етнокультурної тематики для студентів філологічних факультетів			

Методика «Незакінчені речення»
Шановний студенте!

Пропонуємо Вам продовжити такі висловлювання:

I блок:

1. Я вважаю, що безкультурні люди - це ...
2. Для мене сутність поняття «свій» полягає в тому, що ..., а «чужий» - це ...
3. На мій погляд, усвідомлення етнокультурних відмінностей є ...
4. Я вважаю, що загальнолюдські норми поведінки людей - це ...
5. При зустрічі представників іншої етнокультури я відчуваю ...
6. Максимального взаєморозуміння між представниками української та інших культур України можна досягти, на мій погляд, за умови ...
7. Я вважаю, що етнокультурні стереотипи є ...
8. Головна причина міжкультурних суперечностей, конфліктів полягає в

II блок:

1. При спілкуванні з представником нерідної етнокультури мені
2. У мене виникає антипатія до інших народів України, коли ...
3. Я відчуваю симпатію до інших народів України, якщо ...
4. Я вважаю, що етнокультурні стереотипи є ...
5. При спілкуванні з представниками рідної етнокультури я поводжу себе ...
6. При спілкуванні з представниками інших етнокультурних спільнот України я поводжу себе ...
7. Труднощі при спілкуванні та взаємодії з представниками інших етнокультур з'являються..
8. Якості, якими повинна володіти людина, для успішного спілкування з представниками інших етнокультур, на мою думку, такі:

Дякуємо за відповіді!

Експрес-питальник «Індекс толерантності»

Бланк методики

Інструкція. Оцініть, будь ласка, наскільки Ви згодні чи не згодні з наведеними твердженнями, і відповідно до цього поставте галочку чи будь-який інший значок напроти кожного твердження.

	№	Твердження						Повністю згоден
			Абсолютно не згоден	Не згоден	Швидше не згоден	Швидше згоден	Згоден	
I	1.	У змішаних шлюбах зазвичай більше проблем, ніж у шлюбах між людьми однієї національності	6	5	4	3	2	1
	2.	До кавказців почнуть ставитися краще, якщо вони змінять свою поведінку	6	5	4	3	2	1
	3.	Нормально вважати, що твій народ кращий, ніж усі інші	6	5	4	3	2	1
	4.	Я готовий (-а) прийняти членом своєї сім'ї людину будь-якої національності	1	2	3	4	5	6
	5.	Я хочу, щоб серед моїх друзів були люди різних національностей	1	2	3	4	5	6
	6.	До деяких націй та народів важко добре ставитися	6	5	4	3	2	1
	7.	Я можу уявити чорношкіру людину своїм близьким другом	1	2	3	4	5	6
	Усього							
II	8.	У засобах масової інформації може бути представлена будь-яка думка.	1	2	3	4	5	6
	9.	Злидарі та бомжі самі винні у своїх проблемах.	6	5	4	3	2	1
	10.	З деякими людьми неприємно спілкуватися.	6	5	4	3	2	1
	11.	Усіх психічно хворих людей необхідно ізолювати від суспільства.	6	5	4	3	2	1

	12.	Біженцям потрібно допомагати не більше, ніж усім іншим, оскільки у місцевих проблем не менше.	6	5	4	3	2	1
	13.	Для наведення порядку в країні потрібна «сильна рука»	6	5	4	3	2	1
	14.	Приїжджі повинні мати ті самі права, що й місцеві жителі	1	2	3	4	5	6
	15.	Будь-які релігійні течії мають право на існування	1	2	3	4	5	6
Усього								
Ш	16.	Якщо друг зрадив, потрібно помститися йому.	1	2	3	4	5	6
	17.	У суперечці може бути правильною лише одна думка.	6	5	4	3	2	1
	18.	Навіть якщо у мене є своя думка, я готовий (-а) вислухати й інші.	1	2	3	4	5	6
	19.	Якщо хтось чинить зі мною грубо, я відповідаю тим самим.	6	5	4	3	2	1
	20.	Людина, яка думає не так як я, дратує мене.	6	5	4	3	2	1
	21.	Безлад мене дуже дратує.	6	5	4	3	2	1
	22.	Я хотів (-ла) би стати терплячішою людиною по відношенню до інших.	1	2	3	4	5	6
Усього								
Загальний підсумок								